

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE İLKÖĞRETİM POLİTİKALARI

(1950-1954)

Yüksek Lisans Tezi

Betül AVCI

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi. Türkan BAŞYİĞİT

İzmir-2019

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2011880196 numaralı öğrencisi **Betül AVCI** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Başak OCAK
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9 maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 30/05/2019 tarih ve 1026/12 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "Demokrat Parti Döneminde İlköğretim Politikaları(1950-1954) başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 24/06/2019 tarihinde saat: 10.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir. Aynı jürimiz 29/08/2019 tarihinde saat 10.00 da yeniden toplanmış ve tezle ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL edilmesine

Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (90

RED edilmesine

Salt Çoğunlukla

(**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Türkan BAŞYİĞİT	
Üye	Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	
Üye (Diğer Üniversite)	Dr. Öğr. Üyesi Beral ALACI	

ONAY

Doç. Dr. Başak OCAK
Müdür

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **Demokrat Parti Döneminde İlköğretim Politikaları (1950-1954)** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça da gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/09/2019

.....

Betül AVCI

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10250573
Yazar Adı / Soyadı	BETÜL AVCI
T.C.Kimlik No	21167701296
Telefon	5056454154
E-Posta	betulavcii@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Demokrat Parti Döneminde İlköğretim Programları (1950-1954)
Tezin Tercümesi	Primary School Policies in the Democratic Party Period (1950-1954)
Konu	Türk İnkılap Tarihi = History of Turkish Revolution ; Tarih = History
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	141
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ TÜRKAN BAŞYİĞİT
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

29.08.2019

İmza:.....

TEZ BAŞLIĞI: Demokrat Parti Döneminde İlköğretim Politikaları (1950-1954)

YAZAR AD-SOYADI: Betül AVCI

ÖZ

Milli Mücadelenin kazanılmasından sonrasında Cumhuriyet ilan edilmiş ve toplumun her aşamasında yenilikler, düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Atatürk'le beraber yapılmaya başlanan yenilenme çalışmaları İsmet İnönü ile de devam etmiştir. Bu sırada ortaya çıkan II. Dünya Savaşı farklı fikir ve düşünceler oluşmasına neden olmuştur. Sonuçlarına bakıldığında oluşan siyasi akımlar ülkemizde de kendini göstermiştir. Çok partili siyasi yaşama geçilmeye çalışılan 1946 sonrasında bu etki kendisini daha da fazla hissettirmiştir. Bu fikirlerin de etkileriyle Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde ortaya çıkan çeşitli görüşler beraberinde fikir ayrılıklarını da getirmiş ve oluşan karşıt görüşe sahip kişiler, yeni bir parti kurmuştur. Kurulan bu yeni parti, yapılan genel seçimler sonucunda 14 Mayıs 1950'de iktidara gelmiştir. Çok partili hayat Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte başlamıştır.

DP, iktidarı kendinden önceki tek partili döneme göre ekonomi, siyasi ve eğitim gibi birçok konuda farklı görüşlere sahiptir. Eğitim açısından bakıldığında CHP dönemiyle farkı, sayısal olarak gelişmelerin fazla olmasına rağmen eğitimin niteliği ve içeriği konusunda ilkeli eğitim anlayışından vazgeçilmesidir. İktidara gelmek ve devamlılığını sağlamak için laiklik konusunda tavizler verilmiştir.

Demokrat Parti, plansız ve alt yapısız bolca okullar açmış, nitelikli ve yeterli sayıda öğretmen yetiştiremediği için eğitim kalitesinin düşmesine neden olmuştur. DP dönemi Milli Eğitim Bakan'ı Tevfik İleri, ABD'den eğitimler getirterek, eğitimde rota oluşturmaya çalışmış, raporlar hazırlatmıştır. Sonuçta bu Amerikan tarzı, temeli olmayan ve yetersiz elemanlarla uygulanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'in en önemli atılımı sayılan Köy Enstitüleri ve Halkevleri kapatılmış, nedeni olarak siyasi fikirler öne sürülmüştür. Milli Eğitimdeki sürekliliği olmayan uygulamalarla özellikle kültürel anlamda ülkenin ilerlemesi yavaşlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Eğitim Politikaları, İlköğretim.

TITLE: Primary School Policies in the Democratic Party Period (1950-1954)

NAME: Betül AVCI

ABSTRACT

After the acquisition of the National Struggle, the Republic was proclaimed and innovations were started to be organized at every stage of the society. The innovation studies which started with Atatürk continued during İsmet İnönü period. The Second World War, which emerged during this period, caused occurrence of different ideas and thoughts. The results of these occurrences indicated that the emerging political movements also showed their reflections in our country. Such an effect became more obvious after 1946, when transitions for multi-party political life were being performed. With the influence of these ideas, various opinions that emerged within the Republican People's Party (CHP) brought along disagreements and people with opposing views formed a new party. This new party came to power in May 14, 1950 after the general elections. Multi-party system began with the Democratic Party's coming to power.

Compared to the single-party period, the DP put forward different views on political, social and economic issues upon coming to power. Although quantitatively an improvement was achieved in education, with regard to CHP period, the concept of principled education in terms of quality and content was abandoned. Concessions were made about secularism in order to come to power and ensure its continuity.

The Democrat Party has opened lots of unplanned and unstructured schools and has caused a decrease in the quality of education because it cannot train qualified and sufficient teachers. The most powerful National Education Minister of Turkey of that period, Tevfik İleri, invited educators from the United States to prepare reports for establishing a route in education. Thus, the American Schooling in education was begun to be implemented with an uneducated and insufficient staff with no infrastructure. The most important breakthrough of the Republican era, the Village Institutes and the Community Centres, were closed down, and a settlement with the past was brought to the forefront with ideological reactions. Non-consecutive education policies of the period led to a slowdown of Turkey especially in cultural fields.

Keywords: Democratic Party, Education Policies, Primary Education.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİMİNE KISA BİR BAKIŞ	4
1. 1. Cumhuriyet Kurulduğunda Eğitim (1923-1938)	4
1. 2. Atatürk'ten Sonraki Dönemde Eğitim (1938-1950)	17
1.2.1. İsmet İnönü Dönemi Eğitim	27
1.2.2. Çok Partili Hayata Geçerken Eğitim	37
1.2.3. Köy Enstitüleri'nin Kuruluşu	40

İKİNCİ BÖLÜM

2.DEMOKRAT PARTİ EĞİTİM POLİTİKASININ TEMELLERİ	44
.....	
2. 1. Demokrat Parti'nin Kuruluşu.....	44
2. 2. Demokrat Parti Programında Eğitim.....	48
2. 3. Demokrat Parti'nin İktidar Olması.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İLKÖĞRETİM	
POLİTİKALARI (1950-1954).....	58
3. 1. Demokrat Parti Hükümetlerinin İlköğretim Politikaları.....	58
3.1.1. I. Menderes Hükümeti Dönemi (22 Mayıs 1950 - 9 Mart 1951)	59
3.1.2. II. Menderes Hükümeti Dönemi (9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954).....	65
3. 2. Yabancı Uzmanlar ve İlköğretime Etkileri.....	72
3. 3. Köy Enstitülerine Yönelik Eleştiriler ve Kapatılması.....	85
3. 4. Demokrat Parti Dönemi V. Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953)	90
SONUÇ.....	98
KAYNAKLAR	100
EKLER.....	112

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Demokrat Parti (1950-1954 yılları arasında) Döneminde İlköğretim Politikalarını incelemeye çalıştım.

Tez, girişle beraber üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde eğitim ve ilköğretime kısaca değinilmiş, Cumhuriyet Dönemi eğitim faaliyetlerine giriş yapılmıştır.

Birinci bölümde Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda eğitim, Atatürk sonrası çok partili döneme gelinceye kadarki eğitim üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Demokrat Parti'nin iktidar oluşu anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde ise Demokrat Parti Hükümetlerinin İlköğretim Politikaları üzerinde durulmuş, Köy Enstitüleri'nin kapatılması, yabancı uzmanlar ve eğitimimize etkileri ile V. Milli Eğitim şurasına değinilmiştir.

Son bölüm olan Sonuç bölümünde ise yapılan çalışmanın değerlendirmesi yapılmıştır.

Tez konusunu belirlemede ve bu konuda çalışırken bana yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Türkan BAŞYİĞİT'e, desteğini hiç esirgemeyen AİİT öğrenci işlerinde çalışan abimiz Selahattin KIZILIRMAK'a, tezin yazımı boyunca manevi desteğini hep hissettiğim dönem arkadaşım Senem CEYLAN'a teşekkür ederim. Çocuklarının okuması için elinden gelen gayreti gösteren ve aramızdan çok erken ayrılan canım babam Düzgün AÇIKGÖZ, bu çalışmamı sana ithaf ediyorum. Ayrıca bu uzun süreçte her zaman beni destekleyerek yanımda olan, eşime ve aileme şükranlarımı sunarım.

Betül AVCI
04/09/2019
İZMİR

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1: 1923-1933 Yılları Arasında Türk Eğitim Sisteminin Durumunun Karşılaştırılması	7
Tablo-2: Millet Mekteplerinden Mezun Olan Öğrenci Miktarı	11
Tablo-3: 1926 İlkokul Programı Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	13
Tablo-4: Köy Mektepleri Programı (Üç Sınıflı) Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi	14
Tablo-5: 1936 İlkokul Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi	15
Tablo-6: 1939 Beş Sınıflı Köy Okulu Programı Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	20
Tablo-7: 1939-40,1940-41 Yılları Ders Dönemlerine Ait Eğitim İstatistiği	21
Tablo-8: Özel ve Resmi İlkokullardaki Sayısal Verileri	23
Tablo-9: 1948 İlkokul Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi	25
Tablo-10: 1948 Köy İlkokul Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi	26
Tablo-11: CHP Hükümetleri ve Milli Eğitim Bakanları	28
Tablo-12: 1939-1943 Yılları Arasında Maarif Bütçesi	30
Tablo-13: CHP Dönemi İlköğretim Alanındaki Sayısal Görünüm	36
Tablo-14: DP'nin girdiği seçimler, aldıkları oy ve oy oranları (1950-1960)	54
Tablo-15: 1949-1955 Arası İlköğretim Okul-Öğrenci ve Öğretmen Mevcudu	56
Tablo-16: 1950-60 Arası Genel Bütçeden Milli Eğitime Ayrılan Ödenek Miktarı	57
Tablo-17: 1950-1960 Yılları Arasındaki Milli Eğitim Bakanları ve Görev Süreleri	58
Tablo-18: 1923-1960 yılları arasında ülkemize davet edilen uzmanların ülkelere göre Dağılımı	73
Tablo-19: 1923-1963 Yılları Arasında İlkokullardaki Gelişmeler	117
Tablo-20: İlköğretim Okul Sayılarındaki Gelişmeler (Resmi ve Özel Okullar)	117
Tablo-21: İlköğretim Okullarında Bir Öğretmene Düşen Öğrenci Sayısı	118
Tablo-22: Heyet-i İlmîyeler, Millî Eğitim Şuraları ve ele aldıkları bazı temel Konular	119
Tablo-23: 1937-1946 Yılları Arasında Enstitülerdeki Öğretmen ve Öğrenci Sayısı	122
Tablo-24: 1948-1949 Öğretim Yılında Çeşitli Köy Enstitülerinde Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	122

KISALTMALAR

a.g.e. :adı geçen eser

a.g.m. :adı geçen makale

a.g.t. :adı geçen tez

a.g.r. :adı geçen rapor

b. :Basım

BCA : T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

bkz. :bakınız

C. :cilt

CHP :Cumhuriyet Halk Partisi

DP :Demokrat Parti

MEB :Milli Eğitim Bakanlığı

MKP :Milli Kalkınma Partisi

s. :Sayfa

s.s. :Sayfa sayısı

TBMM :Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C. :Türkiye Cumhuriyeti

Yay. :Yayınları

GİRİŞ

Eğitim, birey ve toplumun ekonomik ve toplumsal yaşam için zorunlu ve gerekli bilgileri öğrettiği bir alandır.

Eğitimin geniş ve dar olmak üzere iki anlamı vardır. Geniş anlamıyla eğitim, herkes için, resmi ve gayri resmi olarak, yaşam boyu süren bir öğrenme biçimidir. Dar anlamda eğitim ise örgütlü kurumlar ve bu kurumlardaki görevli kişilerce ve genelde devlet eliyle, sınırlı bir süre için kişilere aktardan bilgiler kapsamıdır.¹

Eğitim başka bir söylemle, bireyin bilgi ve beceri kazandığı, toplumla uyumlu yaşamasını sağlayan çalışmaların tamamıdır. Ayrıca bireyler eğitimle, yaşadıkları toplumun inanç ve geleneklerini de kazanarak sosyalleşme süreçlerini de tamamlarlar. Bireyin ait olduğu toplum içerisinde değer kazandığı, kabiliyet ve davranış şekillerini biçimlendirdiği bir süreçtir. Bu gelişim, kişinin yaşamı süresince devam eder ve bu süreçte farklı etkenlere maruz kalır. Bu etkenler ise dahil olduğu topluluğa ait olan inanç, örf, gelenek ve görenekler ile kültür, tarihi geçmiş ile kişinin ailesidir. Eğitim, yaşanan topluluğun ihtiyaçları sonucunda ortaya çıkar. Eğitim çoğu zaman diğer kurumları da etkileyen önemli bir güçtür. Atatürk'ün de dediği gibi "En önemli, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Çünkü eğitim bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüce bir toplum halinde yaşatır, ya da bir milleti esarete ve sefaletle terk eder."²

Türkiye'de eğitim sözcüğü farklı anlamlarda kullanılabilir. Milli Eğitim de "disiplin", bir bireydeki eğitim seviyesi, edindiği bilgiler toplamı denildiğinde "kazanım", bir bireyin eğitimini tamamlaması, edindiği bilgi ve beceriler toplamı "öğrenim" ve en son da "kültürlenme sürecinin kasıtlı bir aracı ve biçimidir" dendiğinden "eğitim" anlaşılmalıdır.³

Eğitimciler, demokrasiye sahip toplumlarda, gerekli eğitimsel ve demokratik ihtiyaçlar içinden bir seçim yapmaya zorlanırlar. Bu ihtiyaçları yerine getirme ve gerçekleştirilmede; siyasi fikirler, bunları yönlendiren ideolojik tavırlar ile ekonomik

---

¹ Şerafettin Yamaner, **Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999, s.s. 24-25.

² Zehra Taşdöven, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Arayışı (1950-1960)", **Adnan Menderes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Aydın, 2013, s. 1.

³ Selahattin Ertürk, "Türkiye'de Eğitim Felsefesi Sorunu", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 3, 1988, s. 12.

hareketlilikle karşılaşır. Eğitim toplumun siyasi yapısıyla doğrudan ilişkili olduğundan, kişinin kabiliyetleri, öğretimdeki yöntem ve teknikler, eğitim sistemindeki yapı ve ele gelmesi beklenen eserle ilgili parçaları birbiriyle birleştiren fikirle bağlı olmalıdır. Demokrasiyle uyumlu prensipler, bir yandan toplumda farklılıklar yaratırken diğer yandan toplumun onayladığı şeyler için siyasi ve kurumsal gereklilikleri oluşturur.⁴

Eğitim ile öğretim kavram olarak çoğu zaman birbiriyle karışır. Kişinin kendi yaşantısı boyunca, doğumuyla başlayıp hayattan veda edene kadar geçen süreyi içermesi ve her yerde yapılabilmesi eğitimin en önemli özelliğidir. Kişinin ait olduğu dünyayla daha uyumlu yaşayabilmesi için sürekli olarak eğitilmesi ve bu eğitimin sonucunda öğrendiklerini özümsemesi ve davranışlarına yansıtması gerekir. Öğretimin esas özelliği ise, planlı ve bir programa göre olması, bu eğitimin belirlenen bir yerde gerçekleşmesi ayrıca geçen sürecin bitiminde başardığına dair bir belge alınmasıdır.⁵

Eğitimin önemli basamaklarından biri de ilköğretimdir. *“İlköğretim, kadın erkek bütün Türklerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir.”* denmektedir. MEB Mevzuatında ilköğretimle ilgili şu ibareler bulunmaktadır. *“Türk vatandaşı kız ve erkek çocuklar ilköğrenimlerini resmi veya özel Türk ilköğretim okullarında yapmakla mükelleftir (madde4). Mecburi öğretim çağında olup da, memleket dışında olmak, oturduğu yerde okul bulunmamak veya sağlık durumu dolayısıyla ilköğretim okuluna devam edemeyen vatandaşlardan özel olarak öğretim görenler, imtihanla ve yaşlarına göre layık oldukları ilköğretim okulu sınıflarına veya mezuniyet imtihanlarına alınırlar (madde 5).”*⁶

Cumhuriyet döneminde yapılan eğitim çalışmalarının daha iyi anlaşılması için ilk olarak Osmanlı'nın son zamanlarındaki eğitimle ilgili çalışmalarıyla ve bu dönemde oluşturulan batılılaşma çalışmalarına bakmak gerekir. Çünkü Osmanlıdan yeni kurulan ülkeye kalan ve laik bir yapıya sahip okullarla beraber yaşamlarını sürdüren medreseler, eskiye bağlı ve bağnaz çevreleri destekliyor, imkânlar

⁴ İsmail Güven, **Türkiye’de Devlet Eğitim ve İdeoloji**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, s. 43.

⁵ İsmail Güven, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayınları, Ankara, 2014, s. 2.

⁶ **İlköğretim ve Eğitimi Kanunu**, Kanun no: 222, Kabul Tarihi: 05.01.1961 (Tertip: 4 Cilt: 1 Sayfa: 1460), s. 1.

sağlıyorlardı. Bu bozuk ve çağa ayak uyduramayan yapılar, ilerlemeye yönelik yapılan pek çok yenileşme hareketine muhalefet oluyor ve yapılması düşünülen yeniliklerin de oluşumunu zorlaştırıyorlardı.

Osmanlı Devleti'nin çağın gerisinde kalmasının, önemli nedenlerinden birisi de eğitime gereken önemin verilmemesidir. Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'e göre; "eğitim, özgür ve ulusal bir devlet kurmak, yeni Türk liderlerini yetiştirmek ve çağdaş bir toplum oluşturmak için en önemli araçtı. Bu nedenle Atatürk için eğitim, devletin en önemli ve vazgeçilmez bir göreviydi. Medrese eğitiminin de bu amaçları gerçekleştirmede engel olduğu inancındaydı."⁷ Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve sonrasında oluşturulan eğitim yöntemleri yıllarca geliştirilmiş bu da ülke başarısını arttırmıştır. Devletin bu güçlü dönemlerinde izlenen eğitim politikası, aynı zamanda eğitim kurumlarının gerilemeden devamlılığını sağlamıştır. Bununla beraber gerileme dönemi başlarken, batının gösterdiği ilerlemeleri, bilimdeki, teknik ve eğitimdeki yeniliklerin izlenememesi ve eğitim sisteminin uzman olmayan kişilerin eline bırakılması, Osmanlı eğitiminin gerilemesine sebep olmuştur. Eğitimde yaşanan yeniliklerin yapılamaması, yaşanan I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele, savaşın ve işgallerin olduğu bu ortamda eğitim sisteminin iyice gerilemesine sebep olmuştur. Devlet bütçesinin büyük bölümü askeri giderlere ayrılmış, eğitim çağındaki birçok öğrenci askere alınmıştır.

Zorlu ve sancılı geçen savaş dönemi sonrasında Millî Mücadele kazanılmış ve Cumhuriyet ilan edilmişti. Bununla beraber yeni hedef Türk toplumunu çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmak ve ilerlemesini engelleyen unsurları ortadan kaldırmak, yenilikçi ve milli bir eğitim sistemi oluşturmak olmuştur. Bunun için de Atatürk eğitim ile ilgili inkılâplarını yürürlüğe koymuştur. Diğer devrimlerin yapılabilmesi için aydın bir halkın önemini bilen kurucular eğitim ile ilgili önemli adımlar atmışlardır. Bu nedenle Atatürk zamanında, eğitim ve öğretimin en temel basamağından, ilköğretimden başlayarak yükseköğretime kadar eğitimin her basamağında köklü çalışmalar yapmışlardır. Sonuçta eğitimin hem sayısal hem de içerik olarak geliştirmekle kalmamış özlenen yeni Türkiye'nin temellerini atmıştır.

---

⁷ Abdurrahman Boran, "Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Meydana Gelen Gelişmeler", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 9, Yıl 2000, s. 305.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİMİNE KISA BİR BAKIŞ

1. 1. Cumhuriyet Kurulduğunda Eğitim (1923-1938)

Cumhuriyet'in kurulduğu 1923'te yani yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin küllerinden kurulmasıyla birlikte eğitimde önemli değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişimler eğitim program ve uygulamalarını da etkilemiştir. Cumhuriyet döneminin eğitim anlayışı, milliyetçi, halkçı, laik, devletçi ve inkılaplara bağlı bireyler yetiştirmektir. Bu eğitim ve disiplin sistemi, milli değerlere bağlı bireyler, yurttaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Tüm eğitim programları bu amaçlar etrafında şekillenmiş ve uygulanmıştır. Cumhuriyet eğitiminde asıl hedef milli değerlere sahip bireyler yetiştirmektir. Çocukların ulusçu olarak yetişmesi amacıyla onlara okulu sevdirmek amaçlanır. Eğitimin sosyalleşmesini, sistemin sürekliliğini sağlama ve bu değerleri yurttaşlara anlatma görevi ilk sırada yer almıştır.⁸

Eğitimin devlet okullarında parasız ve ilköğretimin de zorunlu olması 1924 Anayasasında yer bulmuş ve 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı "Maarif Teşkilâtına Dair Kanun" da şu hükme yer verilmiştir: "İlköğretim çağındaki çocuklar meslek mekteplerine giremezler. İlköğrenim çağını geçirmiş ve hiç öğrenim görmemiş çocukları alan kurumlar bunlara ilköğrenimi de vermeğe mecburdur." Bu kanun, ilköğretim okullarını kent-kasaba, köy olarak ayrıca açılacak okulları da gündüz ve

---

⁸ Nurhayat Çelebi - H. Tezer Asan, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan / Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi ile Karşılaştırılması", **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, Şubat, 2013, s. 144.

yatılı ilkokullar olarak belirtmiş; gündüz ilkokulları açılmasının illerdeki özel idareye ait kaynaklarla yapılacağı söylemiştir.⁹

Cumhuriyet'in kuruluşu sırasında milli eğitim ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Atatürk'ün eğitim ve eğitilmiş insana verdiği önem daha Kurtuluş Savaşı devam ederken kendisini göstermiş, yönlendirmeleriyle eğitimle ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle işgalci güçlerle çatışmalar hala sürerken 15-21 Temmuz 1921'de Ankara'da I. Maarif Kongresi'nin toplanması önemlidir. 220'den fazla kadın-erkek eğitimcinin ülkenin farklı yerlerinden gelerek katıldığı bu kongre sonucunda alınan kararlarla Cumhuriyet sonrası eğitim değişikliklerinin temelleri atılmıştır. Mustafa Kemal'in bu kongreyi yapmasındaki amaç, eğitimcilerin eğitim meselesiyle ilgili görüşlerini almaktır. Kongrenin açılış konuşmasında üzerinde durduğu ana konu, savaş kazanıldıktan sonra Türkiye'nin milli bir devlet olacağı ve ancak bu devletin çağdaş bilince ulaşmış bir milli eğitimle yetişmiş bir millet ile korunabileceğiydi. Bu durum Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Maarif Vekâlet'inin ilk programında da vurgulanmıştı.¹⁰ Atatürk 1922 yılında TBMM'nin açılışı sırasındaki konuşmasında şunları söylemiştir:

“Efendiler, yüzyıllardan beri milletimizi yöneten hükümetler eğitimi genelleştirme dileğini belirtmişlerdir. Ancak bu dileklerine ulaşmak için Doğu ve Batıyı taklit etmekten kurtulamadıklarından, sonuç milletin cahillikten kurtulamamasına neden olmuştur. Bu hazin gerçek karşısında bizim uygulamak zorunda olduğumuz eğitim politikamızın ana hatları şöyle olmalıdır: Bu ülkenin gerçek sahibi ve sosyal yapımızın gerçek unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bu güne kadar eğitim nurundan yoksun bırakılmıştır. Bundan dolayı, bizim uygulayacağımız eğitim politikasının temeli ilk önce var olan cehaleti yok etmektir. Ayrıntıya girmekten çekinerek bu düşüncemi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, dinini, dünyasını tanıtmak kadar coğrafya tarih, din ve ahlak ile ilgili bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk amacıdır. Bu amaca kavuşmak tarihi eğitimimizde kutsal bir aşama olacaktır. Bir yandan cahilliğin kaldırılması ile uğraşırken diğer yandan da memleket çocuklarını sosyal hayat ve ekonomide fiilen etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri uygulamalı bir biçimde vermek yöntemi eğitimimizin temelini oluşturmalıdır. Ulusumuzun zekâsının gelişmesi ve böylece uygun olan medeniyet düzeyine ulaşması, doğal olarak yüce görevleri yürütecek elemanları yetiştirmekle ve milli kültürümüzü yüceltmekle mümkündür.”¹¹

⁹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (MÖ 1000-MS.2010)**, Pegem Akademi, Ankara, 2010, s. 346.

¹⁰ Dilara Uslu, “Milli Mücadele'nin Son Döneminde İzmit ve Çevresinde Eğitim Faaliyetleri (1921-1923)”, **Uluslararası Gazi Akçakoca Ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, Cilt 3, Kocaeli, 2014, s. 1246.

¹¹ **TBMM I. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları**, 1 Mart 1922, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D.1, C. 18, Sa. 2.

Atatürk bu konuşmasıyla kendinden sonra gelecek hükümetlere devlet adamlarına çok net ve açıklayıcı bir ışık tutmuştur. Bundan sonra hazırlanacak eğitim politikalarına kaynak oluşturacaktır.

Cumhuriyet'in ilanıyla beraber eğitimle ilgili sorunlar yalnızca Osmanlı dönemine ait sistemsel yanlışlar ve miras kalan modellerle sınırlı kalmamıştır. Eğitim ve öğretim yapan kurumlar fiziki şartları ve maddi olanaklar açısından da yetersiz bir durumdaydı. İlk defa 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre ülkemizdeki kırsalda yaşayan nüfusun %94' ü okuma yazma bilmemekteydi. Yani nüfusun % 6,51'i okuma yazma biliyordu. Doğu Anadolu bölgesindeki illerde bu oran % 1'lere kadar iniyordu. Hatta bazı bölgelerde hiç okuma yazma bilmeyenler de mevcuttu. Bilenler de konuştukları Kürtçe dili ve resmi dil olan Türkçe yerine yalnızca Arapça harflerle okuyup yazıyorlardı. Ülkemizdeki 40.000 köyden 31.000'de okul yoktu. Bu 40.000 köyün yalnızca 4.499'u öğretmenli ve 3815'i eğitimliydi. 1935 nüfus sayımına göre de ülkemizdeki erkek nüfusunun %23,3'ü ve kadın nüfusunun %8,2'si okuma yazma bilirken, erkekler %76,7 ve kadınlar %91,8 bilmeyen kısmı oluşturuyordu.¹² Verilen bu sayısal verilerin yanı sıra eğitim kalite bakımından da geridedir. Yapılan savaşlar sonucunda birçok öğretmenin kaybedilmesi bir yana varolan eğitimcilerin de mesleki yeterlilikleri sorun oluşturmaktadır. Bunun yanında öğretim programları da çağdaş bir anlayış göstermemektedir. Eğitim kurumlarının ve ders araç-gereci yetersizliği ile eğitimle ilgilenmesi gereken merkez ve taşra birimlerinin idari kademelerindeki problemler, eğitim sistemindeki varolan durumu göstermektedir.¹³

Cumhuriyet dönemindeki maddi yetersizlikler nedeniyle birçok köye okul yapılamadığı gibi öğretmen de gönderilememiştir. Eğitim bakanı Saffet Arıkan'ın Mayıs 1936'da TBMM'deki konuşmasında belirttiği gibi 40 köyden 35 bininde okul ve öğretmen bulunmamaktadır. Okula sahip köylerin birçoğunda da ilköğretimin süresi üç yıldır.¹⁴ Bu da bize kırsalda bulunan ilkokulların gerekli sayı ve kaliteye ulaşmadığını göstermektedir.

---

¹² Ali Arayıcı, **Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, Ceylan Yay., Haziran, 2002, s.s. 102-103.

¹³ Uslu, **a.g.m.**, s. 1247.

¹⁴ İbrahim Sarı, **Türklerde Eğitim: Türklerin Eğitime Verdiği Önem**, Noktaebook Yay., Antalya, 2017, s. 110.

Türk milletinin öncelikli olarak eğitim hakkı anayasal güvence altına alınmıştır. Bu hak 1924 anayasasının 87. Maddesinde “Kadın, erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler. İlköğretim Devlet okullarında parasızdır.”¹⁵ ifadesiyle yer bulmuştur. Burada da görüldüğü üzere eğitime ve ulaşılabilir olmasına herkesin yararlanabilmesine öncelik verilmiş ve yasal güvence altına alınmasına çalışılmıştır.

Okul Türü	1923 Yılı			1933 Yılı			Artış Miktarı		
	Okul Sayısı	Öğret. Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğret. Sayısı	Öğrenci Sayısı
İlköğretim	4984	10238	341941	46549	210584	6042768	834	1957	1667
Ortaöğretim	159	1892	13693	7337	130010	2377073	4515	6772	17260
Yükseköğretim	10	316	2957	361	19656	276946	3510	6120	9266
Toplam	5153	12446	358591	54247	360250	8696787	953	2794	2325

Tablo-1: 1923-1933 yılları Arasında Türk Eğitim Sisteminin Durumunun Karşılaştırılması

Kaynak: Abdurrahman Boran, “Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Meydana Gelen Gelişmeler”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 9, Yıl 2000, s. 304.

Cumhuriyetin ilanının devamında gerçekleştirilen devrimler içerisinde eğitimdeki gelişmeler önemli yer tutmaktadır. Öğretimi yöneten başlıca yasalar 1924 -1926 yılları arasında çıkan yasalardır. Bu yasalar; bir tek millî, laik, modern, demokratik bir okul yaratmayı öngörüyordu. Mustafa Kemal, 1923 yılında TBMM'nin açık nutkunda, eğitimin birleştirilmesine değinmiştir.¹⁶ Bu konuyla ilgili olarak 1923 yılı başlarında İzmir'de yaptığı bir konuşmasında medrese eğitimini eleştiren ve Arapça öğretiminin zorluğundan anlatan Atatürk "...*Milletimizin irfan yuvaları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır...*"¹⁷ demiştir. Saltanat ve Meşrutiyet yönetimlerinden beri alışlagelmiş olan bu iki başlı eğitim sistemi, İsmail Safa Bey'in hazırlattığı 3 Mart 1924'de kanunlaşan “Tevhid-i Tedrisat” yasası ile birleştirildi. Yasa gereğince bütün okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlanarak öğretim birliği sağlanıyordu. Birer yasa ile de

¹⁵ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1924 (Kanun No: 4695, 10.01.1945, T. Düstur, Cilt 26, s. 170).

¹⁶ Nurdan Kalaycı, **Cumhuriyet Döneminde İlköğretim** (Hükümet Programları ve Uygulamalar), MEB Yayınları, İstanbul, 2004, s. 19.

¹⁷ İsmail Güven, **Türk Eğitim Tarihi**, Naturel Yayınları, Ankara, 2010, s. 212.

halifelik ve Şer'îye (din işleri) kaldırılmıştı. Ayrıca, Darulhilafe adlı medreseler de kapatılmaya başlanmıştır.¹⁸

Tevhid-i Tedrisat Kanunu sadece bugünkü eğitim sisteminin değil, bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti eğitiminin temel taşıdır. Fransa'da okullar yapılan ihtilalden yıllar sonra laikleşirken, ülkemizde ise Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sadece aylar sonra eğitim kurumlarının birleştirilmesi ve öğrenim birliğinin sağlanması, Atatürk inkılâplarının ne kadar hızla kavrandığını ve ilerlediğini gösteren canlı bir örnektir. Ayrıca, Tevhidi Tedrisat Kanunuyla genel eğitimin verilmesinde en büyük zorluğu yaşatan Arap harflerinden oluşan alfabenin kaldırılarak yerine Latin harflerine dayalı yeni Türk alfabesinin getirilmesi için önemli bir ortam da hazırlamıştır.¹⁹

1926 tarihinde yayınlanan ilkokul programında, öğretimde "toplu öğretim" ilkesi kabul etmiştir. Bu, önceki dönemlerin geleneksel öğretim anlayışından çok farklı, yepyeni bir öğretim ilkesidir. Toplu öğretim (toplu tedris) ile ilgili olarak Sadarettin Celal²⁰, öğretmenleri şöyle bilgilendirir. Eski programa göre, yapılan eğitimde gün içerisinde yapılan öğretim birbirinden bağımsız ve farklı ders ve konulardan oluşuyordu. Örneğin, tarih dersinde öğretmen önemli bir konuyu anlatırken zilin çalmasıyla bu çalışmanın bırakılıp geometri ya da dilbilgisine geçilmesini yanlıştır. Bir sonraki ders gelene kadar öğrencinin öğrenme isteği azalır. Halbuki toplu öğretim yönteminde bir konu bütün yönleriyle işlenerek diğer derslerle ilişkilendirilir. Bir konu anlatılırken bağlantılı olarak tarih, coğrafya, matematik konuları verilir. Yalnız öğrenciler pasif halde sadece ders dinlerlerse bu eğitim doğru olmaz. Toplu öğretimde dersler işlenirken öğrenciler hem gözlem yapar hem de deney yapmaya yönlendirilir. Ancak haftalık ders saatleri ve ders çizelgeleri düzenlenemediği için bu yöntem istenen başarıyı sağlayamamıştır.²¹

---

¹⁸ Kalaycı, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁹ İsmail Doğan, **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri: Kurumlar Kişiler Söylemler**, Nobel Yay., Nisan, 2012, s. 388.

²⁰ Sadarettin Celal Türk eğitimci ve yazar. Cumhuriyet döneminde pedagoji konusunda eser vermiş ilk eğitimcilerdendir. İstanbul'da doğdu. Lise öğreniminden sonra Fransa'ya gitti. St. Cloud Yüksek Öğretmen Okulu'nda ve Sorbonne Üniversitesi'nde öğrenim gördü. 1913'te yurda döndü. Uzun süre çeşitli okullarda öğretmenlik mesleğini sürdürdüktan sonra, 1936'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi pedagoji kürsüsüne profesör olarak atandı. İstanbul'da öldü.

(www.kimdirhayatieserleri.com/sadrettin-celal-antel-kimdir-hayati-ve-eserleri-hakkinda-bilgi.html)

(erişim: 25.06.2019)

²¹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e)**, Ankara, 1989, s. 385.

1930'lara gelirken eğitim-öğretimde sağlanan birlik ve laiklikle beraber kültür ve dilin de ulusallaşması amacıyla çalışmalara ağırlık verildi.²² Çalışmalar incelendiğinde yaygın eğitimin Arap harfleriyle yapılamayacağı ortaya çıkmıştır. Latin Harfleri Türk dil ve imla kurallarına uygun olmasının yanında bu alfabeyle öğrenmesi de kolaydır. Kullanımı da çok yaygın olan bir alfabe olduğu içinde bu yeni harfler, 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir.²³ Bu kanunun uygulamaya girmesiyle beraber aralık ayından başlayarak, bütün resmî ve özel yazılı basın, gazete ve dergiler yeni Türk harfleriyle basılmıştır. Okullardaki eğitimlerin Türk harfleriyle yapılması ve eski harflerle yazılan kitapların toplanması da kanunla belirtilmiştir.²⁴

Atatürk, Sarayburnu'nda 9 Ağustos 1928'da halka şöyle seslenmişti:

“Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir, her vatandaşa, kadına, erkeğe, hammala, sandalcıya öğretiniz. Bir milletin, sosyal bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse, bu ayıptır, bundan insan olanların utanması gerekir. Bu millet utanmak için yaratılmamıştır, övünmek için yaratılmış, tarihini övünmekle doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir, Türkün karakterini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlarıdır. Artık geçmişin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız, hataları düzeltteceğiz, bu hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların çalışmalarını isterim. En nihayet bir yıl, iki yıl içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğrenecektir.”²⁵

Latin Harflerinin²⁶ kabulüyle beraber, kabul edilen bu yeni harflerin öğrenilmesi ve okuryazar birey oranının çoğalması amacıyla “Millet Mektepleri” açılmıştır.²⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasında Başbakan İsmet Paşa, halkın işlerini aksatmadan yeni harfleri öğrenebilmeleri ve kolaylıkla okuryazar durumuna gelebilmeleri için bütün memlekette “Millet Mektepleri” adında okullar açılacağını söylemiştir.²⁸

Millet Mektebi Talimatnamesinde Millet Mekteplerinin amacı şöyle belirtilmiştir: *“T.B.M.M. tarafından Türk Dilinin ferdî ve umumî, hususî ve resmî*

²² Güven, a.g.e., s. 213.

²³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: III, C: 5, 1. Birleşim (01.11.1928), s.s. 2-10.

²⁴ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 190.

²⁵ Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, Nisan, 1992, s. 44.

²⁶ Bkz. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun Ekler Bölümünde Ek-3'te verilmiştir.

²⁷ Güven, a.g.e., s. 213.

²⁸ Şerafettin Turan, **Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne Ve Evrenselliğe**, Bilgi Yay., Mart, 2017, s. 95.

bilcümle muharreratta (yazışmalarda) Türk harfleriyle tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından, buna müsteniden tatbikatta, Türk harflerinin, kısa bir zamanda ve kolay bir surette her ferde okuyup yazabilmek imkânı bahşeden mahiyetinden, Türk milletinin azami surette istifadesini temin etmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur-yazar bir hâle getirmek."²⁹ Yönetmeliğe göre okullar üç aşamadan oluşmalıydı: A dersanelerinde okuryazar olmayan vatandaşlara okuma-yazma, B dersanelerinde A sınıfını bitirmiş ya da okuma ve yazmayı kendisi öğrenmiş vatandaşlara hayat, geçimlerinin ve vatandaşlık haklarının öğretildiği temel bilgiler, C sınıflarında B sınıfını bitirmiş vatandaşlara hayat ve geçimlerinin ve yurttaşlık haklarının gerektirdiği daha genel bilgiler verilmekteydi.³⁰

A ve B dersliklerinde verilen eğitim süresi dört aydı. Yapılan eğitim haftada altı saattir. Erkeklerle eğitim akşam verilirken kadınlar eğitimi gündüz alıyorlardı. Millet Mektepleri kendi içerisinde bölümlere ayrılıyordu. Bunlar sabit, gezici ve özel millet mektepleridir. 1929 daki yönetmeliğe göre de bunların yanı sıra "Köy Yatı Dersaneleri" ve "Halk Okuma Odaları" da açılması uygun görülmüştür.³¹

Millet Mekteplerinden önce, Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa (Özler) döneminde, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak bir Halk Eğitim Bürosu kurulmuş, halk eğitim çalışmalarını sürdürmekle sorumlu tutulmuştur. Ayrıca bu müdürlük, eğitim ve öğretim birliğinden sonraki yıllarda da çalışmalarına devam etmiştir.³² Başöğretmen Atatürk'ün başkanlığında yapılan bu çalışmalarda yeni harflerinin öğrenilmesini kolaylaştırmak için 16-45 yaş arasında yer alan çok sayıda yurttaşın katıldığı kurslar düzenlenmiştir. Verilen bu kurslarda okuma yazma, matematik, sağlık ve yurt bilgisi derslerine önem verildiği görülür. Ayrıca 'Halk Okuma Odaları' açılarak okuma alışkanlığının kazandırılmasına çalışıldı. 1926 yılından başlayarak ortaöğretimde kız erkek beraber okunması için çalışmalar yapıldı, karma öğretime geçildi. Özetle bu kanunla beraber yapılan devrimlerin eğitimle pekiştirilerek bütün topluma yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.³³

---

²⁹ Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi...**, s. 191.

³⁰ Cavit Binbaşoğlu, **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2005, s. 288.

³¹ Doğan, **a.g.e.**, s.s. 388-399.

³² Mustafa Albayrak, "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt X, Sayı 29, Temmuz 1994, s. 472.

³³ Güven, **a.g.e.**, s. 213.

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	%
1928-1929	397.476	199.534	597.010	41.13
1929-1930	180.255	82.168	262.423	18.08
1930-1931	144.446	43.865	188.311	12.97
1931-1932	85.120	23.350	108.470	7.47
1932-1933	75.793	15.142	90.935	6.26
1933-1934	35.183	5.668	40.851	2.81
1934-1935	58.809	7.446	66.255	4.56
1935-1936	35.679	4.550	40.229	2.77
1936-1937	49.168	8.107	57.275	3.95
Toplam	1.061.929	389.830	1.451.759	100.00

Tablo-2: Millet Mekteplerinden Mezun Olan Öğrenci Miktarı (1928-1937)

Kaynak: Bahattin Demirtaş, **Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler**, Cilt 1, Sayı 2, 2008, s. 163.

Bu tablodaki sayısal veriler yalnızca Millet Mekteplerinden mezun olan kişileri gösterdiğinden, memleketteki yeni harflerle okuyazar olan kişilerin sayısı olarak düşünülmemelidir. Çünkü bu okulların çalışmaları dışında yeni harflerle okuyup yazmayı öğrendiği bilinen devlet dairelerinde çalışan memurlar, öğretmenler ve bütün okullardaki öğrenciler, askeri personel, ordudayken okumayı öğrenen askerler, bütün bankalar ve benzeri kurumlar ile şirketler memurları, ayrıca kendi kendine okuma yazma öğrenen vatandaşların sayısı da bu tabloda gösterilmemiştir.³⁴

Cumhuriyet döneminde ilköğretim özellikle kitlelerin bilinçlendirilmesi, yeni oluşan devlet yapısının topluma benimsetilmesi için en fazla önem verilen kademe haline geldi. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı'nın temel görevleri arasında ilköğretimi geliştirmek birinci sırada yer almıştır. Bunu hakkıyla yerine getirebilmek için yasal düzenlemelerin de yapılması gerekli görülmüş ve 1925 yılında "Milli Eğitime ilişkin Rapor" hazırlanmıştır. 1926 yılında da bu rapordan yararlanılarak, Milli Eğitim ile ilgili etkinliklerin tümü "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" adıyla yayımlanmıştır. Bu kanun en önemli özelliği ilköğretimin düzenlenmesini belli ilkelere bağlamasıdır. Bu kanunda, ilkokulların ne tür oluşturulacağı, bütçeleri ve nasıl açılabileceğine ilişkin ilkeler belirlenmiştir. Ayrıca, köy okullarındaki

³⁴ Demirtaş, a.g.m., s. 163.

düzenlemelere de bu kanunda yer almıştır. Kısacası bu kanunla ilköğretim, Cumhuriyet döneminde kurumsallaşma yolunda önemli gelişme göstermiştir.³⁵

1926 İlk Mektep Eğitim Programı, eğitim sistemimize farklı amaçlar ve yöntemler getirmiştir. Önceki eğitim programlarında dersler ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız işlenirken bu yeni programda, dersler birbirini tamamlayacak şekilde ve yaşamla ilişkilendirilerek verilecekti. Dönemin Eğitim Bakanı ve aynı zamanda programın da mimarı olan Mustafa Necati Bey'e göre; "*İlk mektepler nazariyetten ziyade ameli tahsil verecek ve çocukları vatanperver, milliyetperver şekilde yetiştirecek surette ıslah...*"³⁶ yetiştirilmeliydi.

Programda yer alan okullardaki uygulamalı eğitimin amacı, okulu hayata yaklaştırmakla beraber bireyi hayata hazırlamaktır. Öğrencinin okulu ilerde karşılaşacağı hayatın küçük bir provası gibi görüp, dersler ve uygulamalarıyla birlikte kendi bilgi, beceri, alışkanlık ve fikirlerini geliştirerek gerçek hayatta karşılaşacağı güçlükleri aşmasında yardımcı olmasını hedefler. 1926 müfredat programının özelliklerinden biri de derslerin öğrencileri kişisel çalışmaya özendirmesidir. Bu yüzden okulların iç donanımları, derslerin içeriği ve hayatla ilişkilendirilecek şekilde olmalıydı. Bu şekilde yetişen öğrencilerle beraber toplumun yüksek amaçlarına ulaşılabilceği düşünülmektedir.³⁷

1926 ilkokul programıyla 1924 programı arasındaki fark şöyleydi: 1924 programında dersler yalnızca saat olarak verilmesine rağmen, 1926 programında ders saatlerinin yanında, ders amaç ve içerikleri, derslerin birbiriyle ilişkilendirilmesi detaylı olarak anlatılmıştır. İlk üç yılda öğrencilere anlatılacak bilgiler Hayat Bilgisi adını alarak ve toplu öğretim ilkesi göz önünde tutularak, birleştirilmiş olarak anlatılacaktır. Tarih, Din ve Yurt bilgisi dersleriye çağın gereksinimleri göz önüne alınarak hazırlanmıştır. 1926 ilkokul programı haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo 3'de sunulmuştur.³⁸

---

³⁵ Güven, **a.g.e.**, s. 225.

³⁶ Fatih Tuğluoğlu - Tuncay Tunç, "1926 İlkmektep Müfredatı ve Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Ekonomik Hedefleri", **Atatürk Araştırma Dergisi**, Cilt XXVI, Sayı 76, Mart 2010, s. 73.

³⁷ Tuğluoğlu-Tunç, **a.g.m.**, s. 85.

³⁸ Seval Fer, "1923 Yılından Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine bir İnceleme", **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.s. 103-104.

DERSLER		I. Devre			II. Devre	
		1 .Sınıf	2. Sınıf	3.Sınıf	4 Sınıf	5. Sınıf
	Alfabe	10	-	-	-	-
	Kıraat	-	2	2	3	3
Türkçe	İmla	-	2	2	1	1
	Tahrir	-	2	2	2	2
	Gramer	-	-	-	1	1
	El yazısı	-	2	2	1	1
Din Dersi		-	2	2	1	1
Hayat Bilgisi		4	4	4	-	-
Hesap Hendese		4	4	5	5	5
Tarih		-	-	-	2	2
Coğrafya		-	-	-	2	2
Tabiat Dersleri		-	-	-	2	2
Eşya Dersleri		-	-	-	-	-
Yurt Bilgisi		-	-	-	1	1
Resmi-El işi		4	4	4	2	2
Musiki		2	2	1	1	1
Cimnastik		2	2	2	2	2
Toplam		26	26	26	26	26
(Ev idaresi)					(1)	(1)
(Dikiş)					(1)	(1)

Tablo-3: 1926 İlkokul Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

Kaynak: Fer, a.g.m., s. 104.

Kırsal kesimin gereksinimlerine göre köy çocuklarını yetiştirmek amacıyla, şehir okulları programı temelleri esas sayılarak “Köy Mektepleri Müfredat Programı” belirlenmiştir. Eğitim programlarındaki bu değişikliklerin temelini laiklik, batıya dönüş ve pozitif bilimler oluşturmuştur. 1927’de yapılan üç sınıflı köy ilkokul programı haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo 4’de gösterilmektedir.³⁹

³⁹ Fer, a.g.m., s. 104.

DERSLER	1. Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf
Elifba	12	-	-
Kıraat	-	4	4
Türkçe İmla	-	3	2
Tahrir	-	2	2
Kavait Tatbikatı	-	-	1
Yazı	-	4	3
Hayat Bilgisi	4	4	3
Yurt Bilgisi	-	-	2
Hesap Hendese	4	3	3
Resim-Elişi (erkeklerle)	4	4	4
Resim, Elişi, Evişi (kızlara)	-	3	3
Toplam	24	24	24

Tablo-4: Köy Mektepleri Programı (Üç Sınıflı) Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

Kaynak: Fer, a.g.m., s. 104

1926 programı uygulanırken öğretmenlerin bu programa hazır olmaması bazı güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca, programda belirlenen hedefler yeterince açıklayıcı değildir ve yetersiz bir biçimde, rastgele düzenlenmiş bir durumdadır. Programda toplu öğretim ilkesi ilk defa denendiğinden, öğretmenleri bu öğretim ilkesine uygun hazırlamak için Bakanlık tarafından seminerler de düzenlenmiştir.⁴⁰

1929 İlk mektepler yönetmeliğinde verilen eğitimin tek amacı olarak, okuyan bireylerin milli hayata gerektiği şekilde uyum sağlamaları gösterilir. Verilen eğitimde milli değerler, Türklük ile Türk yurdu asıl amacı oluşturmalıdır. Çocukların bu değerlerin öğrenilip, kendi içlerinde güçlendirilebilmeleri için bütün fırsatlardan yararlanılmalıdır. Yapılan inkılaplar ve bu inkılapların lütufları, bu lütufları elde edebilmek için olan bütün büyük savaşlar öğrencilere gerektiği şekilde anlatılmalıdır. Bizim için önemli mili günlerden olan Cumhuriyet ve 23 Nisan bayramlarına okullarda gösteriler düzenleyerek, şenlikler yapılarak dikkat çekilmeli, çocukların milli değerlerine duydukları önem arttırılmalı ve bundan en iyi şekilde

⁴⁰ Fer, a.g.m., s. 105.

yararlanılmalıdır. Öğrenci bayrağını severken ona saygı göstermelidir. Bu yüzden ilkokullarda hafta başında sabahleyin ve hafta sonuna girerken öğleden sonra bayrak töreni yapılması istenmiştir.⁴¹

1936 yılında yapılan program değişiklikleri, Cumhuriyet inkılaplarının tamamlandığı, toplumun içselleştirdiği bir dönem olduğu için önceki yıllara göre ayrı bir öneme sahiptir. Önceki yıllarda hazırlanan programlarda, inkılaplar toplum tarafından tam olarak benimsenemediğinden yapılan programlar da devlet fikirlerini tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Ancak 1936 programında devrimler tamamlanmış ve yeni düzen fikirleri yansıtmaya başlamıştır. 1936 eğitim programı, 1926 programı incelenerek hazırlanmıştır. Bu program öncelikle milli değerlere sahip olarak hazırlanmıştır. Asıl önemli olan ileriki yıllarda Cumhuriyet'e bağlı bireyler yetiştirmektir. Programda iktidar partisi CHP hükümetinin program hedefleri sahiplenilmiş ve programın “yönergeler” kısmında tarih öğretimine ayrı bir önem verilmiştir. 1936 programı haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo 5'tedir.⁴²

DERSLER	I. Devre			II. Devre	
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Hayat Bilgisi	5	7	7	-	-
Hevap-Hendese	4	4	4	4	5
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Jimnastik	2	2	2	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

Tablo-5: 1936 İlkokul Programı Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi

Kaynak: Fer, a.g.m., s. 107.

Atatürk, eğitimcilerden, önemli eğitim hedeflerini gerçekleştirmek ve bu hedeflenen seviyelere ulaşmak için gereken eğitim çalışmalarını belirlemek amacıyla 1924-1934 arasında raporlar hazırlamalarını istemiştir. Yapılan bu çalışmalara göre

⁴¹ Akyüz, a.g.e., s. 347.

⁴² Fer, a.g.m., s. 107.

milli eğitimimizin ilkeleri şöyle ortaya konmuştur. Eğitimimiz milli, bilimsel, laik, karma ve uygulamalı olmalıdır.⁴³

1933 Köy İşleri Komisyonu Raporunda, istenilen köy öğretmenlerinin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır⁴⁴:

1. *“Köyün inançlarına etkili olmak özelliği: Devrimcilik, laiklik, cumhuriyetçilik;*
2. *Köyün toplumsal yaşamına etkili olmak özelliği: Medeni kanunun köyde uygulanması ve onun kurallarının ailede, köy kurullarında, toplum ve uygarlık esaslarında yerleşmesi;*
3. *Köyün maddi ve ekonomik yaşamında etkili olma özelliği: Köye bilimsel tarım yöntemlerini, geniş mal alış-verişini ve düzenli pazar ilişkilerini sokabilmek yeteneği;*
4. *Aydın olma özelliği: İyi ve yetişmiş okul öğretmeni olmak. Öğretmenlik mesleğinin bütün yeteneklerini kazanmış olmak.”*

Okuryazar oranı az, eğitim olanakları sınırlı ve yetersiz olan bir ülkede belli yaşlardaki bireylerin eğitiminde, yeni düzeni güçlü kılmak, devrimleri ve toplumsal değişmeyi gerçekleştirmek, insanları bağımsızlığa ve özgürlüğe kavuşturmak mümkün değildir. Atatürk bunun farkında olduğu için halkın eğitilmesine çok fazla önem vermiştir.⁴⁵

Halkevleri 1932 yılında yapılan devrimlerin içselleştirilmesi, yayılmasının sağlanması, halkın toplumsal ve kültürel bakımdan gelişmesini amaçlanarak kurulmuştur. Halkevleri, birçok kollarda insanlara destek olmuş, halk dersaneleri, kurslar, kitaplıklar, yayım, köycülük, dil ve yazım, tarih, müzik, sosyal yardım, spor ve güzel sanatlar gibi konularda çalışmalar yapmışlardır. Halkevlerinin yaptığı çalışmalar 1933 yılında yürürlüğe giren 2287 Sayılı (Milli Eğitim Bakanlığı Merkez

⁴³ Cengiz Dönmez, “Atatürk’ün Eğitim ile İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2006, s. 100.

⁴⁴ İsmail Hakkı Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947, s. 419.

⁴⁵ Abdurrahman Bozkurt, **Tevfik İleri Cumhuriyet’in İkinci Eğitim Mimarı**, İdil Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 93.

Örgütü ve Görevleri ile ilgili) kanunla İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bırakılmıştır.⁴⁶

Atatürk'ün çok önem verdiği eğitim, milli mücadeleyle başlayıp aramızdan ayrılmasına kadar kesintiye uğramadan önemli bir kararlılıkla devam ettirilmiştir. Böylece kısa zamanda önemli adımlar atılmış ve neredeyse ikinci bir savaş daha verilmiştir. Bu dönemde eğitimin herkese açık olması, parasız ve fırsat eşitliğinin sağlanması, ilköğretimin yaygınlaştırılması, toplumun ilerlemesi amacıyla yapılan çalışmalarla çağdaşlaşmaya doğru adım adım ilerlemeye çalışılmıştır.

1. 2. Atatürk'ten Sonraki Dönemde Eğitim (1938-1950)

Cumhuriyet Türkiye'nin yeni yaşam seçimi olmasıyla beraber ülkeyi sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel anlamda birçok yönden etkilemiş ve ülkede çok çeşitli uygulamaların başlamasına sebep olmuştur. Cumhuriyet'in ilanıyla beraber milliyetçi anlayış güçlenip yaşam şekli halini alırken, ümmetçilik fikri zayıflamıştır. Atatürk'ün milliyetçi anlayışı özellikle eğitimde kendisini gösterir. Buna bağlı olarak eğitim politikaları da milliyetçi temellere dayanarak, laik ve halkçı ilkelere göre şekillenmiştir. Cumhuriyet döneminde eğitiminin temel hedefi, her seviyedeki okullarda yeni rejimin ihtiyaç duyduğu ve gerektirdiği bilgi ve donanımına sahip nesiller yetiştirmek olmuştur. 1923-1950⁴⁷ yılları arasında uygulanan eğitim politikaları, bu ihtiyaç çerçevesinde şekillenmiş ve yeni bir nesil yetiştirmeye amacıyla siyasi ve yasal düzenlemeler yapılarak eğitimle yeni bir nesil yetiştirme amaçlanmıştır.⁴⁸

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ebediyete geçmesinden sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası 11 Kasım 1938 günü Meclis Grubunu toplamış, Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak bu toplantıda İsmet İnönü seçilmiştir. CHP Genel Başkan Vekili Celal Bayar Ankara'da 26 Aralık 1938'de toplanan CHP kurultayına, sunduğu tasarıyla programın genel başkan seçimiyle ilgili maddesinin değiştirilmesini talep

---

⁴⁶ Güven, **a.g.e.**, s. 384.

⁴⁷ bkz. Türkiye'de Uygulanan (1924-1946) Eğitim Programlarının özellikleri Ekler bölümünde Ek-2 de verilmiştir. Aynı zamanda 1923-1963 yılları arasında İlköğretim alanındaki sayısal gelişmeler de Ekler bölümü Ek-4 de Tablo-19 da verilmiştir.

⁴⁸ Nuh Yavuzalp, **Elazığ Eğitim Tarihi**, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Yay., No 2, Elazığ, 2010, s. 81.

etmiştir. Sunulan tasarıda, Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün partinin kurucusu ve ebedi başkanıyken, İsmet İnönü'nün de değişmez Genel Başkanı olduğu belirtilmiştir. Başkanlığın ancak ölüm, görevini yapamayacak hastalık veya istifa edilmesi durumunda boşalabileceği belirtilmiştir.⁴⁹ Bu kurultayda ayrıca Atatürk "Ebedi Şef" ilan edilmiştir.⁵⁰ Cumhurbaşkanlığına verilen yetkiler 1924 Anayasasında sınırlandırılmasına karşın, İsmet İnönü parti ve meclis içerisindeki gücünü sürdürmüş, ülkenin kaderini "milli şef" ve "değişmez genel başkan" sıfatlarıyla etkilemeye devam etmiştir.⁵¹ O dönemde bir gazetenin başmakalesi şöyle diyordu: "Millet Meclisi Atatürk'ten sonra onun eserini en iyi koruyacak, devam ettirecek halefini ittifakla seçti. Ve Atatürk'ün en yakın zafer ve inkılap arkadaşı İsmet İnönü'yü, devletin en yüksek vazifesi başına getirerek yeni Milli Şef'ini tayin etti."⁵²

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Hükümeti, İsmet İnönü Başkanlığında 29.10.1923 tarihinde kurulmuştur. Yeni toplum hayatına geçilirken Atatürk ilke ve inkılâplarıyla eğitim alanındaki atılımlar da başlatılmış oldu.⁵³

1939-50⁵⁴ döneminde eğitim üzerine önemle durulmuştur. Bunun en güzel göstergesi ise, 12 yıl boyunca dört kez toplanıp eğitim ile ilgili sorunların tartışılıp doğru programların oluşması için çalışılmasıdır. 1939, 1943, 1946 ve 1949'da toplanan bu eğitim şuralarında oluşturulan komisyonlarla Türkiye'nin eğitim sorunları enine boyuna tartışılmış ve sonuçta belirlenen amaçların uygulanabilmesi için çalışılmıştır.⁵⁵

İlk defa toplanması açısından I. Eğitim Şurası önemlidir. Şura 17-29 Temmuz 1939 tarihinde toplanmıştır. I. Eğitim Şurası'nda bütün köy ilkokullarında eğitim 3 yıldan 5 yıla yükseltilmiştir.⁵⁶ Hasan Ali Yücel, Milli Eğitim Bakanı olarak Şura'nın

⁴⁹ **Cumhuriyet Halk Partisi Üsnomal Büyük Kurultayın Zaptı**, (26.12.1938), Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1938, s. 37.

⁵⁰ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940**, YKY Yayınları, Cilt 1, s. 298.

⁵¹ Fevzi Çakmak, "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde CHP Kurultay Görüşmeleri Ve Müfettiş Raporlarına Göre Parti Teşkilatının Karşılaştığı Sorunlar (1945-1950)", **Çağdaş Türkiye Araştırma Dergisi**, XVII/34, Bahar, 2017, s.s. 325-326.

⁵² Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1938-1950) Cilt II**, 7. b, Remzi Kitabevi, 2000, s. 29.

(Yazı 13 Kasım 1938 tarihli Bugün gazetesi başyazısında Ali Naci Karacan tarafından yazmıştır.)

⁵³ Kalaycı, **a.g.e.**, s. 19.

⁵⁴ bkz Heyet-i İlmîyeler, Millî Eğitim Şuraları ve ele aldıkları bazı temel konular Ekler bölümünde Ek-5 Tablo 22'de verilmiştir.

⁵⁵ Salih Özkan, **Türk Eğitim Tarihi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s. 158.

⁵⁶ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)**, İstanbul, 1999, s. 300.

açılış konuşmasında eğitimin önemine değinerek, Türk eğitiminin halihazırda birçok sorun barındırdığını ancak öncelikli amacın okuma-yazma bilmeyenlere yönelik çalışmalar olacağını, tek kişinin bile okur-yazar olmadan kalmayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda eğitimin her basamağında oluşacak sorunların çözümleri için şurada çıkacak kararların, hükümet ve bakanlık tarafından mutlaka uygulanacağını söylemiştir.⁵⁷ Bu şurada aynı zamanda yeni ilköğretim Programı ile beraber Millî Eğitim Müdürleri, memurları ve İlköğretim Müfettişleri yönetmelikleri de kabul edilmiş ve 1940'da yürürlüğe konmuştur. Şurada, öğretmenlerin ilk 3 sınıfı okuttuğu ve nüfusu 400'den az olan köylerin çocukları için bölge okulları kurularak, 4.-5. sınıfları burada okumalarına yönelik karar alınmıştır.⁵⁸ Ulus gazetesinde “Maarif Şurası” başlıklı yazısında Falih Rıfkı Atay şunları söyler: *“Kemalizm’in kurtarıcısı eserlerinin başında laik terbiye hür fikirlere dayanan maarif gelir. Bu maarif bizim devrimizde merak uyandırmıştır ve on beş seneden beri, sürekli onu mükemmelleştirmek ve tamamlamakla meşgulüz. Yeni Maarif Şurası da bize, gene bu maksat için, başlıca salahiyet sahiplerinin tecrübe ve tetkiklerinden istifade etmek imkânını vermek üzere toplanmıştır.”*⁵⁹ Bu yazısında eğitime verilen değer kendisini bir kez daha göstermiştir. Söylenen amaçlar dikkate alınarak eğitimin yaygın hale gelmesi, okur yazar oranının artması için öncelikle köylere eğitim götürülmesi birinci amaç seçilmiş, aynı zamanda halk eğitiminin yaygınlaştırılması ve kız çocuklarının eğitimi üzerinde durulmasına da karar verilmiştir. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı 1939’da, “Köy Enstitüleri Kanun Taslağı” hazırlamış ve 22.4.1940’da yayınlanarak 3803 sayılı kanunla yasalaşmıştır.⁶⁰ Köy Enstitüleri, tek parti zamanında İnönü’nün desteğini de alarak İ. Hakkı Tonguç ve Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından kurulmuştur.⁶¹

---

⁵⁷ **Millî Eğitim Şuraları (1939-1993)**, MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği, Ankara, 19995, s. 18.

⁵⁸ Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**,..., s. 102.

⁵⁹ **Ulus**, 18 Temmuz 1939.

⁶⁰ Ali Gülyüz, **Millî Eğitim Şuralarından, İlköğretim Alanında Kabul Edilen İlkeler ve Modellerin Mukayesesi ve Uygulamaya Aktarılış Biçimi**, Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi, (TÜBİTAK Bilimsel Toplantısı 18-20 Kasım 1981), Ankara, 1982, s. 70.

⁶¹ Hayrettin Uysal, **“Köy Enstitüleri Neden Kapatıldı” Kuruluşundan 50. Yılında Köy Enstitüleri**, Eğitim-Der Yayınları, Ankara, 1990, s. 378.

I. Millî Eğitim Şurası kararlarıyla 1939'da uygulanmaya başlayan beş sınıflı köy ilkokul programı haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo 6'de gösterilmektedir.

DERSLER	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Hayat Bilgisi	3	3	4	-	-
Türkçe	10	9	8	5	5
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	1	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	2	2
Aile Bilgisi	-	-	-	1	1
Aritmetik (Geometri)	4	4	4	3	3
Resim	1	1	1	1	1
Yazı	-	1	1	1	1
Toplam	18	18	18	18	18

Tablo-6: 1939 Beş Sınıflı Köy İlkokulu Programı Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi
Kaynak: Fer, a.g.m, s.s. 107-108.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı zamanında eğitimin her kademesiyle yakından ilgilenilmiş ve sayısal veriler üzerinde durulmuş, raporlar hazırlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulan bu raporlardan biri de Türkiye'deki 1939-1940 ve 1940-1941 yıllarındaki verilerdir.

	1939-1940	1940-1941
Aktif durumdaki ilkokul sayısı	9.512	10.331
Öğrenci sayısı	919.882	968.015
Kapalı ilkokullar; a) Öğretmensizlikten	369	964
b) Binasızlıktan	76	83
Resmi ve özel ortaokullar	156	159
Resmi ve özel ortaokullardaki öğrenci sayısı	97.586	102.839
Öğretmen okullarının meslek kısımları	18	27
Öğretmen okullarının meslek bölümlerindeki öğrenci sayısı	2.610	6.703
Orta meslek okulları	54	58
Orta meslek okulları öğrenci sayısı	10.283	11.340
Liseler	77	78
Liseler öğrenci sayısı	27.651	27.270
Fakülte ve Yüksekokullar	19	19
Fakülte ve Yüksekokullar öğrenci sayısı	12.987	13.841

Tablo-7: 1939-1940, 1940-41 Yıllarına Ait Ders Dönemleri Eğitim İstatistiği

Kaynak: BCA, Muamelat Kataloğu, Fon: 030. 10.- Yer: 25.141.4.

Tablodaki eğitim öğretim dönemi bilgilerine bakıldığında okul ve öğrenci sayısında bakımından bir artış durumu söz konusudur. Buna rağmen kapalı okul sayısındaki artışın fazlalığı da bir soru işareti olarak kalmıştır.

II. Milli Eğitim Şurası 15-23 Şubat 1943 tarihleri arasında Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde toplanmıştır. Şuraya başkanlığı Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel yapmıştır. Yapılan II. Milli Eğitim Şurası, II. Dünya Savaşı sonunda etkisinin yoğun olarak hissedildiği bir döneme denk gelmiştir. Bu karışıklıkta bile I. Milli Eğitim Şurası'nda alınan önemli kararların uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Savaşın etkisi olarak eğitimde “millilik” anlayışının yerine “insancılık” anlayışının oluşmasına, eğitimin oraya doğru bir eğilim göstermesine neden olmuştur. Eğitimin ana amacı “iyi yurttaş yetiştirmek” olarak değişmeye başlamıştır.⁶²

⁶² Sait Dinç, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim Tarihimize II. Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943) ve Uygulamaları**, s. 1.
http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf
(Erişim:13.11.2018)

II. Milli Eğitim Şurası'nın gündeminde olan konular, üç başlık altında toplanabilir. Bunlar eğitim kurumlarındaki ahlak eğitimi, anadil üzerine yapılan çalışmalar ve tarihimizin öğretilmesinde kullanılacak yöntem ile araç-gereçlerin incelenmesidir. Bu başlıklarla beraber birçok önerilerde de bulunulmuştur. Meslek ahlâkına sahip kendini yetiştirmiş öğretmenlerin olması, çalışmalarını sırasında onlara kolaylık sağlayarak rehberlik edecek kitapların hazırlanması, yapılan devrimleri ve milli değerleri savunup koruyan yurttaşlar yetiştirebilmek bu öneriler arasında yer alır. Yapılan çalışmalarda hâlihazırda okullarda işlenen tarih programının öğrenci seviyesine göre olmadığı, işlenen ders konularının düşünme ve milli duyguları geliştirecek özelliklerde olmadığı, dil öğretiminin de beklenen şekilde ilerlemediği açıklanmıştır. Sonuçta, Türkçe derslerinde yazı çalışmalarına önem verilmesine, kullanılan resmi yazışmalarda dil ve ifade birliği sağlanmasına ve ortaöğretimdeki Türkçe Programının tekrar incelenmesine karar verilmiştir.⁶³

Şurada, eğitim programları laik bir çerçevede ancak insancıl özellikler dikkate alınarak yapılmıştır. İlköğretim eğitiminin sekiz yıl olması ele alınmış ancak kesinleşmemiştir. Bu dönemin en önemli çalışması Köy Enstitüleri olmuştur. Bakan Yücel bu kurumların önemli savunucusudur. Enstitülerin temel hedefi; kırsal kesimin kalkınması, okur-yazar duruma gelmesi, sömürüden kurtulması için önderlik yapacak öğretmenlerin yetiştirilmesidir.⁶⁴ Çünkü Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkemizdeki okuryazar birey oranı çok düşüktür. Özellikle kadınların ve köylerdeki vatandaşların durumları daha da vahimdir. Bu kötü tablo sonucunda yeni düzenin ruhunu ve fikirlerini köylere de ulaştıracak bir eğitimsel inkılap hareketi başlamıştır. Köy Enstitüleri tam anlamıyla bir devrimci harekettir. Bu devrimci hareket kırsal kesimde yaşayan köylüyü hiç kimsenin kullanamayacağını gösterip bilinçlendirerek kalkınmasını sağlamaktır.⁶⁵

---

⁶³ Sakaoğlu, a.g.e., s. 103.

⁶⁴ Sadık Kartal, "Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri", **Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, C. 4, Sayı 1, Mersin, 2008, s. 24 .

⁶⁵ İbrahim Ortaş, "Ülkemizin Kaçırıldığı En Büyük Eğitim Projesi: Köy Enstitüleri", **Pivolka**, Yıl 4, Sayı 17, 2005, s. 3.

Yıllar	Öğrenci	İlkokul	Öğretmen	Öğrencilerin Genel Nüfusa Oram
1940-1941	956.000	10.596	17.245	% 5.4
1945-1946	1.353.000	14.010	26.428	% 7.22
1949-1950	1.591.000	17.106	34.321	% 7.6

Tablo-8: Özel ve Resmi İlkokullardaki Sayısal Verileri (1940-1950)

Kaynak: Necdet Sakaoğlu, **Milli Eğitim Bakanlığı'nın Merkez Örgütü**, 75 Yılda Eğitim, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1999, s. 109.

Tabloyu incelediğimizde, on yıllık veriler bize ilkokullardaki öğrenci, okul ve öğretmen sayısında büyük oranlarda artış olduğunu göstermektedir. Köy Enstitüleri'nin eğitime başlamasıyla verilen mezunlar bu artıştaki en büyük katkıyı sağlamıştır. Aynı zamanda köylerde okullaşma oranının artması için alınan yasal ve idari kararlar da bu artışta etkili olmuştur.

2-10 Aralık 1946'daki III. Milli Eğitim Şura'sında, daha çok ilkokul sonrası eğitim ele alınmış, Ticaret Ortaokulları, Liselerinin program ve yönetmelikleri ile Erkek Sanat Ortaokul ve Enstitüleri, Kız Enstitüleri, İstanbul Teknik Okulu, Orta dereceli Teknik Öğretim Okullarına ait yönetmelikler, program, öğrenci ve öğretmen işleri görüşülerek, sistemi düzeltmeye yönelik çeşitli seçenekler sunulmuştur.⁶⁶

Tek Parti dönemi sona ererken, 23-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında IV. Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. Toplantı gündemini; demokratik eğitim ve öğretim, ortaokul ve liselere öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitüleri ile Yüksek Öğretmen Okullarının iyileştirilmesi, 1948 İlkokul Program sonuçlarının ele alınması, yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi, lise öğretim programının 4 yıllık devreye göre düzenlenmesi konuları oluşturmuştur.⁶⁷

Millî Eğitimin Amaçları, 1948 programında şöyle gruplandırılmıştır:

1.Toplumsal açıdan,

2.Kişisel açıdan,

⁶⁶ Necdet Sakaoğlu, **Milli Eğitim Bakanlığı'nın Merkez Örgütü**, 75 Yılda Eğitim, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1999, s. 103.

⁶⁷ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 103.

3.İnsanlık ilişkileri açısından,

4.Ekonomik hayat açısından, olmak üzere dört grupta toplanmıştır. “İlkokul Eğitim ve Öğretim İlkeleri” tekrar incelenmiştir. Belirlenen ilkelerin ilkokulda nasıl uygulanabileceği açıklamalarla belirtilmiştir. Bu ilke ve açıklamalar 1949 Ortaokul Programı’nda da kendisine yer bulmuştur.⁶⁸

Dönemin Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu IV. Millî Eğitim Şurası açış konuşmasında ortaöğretimde okuyan öğrencilerin formasyon eksikliğinden bahsetmiştir. Bu eksikliğin bazı yöntem ve müfredattaki boşluklar nedeniyle oluştuğunu, ortaokul ve liselerde öğrencilerin pasif durumda olduğu bir eğitim yapıldığını belirtmiştir. İlkokullarda yapılmaya çalışılan, öğrencinin daha aktif olduğu sistemin ortaöğretim devresinde yerleşemediğini, memleketimiz için önemli olan, çocuğun yaşadığı yerle ilgili bilgiler öğretmek yerine öğrencinin okul hayatı sonrasında işine yaramayacak bilgiler öğretilmekte olduğunu belirtmektedir.⁶⁹

Bu şura oturumlarında, 1946’da siyasi alanda çok partili hayata geçişin yansımaları ve 1948 ilkokul programının bu siyasi dönem anlayışına ne kadar uygun olduğunun tartışılması önem teşkil etmektedir. Demokratik eğitim kavramı ilk kez bu şurada konu olmuştur. Okullarda okuyan bütün öğrencilerin, yetenek ve becerilerine bakılarak başarılı sayılmaları ve gerekli gelişim olanaklarının sağlanması istenmiştir. Okul öncesi ve halk eğitiminde de yine demokratik eğitim ilkeleri çerçevesinde uygulamalar yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu Şura’da aynı zamanda Ankara’da yeni bir Yüksek Öğretmen Okulu açılması da kararlaştırılmıştır. Yeni Ortaokul programı onay almış, liselerdeki üç yıl eğitimin yabancı dil öğretimi için yetersiz olduğu, öğrencilerin ancak %35’nin başarılı olduğu, bu nedenle lise öğretim süresinin 4 yıla çıkartılması gerektiğine karar verilmiştir.⁷⁰

1948 ilkokul Programı, 1936 programı incelenip geliştirilerek hazırlanmış, 1948-1949 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır. Ancak uygulama sırasında bazı zorluklarla karşılaşmıştır.

---

⁶⁸ Cavit Binbaşoğlu, **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**, Araştırma-İnceleme Dizisi, MEB Basım Evi, Ankara, 1995, s. 283.

⁶⁹ **Millî Eğitim Şuraları (1939-1993)**, MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği, s.s. 27-28.

⁷⁰ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.s. 103-104.

Programdaki;

1)Öğretmenlerin beş sınıfla karşı karşıya gelme zorunluluğu,

2)Programda her sınıfa çok sayıda ders konması,

3)Program içeriğinin fazla olması,

4)Program konularının fazlalaştırılarak esneklik özelliğinin ortadan kaldırılması, karşılaşılan başlıca sorunlardır. Karşılaşılan bu problemlerin çözümlenmesi için IV. Milli Eğitim Şurası'nda program incelenmiş ve konuyla alakalı bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun hazırladığı teklifler Şura Genel Kurulunca bazı değişiklikler yapılarak kabul edilmiştir.⁷¹

1948 ilkokul programı haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo 10'da, 1948 köy ilkokullarının haftalık ders dağıtım çizelgesi ise Tablo 11'de gösterilmektedir.⁷²

DERSLER	I. DEVRE			II. Devre	
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Türkçe	10	7	7	6*	6*
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Matematik	4	4	4	4	5
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

Tablo-9: 1948 İlkokul Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

*Türkçe derslerinin 1'er saati Din Bilgisi dersi alacak talebeler için ayrılmıştır.

⁷¹ Kalaycı, a.g.e., s. 53.

⁷² Fer, a.g.m., s.s. 109-110.

DERSLER	I. Devre			II. Devre	
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Türkçe	10	7	6	6*	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	-	-	1	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	2	2
Matematik	4	5	5	4	4
Aile Bilgisi	-	-	-	1	1
Resim-İş	1	1	1	1	1
Tarım-İş	6	6	6	6*	6*
Yazı	-	1	1	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

Tablo-10: 1948 Köy İlkokulları Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

*Tarım-İş derslerinin 1'er saati, Din Bilgisi dersi alacak talebeler için ayrılmıştır.

Genel olarak dönemin ders kitaplarına bakıldığında Cumhuriyet'in ilk yıllarında hazırlanan ders kitaplarının, yeni rejimle beraber oluşan yeni toplum, yeni gençlik ilkelerine uygun ve eğitimin her kademesinde birbiriyle bağlantılı, uyumlu olduğu görülürken sonraki yıllarda bu konuda gerekli hassasiyetin gösterilmediği görülmüştür.⁷³

Dönemin diğer yeniliklerinden bazıları da şunlardır: 1926'da Okul Müzesi açılmış, Gezici Eğitim sergileri açılırken, ders araç-gereç işleri için yabancı uzmanlar getirilmiş, 1930'larda okullarda kitaplık ve laboratuvar oluşturma kampanyaları başlatılmıştır. Bakanlık 1945'ten sonra Ders Araçları Yapım Merkezleri yapımı için girişimde bulunmuş, 1950'den sonra film gösterimleri ve radyo da yapılmaya başlanmıştır.⁷⁴

⁷³ Sakaoğlu, a.g.e, s. 131.

⁷⁴ Sakaoğlu, a.g.e., s. 131.

1.2.1. İsmet İnönü Dönemi Eğitim

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasından sonra kurulan hükümetlerde eğitime önem verilmiştir. İsmet İnönü, Celal Bayar'a hükümeti kurma görevini vermiş; fakat kurulan Celal Bayar Hükümeti çok kısa süreli olmuştur. Eğitim programları bir önceki dönemde uygulanan eğitim programlarının tekrarı olmuştur. Bunu yaparken de Cumhuriyet Halk Partisi Programı'nın rehber alınacağı söylenmiştir. Hükümetin istifa etmesiyle üst üste iki defa Refik Saydam hükümetleri kurulmuştur. Hasan Ali Yücel kurulan her iki hükümette de Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) olmuştur.⁷⁵

İsmet İnönü döneminde, öğretmen yetiştirmede iki konunun üzerinde önemle durulmuştur. Bunlardan ilki, eğitim alan öğretmenin köyü etkileyip, kalkındırabilecek yetenekte olması, diğeri ise yeterli sayıda olmasıdır. Donanım bakımından eksik kurumlar düzenlenip birleştirilerek yeniden eğitime başlaması bu amaca uygun çalışıldığını göstermektedir. Şöyle ki yapılan bu düzenleme ve birleştirilmelerle Kız Öğretmen Okul sayısı 7'ye, Erkek Öğretmen Okul sayısı da 13'e indirilmiş ve bu okullara "Mıntıka Kız ve Erkek Muallim Mektepleri" denmiştir.⁷⁶

İnönü Dönemi Hükümetleri Tablo 11'de gösterilmiştir. Sırasıyla hükümetler ve programlarına kısaca değinilecektir.

---

⁷⁵İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, **TBMM Başkanlarımız ve Konuşmaları**, Cilt 1, TBMM Basımevi, Ankara, 2013, s. 302. ("II. Bayar Hükümeti Programı" TBMM Tutanak Dergisi Dönem 5, Cilt 27, Birleşim 5, s.51-58 16.11.1938" Geçen sene, lütfen tasvibinize iktiran eden programımızın şimdiye kadar yapılmış olan kısımlarından mâadasını yürütmek azim ve kararındayız. Aynı zamanda, bize daima hakiki yolu gösteren ve içinde milletin nurlu iradesi okunan Cumhuriyet Halk Partisinin programı da bizim rehberimizdir.").

⁷⁶ Kalaycı, **a.g.e.**, s. 23.

Hükümet	Görev Süresi	Milli Eğitim Bakanı
Celal Bayar Hükümeti	11 Kasım 1938 – 25 Ocak 1939	Saffet Arıkan-Hasan Âli Yücel
I. ve II. Refik Saydam Hükümetleri	25 Ocak 1939 – 9 Temmuz 1942	Hasan Ali Yücel
I ve II. Şükrü Saraçoğlu Hükümetleri	Temmuz 1942 – 7 Ağustos 1946	Hasan Ali Yücel
Recep Peker Hükümeti	7 Ağustos 1946 - 10 Eylül 1947	Reşat Şemsettin Sirer
I. Hasan Saka Hükümeti	10 Eylül 1947 - 10 Haziran 1948	Reşat Şemsettin Sirer
II Hasan Saka Hükümeti	10 Haziran 1948 - 16 Ocak 1949	Hasan Tahsin Banguoğlu
Şemsenin Günaltay Hükümeti	16 Ocak 1949- 22 Mayıs 1950	Hasan Tahsin Banguoğlu

Tablo-11: CHP Hükümetleri ve Milli Eğitim Bakanları

Kaynak: <http://www.meb.gov.tr/meb> (Erişim: 14.03.2018)

I. Refik Saydam Hükümeti, 25 Ocak - 3 Nisan 1939 tarihleri arasında görev almıştır. Parti programında Refik Saydam, ülkenin maddi olarak refah içinde olması ve ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesinin ancak kültürel gelişmeyle beraber olacağını söylemiştir. Ayrıca, eğitimin her basamağına etkili bir şekilde katkı sunabilecek, yetişmiş öğretmen ve eğitmenlerin de önemini belirtmiştir. Eğitimde en önemli amacın milli değerler, Cumhuriyet ve devrimlere bağlılık olması gerektiği üzerinde durmuştur.⁷⁷

I. Refik Saydam Hükümeti için eğitim önemlidir. Programında eğitim ile ilgili izlenecek yolu şu şekilde belirtmiştir:

“Memleketimizin maddî refahı ve iktisadî kalkınması ancak kültür seviyemizin bunlarla muvazi olarak bürümesile mümkün olacaktır kanaatındayız. Türk çocuğunu daha ilk tahsil yaşında iken mektebe alarak zekâ, istidat ve faaliyetine uygun bir silsile takip ettirmek memleketin ilim, sanat ve pratik hayat ve teknik faaliyet sahalarında eleman ihtiyacını onların yetişkin varlıklar ile karşılamak maarif işlerinde tutacağımız esaslı yoldur. Bu yolda emin yürüyebilmek için ilk tahsili öğretmen ve eğitmenlerimizle vermeğe çalışmakta devam edeceğiz. Türk çocuğunun ahlaki temiz, ruhça ve bedence sağlam milletine vatanına Cumhuriyete ve inkılâba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir.”⁷⁸ denmektedir.

⁷⁷ İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, **TBMM Başbakanlarımız ve Konuşmaları**, Cilt 3, TBMM Basımevi, Ankara, 2014, s. 62 .

⁷⁸ Neziroğlu - Yılmaz, **a.g.e.**, s. 62.

II. Refik Saydam Hükümeti'nin eğitim politikası bir önceki dönemin devamı şeklinde olmuştur. Bu dönemde öğretmen yetiştirmek ve öğretmen sayısını artırmak amacıyla çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu çalışmalara temel olması için 1939 yılında Bakanlıkça "Köy Enstitüleri Kanun Taslağı" hazırlanmıştır. Kanunun amacında, köyler için eğitilecek öğretmenlerin çalışmalarında hangi ilkelere bağlı kalacakları, hangi neden ve ihtiyaçlardan böyle bir kanunun çıkmasına gerek duyulduğu anlatılmıştır.⁷⁹ Bu dönemde Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanı'dır ve bu dönemin en önemli olayı Köy enstitülerinin kuruluşu olmuştur. 1940 yılından itibaren kırsal kesime öğretmen yetiştirmek amacıyla birçok yerde Köy Enstitüleri kurulmaya başlanmıştır. Bu programla öğrencileri hayata hazırlamak amaçlanmış, özellikle halkın ihtiyaçları göz önünde tutulmuştur.⁸⁰

II. Refik Saydam Hükümeti döneminde, sistemin olgunlaştırması ve sorunların belirlenmesi amacıyla 17 - 29 Temmuz 1939 tarihinde I. Millî Eğitim Şura'sı toplanmıştır. Şura'da; Millî eğitimin plan ve ilkeleri, çeşitli öğretim kurumlarının yönetmeliklerinin incelenmesi gibi konular üzerinde durulmuştur.⁸¹

I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti programının eğitim kısmında Türklük ruhu üzerinde durulmuştur. Üniversitelerin yapılan iyileştirmelerle uluslararası seviyeye getirildiği, yüksekokullu öğrencilerin bilimsel ve nitelikli birer birey olarak geleceğe hazırlandıkları belirtilmektedir. Köy Enstitüleri'nin ise köyleri ve köylülerin yaşam şartlarını iyileştirdiği söylenir ve bu çalışmalar yapılırken köylü halkın topraksız ve toprağın da köylüsüz bırakılmayacağı, toprağın, sanatın ve tekniğin bilgi ışığında gelişeceği belirtilmiştir.⁸²

II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti 9 Mart 1943'te göreve başlamış ve bu dönemde eğitim ile ilgili yapılan çalışmalara devam edilmiştir. Hükümet programında da bütçeden en büyük payın eğitime ayrıldığı söylenebilir.⁸³

"En büyük ilâveyi Maarife yaptık. Buraya konan para geçen seneye nazaran 14,5 milyon lira fazladır. Diğer bir tabirle on sene evvel on milyon lira olan Maarif bütçesi gelecek sene 43 milyon lira olacaktır. Bundan maada, hususî idarelerin

⁷⁹ Kalaycı, **a.g.e.**, s. 42.

⁸⁰ Filiz Meşeci Giorgetti - Betül Batır, "İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları", **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı 13-14, 2008, s. 31.

⁸¹ Kalaycı, **a.g.e.**, s.s. 43-44.

⁸² Neziroğlu -Yılmaz, **a.g.e.**, s. 87.

⁸³ Neziroğlu -Yılmaz, **a.g.e.**, s. 163.

Maarif işlerine tahsis ettiği paralar on sene evvel 12 milyon lira iken bu miktar içinde bulunduğumuz yılda 19 milyon lirayı bulmuştur. Bunlara mukabil yüksek tahsil, talebesi on sene evvel 7.000 İken bu sene 16.600'i bulmuştur. Lise talebesi on sene evvel 6.800 iken bu sene 30.000'i bulmuştur. Ortaokul talebesi de on sene içinde 35.000 den 100.000'e çıkmıştır. İlk tahsil talebesi de on sene içinde 525.000 den 970.000'i bulmuştur. Bundan başka Güzel Sanatlar Akademisinde on sene evvel 157 talebe mevcut iken bu rakam bugün 547'yi bulmuştur. Altı yıl önce 68 talebesi olan Konservatuvar da bugün 147 talebeye maliktir. Bunlardan maada, Teknik Öğretim talebeleri üç sene içinde 9.000 den 14.500'e çıkmış, Köy enstitüleri talebesi de dört sene içinde 3.000'den 12.000'e varmıştır. Son senelerde halkımızda ve maarifimizde gördüğümüz hamleleri takviye etmek ve biran evvel bilgili ve verimli vatandaş adedini arttırmak için bütün kuvvetimizle bu cereyana katılmakta vatan ve millet için büyük faydalar gördük ve bu cereyanın hızını azaltmamak için önümüzdeki senenin Maarif bütçesine 14.5 milyon lirayı ilâve ederken cidden haz duyduk”⁸⁴ denmektedir.

Bütün bu rakamlar bize son yıllarda halkta ve eğitimde yapılan atılımların güçlenerek devam edeceğini, kültürlü ve verimli yurttaş sayısının artması için her türlü fedakârlığın ve özverinin yapılacağını göstermektedir.

Yıllar	Eğitim Bütçesi
1939	17.323.464
1940	18.654.779
1941	23.349.990
1942	34.504.434
1943	43.033.434

Tablo-12: 1939-1943 Yılları Arasında Eğitim Bütçesi

Kaynak: BCA, Belge no: 030.01.90.559.4.

Yukarıdaki tabloya baktığımızda Hükümet Programlarındaki kaynağın büyük bir bölümünün eğitime aktarıldığı, 1939 senesinde 17 milyon lira olan eğitim bütçesinin 1943 yılında 43 milyon TL olacağı belirtilmiştir. Ancak 1940 yılında savaş dönemi olmasından dolayı bütçede kayda değer bir artış olmamıştır. Çünkü bu dönemde ülke savaşta yer almamasına rağmen önlem amaçlı bütçenin büyük bölümü askeriye ve ülkenin savunmasına ayrılmıştır.

1940' lı senelerin dikkat çeken problemlerinden birisi de kız çocukların okula gönderilmemesi veya daha okulu tamamlamadan bu öğrencilerin okuldan alınmalarıdır. Bu problemi çözmek amacıyla, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün

⁸⁴ Neziroğlu -Yılmaz, a.g.e., s. 163.

17.03.1944 yılında verdiği "İlköğretimin Geliştirilmesi" hakkındaki talimatları doğrultusunda toplanan İcra Vekilleri Heyeti bir rapor düzenlemiştir. Hazırlanan bu raporda, yapılması belirlenen konular ise şöyle belirtilmiştir⁸⁵:

- Devletin elinde bulundurduğu bütün olanaklardan yararlanılarak vatandaşlara ilköğretim anlatılacak,
- Okulu ve öğretmeni bulunan eğitim bölgelerinde öğrencilerin devamsızlık yapmasının önüne geçmeye çalışılacak,
- Okul binası eksik olan yerlere yeni binalarının yapılması için ilgili personel planlı çalışmaya yönlendirecek ve kanuni önlemlerin alınması sağlanarak, ülkede okul bina yapılması hızlandırılacak,
- Köy Enstitüleri'nden mezun olacak öğretmenleri köylere yerleştirmek için alınması gerekli kanuni planlamalar zamanında yapılacak ve köy okullarının yapımı için araziler belirlenecek,
- Okul binaları hazırlanacak ve görevlilerin bu sahadaki çalışmaları sıkı bir şekilde denetlenecek,
- İlköğretim alanında çalışma yapacak kişilere bu süreçte kolaylıklar gösterilecek ve çalışmanın verimini arttıracak biçimde davranılması, şeklinde sıralanmıştır.

19.06.1942 senesinde 4274 Sayılı "Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu" kabul olmuştur. Kanunla, enstitü ve köy okulları arasında bağ kurmak amaçlanmış ve köy okullarında okuyan öğrencilerin okula devamını sağlamak gibi konular maddelerinin bir bölümünü oluşturmuştur. Bununla beraber aynı kanunla "Köy Bölge Okulları" oluşturulmuştur. Bu okulların amacı, ülkeye üreten yurttaşlar kazandırmaktır. Bu okullar aynı zamanda, ilkokulun devamı olarak dört yıllık eğitim veren eğitim kurumlarıydı. Bu okullarda okunabilmesi için, öğrencinin eğitim bölgesinde olması, ilkokulu tamamlamış ve yetenekli öğrenciler arasından seçilebilmiş olması gerekiyordu. Seçilen öğrenciler 16 yaşına gelinceye kadar eğitim kurumlarında eğitim alacaklardı. Köy Bölge Okulları, mecburi eğitim süresinin dokuz yıla çıkarılabilmesi için başlatılan ilk adımdır. Köy çocuklarının bir kısmı bu okullarda üreticiliğe yönelik temel eğitim alma olanağına kavuşmuştu. Yapılan bu

---

⁸⁵ Nevzat Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi, Kuruluş ve Tarihçeler**, Ankara, 1948, s. 180.

uygulama aynı şekilde devam ettirilebilseydi ileriki yıllarda Türkiye nüfusunun birçoğu, dokuz yıllık temel eğitime sahip ve üreten bir nesil olacaktır.⁸⁶

Bu dönemde ayrıca 1943 senesinde, gezici başöğretmen ve bölge ilköğretim müfettişleri yetiştirmek, Köy Enstitüleri'nin eğitimci ihtiyacını karşılamak amacıyla Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne bağlı olarak bir yüksek eğitim bölümü açılmıştır. Eğitim süresi üç yıl olan bu bölüme Köy Enstitüsü'nden mezun adaylar kabul ediliyordu. Genel verilen derslerin yanı sıra, her öğrenciye bir uzmanlık alanı veya konusu seçtirilmiştir.⁸⁷

Hükümetin eğitim politikasında, CHP'nin eğitim programıyla ilişkili fikirler yer almaktaydı. Aralarındaki önemli fark, "Köy Enstitüleri'nden çıkan gençlerin tam bir ulusal duygu içinde yetiştirilmelerine dikkat edilecektir" ifadesinde kendini göstermektedir. Kuruluşunda ülkenin kalkınması için oldukça olumlu yaklaşılan bu eğitim kurumları, ülkenin çok partili döneme geçiş sürecine girmesiyle birlikte politika malzemesi haline getirilmiş ve yıpranmıştır. Bu dönemde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de Köy Enstitüleri'ne karşı yapılan bu olumsuz eleştiri ve davranışlara tepki göstermediği görülmektedir.⁸⁸

Recep Peker Hükümeti programında eğitime ilişkin olarak, yapılacak çalışmaların temelinde ve öğretimin her kademesinde Türk gençliğinde milli duyguların güçlenmesi ve yapılan inkılapların özünü kavratmak, Türk tarihinin öğretilmesinin asıl amaç olacağını belirtmiştir. Kasaba ve şehirlerdeki ilkokul yapımlarının köylerdeki okul yapım esaslarına benzer şekilde yapılacağı, ilkokulu tamamlayan köy çocuklarının köylerde işe yarar bir meslek sahibi olabilmeleri için bölge okullarının yapımına devam edileceği söylenmiştir. Köy Enstitüsü'nü tamamlayan gençlerin onlardan beklenen çalışmaları yapabilecek bilgi birikimi ve milli duygularla yetişmeleri için çalışılacağı belirtilmiştir. Okulu olmayan bölgelerden gelecek öğrencilerin eğitimini kolaylaştırmak için okulu olan merkezlere yurt yapımının artacağı, bütün derecedeki okulların laboratuvar ve okul araç gereçlerinin tamamlanması için çalışmalar yapılacağı, yine okulların ihtiyacı olan,

---

⁸⁶ Ethem İbrahim Başaran, **Temel Eğitim ve Yönetimi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1982, s. 36.

⁸⁷ Fay Kirby, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, 3. b, Tarihçi Kitabevi Yay., Haz. E. Tonguç, Ankara, 2010, s.s. 329-331.

⁸⁸ Muharrem Güneş ve Hasan Güneş, **Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 65.

yeterliliğe sahip öğretmenlerin yetiştirilmesinde dikkatle çalışılacağı, öğretmen okullarının programlarında düzenlemeler yapılacağı belirtilmiştir.⁸⁹

Bu dönemde toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şurası çalışmaya başlamıştır. Şura gündeminde aile ve öğretmen birliklerinin bütün okullarda kurulması yer almıştır. Şura'nın 3. birleşiminde, ilkokulların sınıflarına elliden fazla öğrenci alınmaması için gerekli çalışmaların yapılması ve öğretmen okullarının yüksek dereceli birer Eğitim Enstitüsü haline getirilerek yeni eğitim ve öğretim esasına göre teşkilâtlandırılmaları kararlaştırılmıştır. İlkokul öğretmenlerinin okumaya teşvik edilmesi için Bakanlıkça bastırılan eserlerden indirimli yararlanmaları ve incelemeleri için Devlet Demir Yolları'nın indirimli uygulama yapılması, Şura'da kararlaştırılan diğer konular arasındadır.⁹⁰

1946'lı yılları takip eden dönemde tek parti yönetiminden sonra iktidara gelen yeni siyasal anlayışla birlikte din eğitimi ve öğretiminde de yeni bir yaklaşım dönemi kendini göstermiştir.⁹¹ Din eğitimiyle ilgili olarak CHP içerisindeki birçok milletvekili fikir beyan etmiş ve CHP kurultayında okullarda din dersi okutulması düşüncesini dahi sunmuşlardır. CHP din dersi öğretimi için bir komisyon oluşturmuş ve bu komisyon kararlarının CHP Parti grubunda görüşülmesiyle birlikte, isteğe bağlı olmak üzere ilkokullarda din derslerinin gösterilmesi kararı alınmıştır. Alınan bu karar ileriki senelerde, okullarda zorunlu din dersi okutulmasına, imam-hatip kursları, İlahiyat Fakülteleri ve Kuran kurslarının açılmasına olanak sağlamıştır.⁹²

2 Mayıs 1947 tarihli Ulus gazetesi yayınında Milli Eğitim Bakanlığı'nın din eğitimi ile ilgili olarak bir kanun tasarısı hazırladığı haberlerinin aslının bulunmadı söylenmektedir. Yine gazete yetkililerden aldığı bilgilere göre, henüz tasarının hazırlandığından bahsetmek için uygun bir zaman olmadığı belirtilmiştir. Ancak burada dikkate alınması gereken, bu kanun tasarısı fikrinin tamamen reddedilmemesidir. 1946 senesi Ocak ayı içerisinde yapılan din öğretimiyle ilgili toplantılarda CHP Divanı yayınladığı bir bildiri ile kararını açıklamıştır. Yapılan açıklamaya göre; Cumhuriyet'in temeli olan laikliğin zayıflatılmasına kesinlikle izin

---

⁸⁹ Neziroğlu -Yılmaz, **TBMM Başbakanlarımız ve Konuşmaları Cilt 3...**, s. 245.

⁹⁰ Kalaycı, **a.g.e.**, s. 50.

⁹¹ Recai Doğan, "1980'e Kadar Türkiye'de Din Öğretimi Program Anlayışları (1924-1980)", **Din Öğretiminde Yeni Yöntem Anlayışları –Bildiri ve Tartışmalar-** İstanbul, 2001, s. 624.

⁹² Giorgetti - Batır, **a.g.m.**, s. 35.

verilmeyeceği dile getirilirken, gizli din öğretimi ya da Arap harfleriyle öğretim yapılması konusundaki kanun yasağının da devam edeceğini belirtilmiştir. Din eğitimi konusundaysa, isteğe bağlı olarak, okul binaları dışında kalacak ve devlet kontrolü altında ve her türlü özel eğitimin bağlı olduğu kanun içinde, MEB'dan izin alınarak yapılacağı belirtilmiştir. Bu eğitimler Türkçe harflerle olmalı ve özel din öğretimi düzenlemesinin hükümetin görevi olduğu söylenmiştir.⁹³

1948 yılı Şubat ayında CHP Meclis Grubu komisyon azaları arasında din eğitiminin isteğe bağlı yapılması ile ilgili olarak anlaşma sağlanmıştır. Din derslerinin, ders saatleri ve program dışında olmak şartıyla ilkokulların dört ve beşinci sınıflarına okuyan talebelere verilmesine karar verilmiştir.⁹⁴ Yine bu toplantıda imam-hatip okullarının tekrar açılması ve açıldıktan sonra hangi kuruma bağlanacağı tartışılmıştır. Bu okulların cemaat kontrolünde açılması düşüncesi yeterli onayı almamış, bu okulların Diyanet İşleri tarafından ya da Milli Eğitim Bakanlığınca açılması daha uygun görülmüştür. İlkokulların son sınıflarında ihtiyari ders okutulması ve ilahiyat fakültesi açılmasında anlaşma sağlanmıştır.⁹⁵

Cumhuriyet dönemi hükümet programlarına baktığımızla I. Hasan Saka Hükümeti Programı'nın, eğitim sistemine daha esnek bir anlayışla yaklaştığı görülmektedir. Bu yaklaşımı ile dönemindeki muhalefet ile iktidar arasında ılımlı bir hava oluşturmuştur. Eğitim I. Saka Hükümeti Programı'nda şu ifadelerle yer almıştır:

*“Hiç şüphe yok ki, bütün icraatında partimiz programına bağlı kalan hükümetimiz sağlık işlerinin ve milli eğitimin gelişme şartları üzerinde ehemmiyetle duracağı gibi, işçi ve çalışma hayatını nizamlama ve sosyal emniyeti sağlama meseleleri ile de çok yakından alakadar olacaktır.”*⁹⁶ İfadelere bakıldığında eğitime verilen önemin diğer dönemlere göre yetersizmiş gibi olduğu hissedilmektedir.

II. Hasan Saka Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanı değişerek Reşat Şemsettin Sirer yerine Hasan Tahsin Banguoğlu görev almıştır. Hükümet programına bakıldığında, eğitimde demokratik olma üzerinde durulduğu görülmüştür. Programda şu ifadelere yer almıştır: *“Yurdumuzun medeniyet ve refah yolunda ilerlemesini halk*

---

⁹³ **Ulus**, 2 Mayıs 1947.

⁹⁴ **Akşam**, 18 Şubat 1948.

⁹⁵ **Akşam**, 19 Şubat 1948.

⁹⁶ Neziroğlu -Yılmaz, **a.g.e.**, s. 300.

*iradesine dayanan bir idarenin devamında görüyoruz. Bunun için kanunlarda, sosyal ve politik hayatta olduğu gibi her derecede okullarımızda demokratik terbiyenin yerleşmesine ehemmiyet vereceğiz”.*⁹⁷

Bakan Banguoğlu, Akşam Gazetesine verdiği demeçte ilköğretim ile ilgili olarak yapılacaklarını şöyle belirtmiştir: *“İlköğretimi bütün memlekete yaymaya devam edeceğiz, aynı zamanda Köy Enstitüleri ve onlara bağlı köy okulları sistemini geliştirmeye çalışacağız. Bunların ilköğretim davasında milletimizin arzu ve ihtiyaçlarına en uygun şekilde vazifelerini başaracaklarına kaniyim.”*⁹⁸

16 Ocak 1949’da CHP iktidarının son hükümeti, Şemsettin Günaltay başkanlığında kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı’na Tahsin Banguoğlu devam etmiştir. Hükümet programı incelendiğinde din bilgisi eğitimi üzerinde durulduğu görülmüştür. Programda din öğretiminde isteğe bağlılığı esas alarak vatandaşlarımızın çocuklarına din bilgisini almaları için gerekli düzenlemelerin yapılacağını, laikliğin esas alınacağını ve özellikle yıllarca din adı altında milletimizin kandırılmasına neden olan hurafelere tekrar izin verilmeyeceği, bunun için gerekli önlemlerin en üst seviyeden alınacağı belirtilmiştir.⁹⁹

Süreçle beraber ilkokullarda din eğitimi dersleri 1949 yılında verilmeye başlanmıştır. Din eğitimi dersi, MEB Talim ve Terbiye Heyeti'nin 25.11.1948 tarih ve 232 sayılı kararı ve Bakanlık Özel Kalem'inden çıkan 01.02.1949 tarih ve 70/54–26 sayılı yazısı ile ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına 15 Şubat 1949 tarihinden itibaren konulmuştur. Okullara ve valiliklere bir genelge ile alınan karar bildirilmiştir. Din dersleri haftada birer saat ve seçmeli olmak üzere programı aksatmayacak şekilde program dışı, fakat okul içinde verilecekti. Öğrencisinin din dersi almasını isteyen velilerin yazılı belge ile başvurmasından sonra ve sınıf geçmeyi etkilemeyecek şekilde, isteyen okul öğretmenleri tarafından okutulmaya başlanmıştır.¹⁰⁰

Bununla beraber 1946-1950 yılları arasında CHP iktidarında; ilköğretim alanındaki öğretmen, öğrenci ve okul sayısındaki gelişmeler şu şekildedir:

---

⁹⁷ Neziroğlu -Yılmaz, **a.g.e.**, s. 358.

⁹⁸ **Akşam**, 28 Haziran 1948.

⁹⁹ Neziroğlu -Yılmaz, **a.g.e.**, s. 394.

¹⁰⁰ Giorgetti- Batır, **a.g.m.**, s. 38.

Eğitim-Öğretim Yılları	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı
	Kız	Erkek	Toplam		
1946-47	514.777	899.206	1.413.983	30.206	15.131
1947-48	521.653	926.440	1.448.093	32.081	15.925
1948-49	529.848	938.534	1.468.382	33.185	16.119
1949-50	587.587	1.003.452	1.591.039	34.822	17.106

Tablo-13: CHP Dönemi İlköğretim Alanındaki Sayısal Görünüm
Kaynak: DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972, s.s. 12-15.

Tabloya bakıldığında, kız-erkek öğrenci sayısının son eğitim-öğretim yılında diğer yıllara oranla ciddi bir artış gösterdiği görülür. Aynı artış okul ve öğretmen sayılarında da kendini gösterir. Öğretmen sayısına bakıldığında en fazla sıçrayış 1947-48 eğitim-öğretim yılındadır. Tabloda genel olarak; CHP, iktidarı DP'ye devrederken toplamda 1.591.039 ilkokul öğrencisi, 17.106 okul ve bu okullarda görevli 34.822 öğretmen bırakmıştır.

İsmet İnönü Başbakanlığında, sonrasında ve Cumhurbaşkanlığı döneminde de eğitim basamakları içerisinde, en çok ilköğretime ağırlık vermiştir. Cumhurbaşkanı olmasıyla beraber, kırsal kesimde ilköğretim problemini çözmeyi hedefleyen Köy Enstitüleri'nin kuruluşunun da en önemli destekçisidir. İnönü'nün yapılan çalışmalardaki desteğini İsmail Hakkı Tonguç şu sözleriyle anlatır:

“Önümüzdeki on yılsonunda Türkiye’de ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek problemi, milli ana davalardan biri haline geldi. İşi, tam manasıyla milli bir mesele haline getiren, ilköğretimi modern manası ve bilimsel kavramı ile topluma mal etmek için bu büyük gayreti, gece gündüz demeden harcayan, rahatsız olduğu zamanlarda bile buna zaman ayırmaktan çekinmeyen, ilgililerin arkasını kovalayan, davayı tarihe mal olacak şekilde makaleler yazarak, söylevler vererek anlatan ve icabında onu savunan Cumhurbaşkanı ve büyük fikir adamı İnönü’dür.”¹⁰¹

¹⁰¹ İsmail Hakkı Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 392.

1.2.2. Çok Partili Hayata Geçerken Eğitim

Cumhuriyet'in ilanından 1945'li yıllara gelinceye kadar CHP yönetimine karşı muhalefet olan partiler Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve son olarak da Milli Kalkınma Partisi'dir. Kısaca değinirsek;

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası doğrudan Atatürk'ün hedef alan muhalefetiyle İkinci meclis içerisinde ortaya çıkan bir siyasi oluşumdur. Kurtuluş savaşının bitimiyle yeniden düzenlenen kadrolarda kendilerine görev verilmeyenler, kendisine verilen görevi yeterli bulmayanlar Atatürk'ü hedef alarak, O'nun diktatörlüğe doğru gittiğini söylemişlerdir. Bu durumu önlemek amacıyla parti kurmuşlardır. Ancak, 1925 şeyh Sait İsyanının ardından parti kapatılmıştır.¹⁰²

Diğer bir parti olan Serbest Cumhuriyet Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının aksine Atatürk' e karşı olarak değil aksine O'nun yüreklendirme ve ısrarıyla arkadaşları tarafından Ali Fethi Okyar başkanlığında kurulmuştur. Bu partinin kurulmasındaki amaç, batı ülkelerindeki gibi iktidarda olan partiyi denetleyecek bir muhalefet partisi olmasını sağlamaktır. 1930'da partinin kurulmasının ardından belediye seçimleri yapılmıştır. Ancak seçimler sırada oluşan karmaşa ortamında yaralamalar ve hatta ölümler olunca, parti çalışmasına uzun süre devam edememiş ve kuruluşundan 3 ay sonra kapanmıştır.¹⁰³

Çok partili hayata geçilmesi için alınan kararın ardından ve iki başarısız denemenin sonrasında Milli Kalkınma Partisi (MKP) kurulmuştur. Bu parti ilk muhalefet partisi olması nedeniyle de önem taşır. Gerekli başvuruların yapılmasının ardından 24 Temmuz 1945'te kurulan parti çalışmalara başlamış, "Büyük şehirlerin iktisadi mahfillerinden, Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar kendisine pürüzsüz bir şöhret temin ettiğini" ifade eden Mehmet Nuri Demirağ tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Nuri Demirağ'ın "ekonomik ve sanayi alanında kalkınmamış uluslar, siyasi bütünlüklerini de sağlayamazlar" düşüncesiyle parti ismi için fikir oluşmuştur. Parti ismi o zamanın siyasileri tarafından anlamlı görülmüş, "milli" kelimesinin parti isminde kullanılıp kullanılmayacağı tartışılmıştı. Bakanlar Kurulu'nun incelemesi ve sonrasında İsmet İnönü'nün emriyle kullanılmasında sıkıntı görülmemiştir. Bütün

¹⁰² Orhan Özacun, "Siyaset Tarihimizde Mili Kalkınma Partisi", **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırma Dergisi**, 2002, s. 205.

¹⁰³ Özacun, **a.g.m.**, s. 205.

bu çalkantılarla siyasi yaşamına başlayan partinin diğer önemli isimleri ise, parti yöneticiliği göreviyle Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rifat Atilhan olmuşlardır.¹⁰⁴ Nuri Demirdağ Milli Kalkınma Partisinin savunduğu düşüncelerin yaratıcısı olmuştur. Ekonomik ve siyasi açıdan Amerika Birleşik Devletleri'nin gelişmesine hayranlık duyarak, bu alanlarda Amerika Birleşik Devletlerine danışılmasını istemesi dikkat çekilmiştir.¹⁰⁵

Parti tarafından açıklanan programda, eğitime yaklaşım kısa ve geneldir. Eğitim politikası dört maddeden oluşmaktadır. Buna göre öğretmenlerin, hak ettikleri yerlere gelecekleri ve maddi olarak rahatlığa kavuşturulacakları belirtilmiştir. Eğitimin uygulanması sırasında yapılacak bütün çalışmalarda, milli değerlerle ahlakın ön planda olacağı belirtilip, eğitimde öğrenci yeteneklerinin önemli olacağı üzerinde durulmuştur. Eğitimde uzmanlaşmanın öğrencinin ortaokulu bitirmesinden sonra başlatılacağı ve lise ders programındaki zorunlu derslerle beraber meslek derslerinin de okutulacağı belirtilmiştir. Küçük sanayiye ait mesleklerin eğitiminin ilkokuldan sonra başlayacağı belirtilmiştir.¹⁰⁶ Görüldüğü gibi Milli Kalkınma Partisi'nin eğitim politikası çok yüzeysel olmuştur.

Nuri Demirağ, 1957 seçimlerine rahatsız olmasından dolayı katılamamış, 14 Kasım 1957'de de şeker hastalığı sebebiyle aramızdan ayrılmıştır. Demirağ'ın vefatından sonra sadece "tabela partisi" olarak siyasi yaşamını devam ettirmiş, 22 Mayıs 1958 tarihinde parti dağılmıştır.¹⁰⁷

Ülke içerisinde çok partili sisteme geçiş denemeleri yapılırken dış politikada da Türkiye, jeopolitik konumundan dolayı savaşa doğrudan katılmamış olmasına rağmen savaş taraftarlarının ilgisini üzerinde toplamıştır. 1939-45 arasında yaşanan II. Dünya Savaşı binlerce kişinin ölümüne neden olmuştur. Ülkelerin yapısında siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda birçok değişimler yaşanmıştır. Türkiye

¹⁰⁴ Zakir Avşar- Elif Emre Kaya, "Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2012, s. 118.

¹⁰⁵ Ercan Haytaoğlu, **Milli Kalkınma Partisi Kurucusu Nuri Demirdağ'ın Hayatı ve Projeleri**, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde Prof. DR. Ergün Aybars'ın danışmanlığında hazırlanmış olan Yüksek Lisans Tezinin bir başlığının genişletilmiş şeklidir. (Tez için Bakınız. Ercan HAYTOĞLU "Milli Kalkınma Partisi ve Siyasi Hayatı". Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir 1990) ataturkilkeleri.deu.edu.tr/pdf/1.ciltsayi2/c1_s2_ercan_haytoglu.pdf

¹⁰⁶ Emre Kılıç, "Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Eskişehir, 2008, s. 46.

¹⁰⁷ Avşar - Kaya, **a.g.m.**, s. 125.

ise askeri olarak katılmamasına rağmen, bu büyük savaşın olumsuz yansımalarını birçok alanda fazlasıyla hissetmiştir. Savaşa katılmamasına rağmen oluşan olumsuz ortamdan korunmak için de bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Türkiye hükümeti, bir taraftan Almanya'nın liderliğindeki Mihver devletler ile diğer tarafta Müttefiklerin oluşturduğu ülkeler arasında bir denge politikası oluşturup sürdürmeye çalışarak savaşın dışında kalmıştır. İki grubun da genel politikası Türkiye'nin Akdeniz'deki gücünü kendi taraflarına yönlendirmeye çalışmak olmuştur.¹⁰⁸

Savaşın bitmesinin ardından Türkiye, siyasi ve ekonomik çıkarlarını göz önüne alarak yönünü hızla Batı'ya doğru çevirmiştir. Bu yakınlaşma dış politikada olduğu kadar iç siyaseti bakımından da önemlidir. Tek parti ile yönetilen İtalya ve Almanya gibi ülkelerin savaş sonucunda yenilmesiyle birlikte; Müttefiklerin, bir bakımdan da demokrasinin zaferi olarak sonucun ilan edilmesi, Türkiye siyasetindeki tek parti yönetiminin de köklerinden sarsılmasına yol açmıştır. Türkiye'nin bu dönemde Birleşmiş Milletlere girerek Batı'yla yakınlaşması, ülkedeki siyasi sistemi demokratik bir duruma getirmeye doğru yönlendirmiştir.¹⁰⁹

Savaş sonrasında büyük yıkım ve kaos yaşayan Avrupa devletlerini kalkındırmak amacıyla Paris'te 1947 Temmuzunda 'Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı' toplanmıştır. Bu konferansta savaştan etkilenen devletlere yardım verilmesi kararlaştırılmıştır. Marshall yardımları olarak tarihe geçen bu yardımlardan Türkiye de faydalanmıştır. Türkiye beklentisinden altında Marshall yardımından faydalansa da, bu yardımlar ülkedeki devletçilik düşüncesinin önemli anlamda değişim geçirmesine neden olmuştur. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri yardımlarını almak için ilk koşul, devletçilik ilkesinin bırakıp serbest girişime yönelinmesiydi. Bu nedenle CHP hükümetleri Türkiye'de liberal ekonominin kurulabilmesi için 1946–1950 yılları arasında çalışmışlardır. Bu dönemde eğitime baktığımızda 1949 yıllarına gelindiğinde ekonomik sıkıntılarla boğuşan halk, yoksulluk sebebiyle okula çocuklarını gönderemez duruma gelmiştir. 1944'te sayısı

---

¹⁰⁸ Muharrem Gümüş, "1950–1960 Arası Türk Dış Politikası", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Bolu, 2006, s.s. 30-33.

¹⁰⁹ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s. 126.

25 bin olan ortaöğretim öğrencisi, 1949'lara gelindiğinde 19 bine kadar düşmüştür.¹¹⁰

Atatürk'ün vefatından sonra başa geçen İsmet İnönü Hükümeti ile beraber gelen Tek Parti Hükümeti 1945 yılından itibaren yerini devamını bugün de koruyan çok partili hayata bırakmıştır. Bu olay Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi yolunda atılmış önemli bir adımdır.

1.2.3. Köy Enstitüleri'nin Kuruluşu

Cumhuriyet döneminde yapılan eğitim çalışmalarında Bakan Saffet Arıkan'ın¹¹¹ çok emeği geçer. Avrupa ülkelerinde eğitim araştırmaları yaptıran, hazırlanan eğitim raporlarını Talim Terbiye Kurulunda yeterince tartışan ve sonunda öğretmen fikrini başlatan da O'dur. Bakanlığı sırasında (1935-38), eğitim çalışmalarına pratik bir yaklaşım getirir. Bu tartışmalar sırasında, yabancı eğitimcilerin hazırladıkları raporların Türk eğitimi için beklenen çözümleri getiremeyeceği anlaşılınca, yerli eğitimcilerin çalışmalarına gereken önemi verir, özellikle zorunlu ilköğretim ve öğretmen yetiştirme programları üzerinde durur.¹¹²

Cumhuriyeti kuran çağdaş ve aydın liderler eğitimin önce kırsal kesimden başlamasının önemi üzerinde durarak, eğitime köylerden başlamayı uygun görmüşlerdir. Türk eğitiminin amacıyla enstitülerin amacı birbirine paraleldir. Türk eğitiminin amacı yetişen nesilleri gerçek yaşamın içinde ve yaşının getirdiği, yaşadığı çağın sorumluluklarını alabilecek, yaparak yaşayarak öğrenmeyle geleceğe

¹¹⁰ Meral Delipınar, "Türkiye'de Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Eğitim Politikaları (1946–1950)", **Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2003, s. 47.

¹¹¹ Saffet Arıkan: Asker, siyaset ve devlet adamı, milletvekili, diplomat, bakan (D. 1888, Erzincan - Ö. 1947, Ankara). Askerlik öğrenimi gördü. Harp Akademisini kurmay yüzbaşı olarak (1910) bitirdi. Bir süre Yemen'de görev yaptı ve Çanakkale Savaşları'na katıldı. Irak ve Doğu cephelerinde savaştı. 1920'de İstanbul'un işgalinden birkaç gün önce Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı ve burada Batı Cephesi Kurmay Başkanı olarak görev aldı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra askeri ataşe olarak Moskova'da görevlendirildi. 1925-31 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel sekreterliği yaptı. Saffet Arıkan, 1935'te Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirildi. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Başbakan İsmet İnönü'nün eğitim konusundaki düşüncelerini yakından bildiği için, öncelikle ilköğretim sorununu çözmek üzere çalıştı. Bu doğrultuda öğretmen kursları ve köy enstitülerinin başlangıcı olan köy Öğretmen okulları onun zamanında açıldı. Ayrıca Milli Savunma Bakanlığı (1940-41) ve Berlin Büyükelçiliği (1942-44) yaptı. En önemli etkinliği milli eğitimde "İlköğretim seferberliği" denilen hareketi başlatmış olmasıdır.

(Kaynak: <https://www.biyografya.com/biyografi/11869>) (Erişim: 09.07.2019)

¹¹² Galip Candoğan, **Köy Enstitüleri Sistemi**, KARKEV Yay., Konya, 1999, s. 44.

hazırlamaktır. Enstitülerin sloganı olan "enstitü öğrencisi iş yaşamı içinde, iş aracılığı ile iş için eğitilir" tümcesi bu düşünceden yola çıkılarak oluşmuştur.¹¹³

Köy Enstitüleri öğrencilerini, 5 sınıflı köy okullarını tamamlayan, sağlıklı ve kabiliyetli çocuklar arasından seçim yaparak alacaktır. Öğretmen olacaklar için öğretim süresi 5 yıldır. Okulu tamamlayan öğretmenler atandıkları köylerdeki bütün eğitim ve öğretim işleriyle yükümlü olacaklardı. Tarım işlerinin doğru bir biçimde yapılabilmesi için örnek tarla, bağ, bahçe ve atölyeler oluşturup buralarda köylülere rehberlik edeceklerdi.¹¹⁴

Köy Enstitüleri'ndeki öncelikli hedef kırsal kesimin kalkınması için çalışırken, verilen eğitimlerle köylüyü bilinçlendirip onların üretici hale gelmesini sağlamaktır. Ülkemizde Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemde okuma yazma bilen kişi sayısı oldukça azdır. Özellikle köylerde ve kadın yurttaşlarımız arasında durum daha da vahimdir. Atatürk ve arkadaşları bu olumsuz durum karşısında, yeni yönetimin amacını, fikirlerini köylere kadar iletebilecek bir eğitimsel yenilik hareketine başlamışlardır. Köy Enstitüleri verdiği eğitimle, köyün kalkınması yanında köy insanını bilinçlendirerek hiç kimsenin kendi amaçları için kullanamayacağı modern bir kırsal yaşam şekline kavuşturmak istemektedir.¹¹⁵

17 Nisan 1940'da Kanunla Köy Enstitüleri açılmıştır. Kanun gereği, enstitülerin açılacağı yerlerde tarım işlerine elverişli geniş arazisiler olacaktı ya da Enstitüler böyle arazilere yakın köylerde açılacaktı.¹¹⁶

Köy Enstitüleri'nin amacı; köylerden getirilen kabiliyetli çocukları eğitilip bütün yönleriyle yetiştirdikten sonra tekrar köyelerine göndermek ve köyde kalan, eğitim olanağına sahip olamayan yurttaşları eğiterek ülkedeki okuryazar insan sayısının yükseltilmesidir. Enstitülerde, temel ve hayati içine alan diğer dersler bir bütünlük içinde, teorik ve uygulamalı olarak veriliyordu. Öğrencilere bir yandan tarih eğitimi verilirken, diğer yandan el işi, tarım ve güzel sanatlarla vatandaşlık

---

¹¹³ Fay Kirby, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, 2. b., Güldiken Yayınları, Ankara 2000, s. 103.

¹¹⁴ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi Yayınları, 2000, s. 207.

¹¹⁵ Ortaş, **a.g.m.**, s. 3.

¹¹⁶ "Köy Enstitüleri Kanunu", Kanun No: 3803, **Resmi Gazete**, Sayı: 4491, (22.04.1940), s. 13682.

bilinci de kazandırıyor. Yine dünya klasiklerini okuyup, müzik dinleyen, tiyatro yapan, çok yönlü, dünya değerlerini de bilen bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır.¹¹⁷

Enstitüler, aynı zamanda Türk köylerindeki cahillik, geri kalmışlık ve maddi imkânsızlıkları en kısa sürede hallederek kırsal kesimde yaşayan köylünün artık refaha ulaşması gerekliliğiyle de kurulmuştur. 1940'lı yıllara bakıldığında altı yaştan yukarıdaki nüfusun %78'i okuryazar değildir. Bu oran kırsal kesimlerde %90'lara ulaşıyordu. İşte bu bilgisizlikle savaşmak ve köyde yaşayanların sosyoekonomik durumunu eğitimle düzeltmek Köy Enstitüleri'nin amaçlarından başka biridir. Köy Enstitüleri, karma eğitimle köy çocuklarının devlet tarafından okutulması, mezunların geri dönerek köy çocuklarını okuturken köylülere de gelişmiş tarım yöntemleri ve sağlık bilgisiyle eğitim vermelerini sağlamaktır. Enstitüyü bitirip dönen öğretmenlere köylüyle kaynaşp, köydeki toplumsal yapıya ayak uydurabilmesi için ev ve kullanabileceği toprak verilmiştir.¹¹⁸

Köy Enstitüleri, köylerin eğitimle çağın gereklerine uyum sağlamasında ve Türk aydınlanmasında önemli bir semboldür. Enstitülülerde binlerce öğretmen, usta öğretici, sağlıkçı, tarımcı yetiştirmiştir. Sayısı kısa sürede 21'e ulaşan Köy Enstitüleri¹¹⁹ çalışmalarıyla maddi değeri katrilyonlara ulaşan yapılar kurarken aynı zamanda milyonlarca metrekare toprak işlenmiş ve ekim yapılabilecek vaziyete getirilmiştir. Sayısızca ağaç yetiştirilmiş, büyük ve küçükbaş olmak üzere milyonlarca hayvan üretilmiştir. Köy Enstitüleri, pırıl pırıl Anadolu köylüsünün ve köylerinden gelen bu gençlerin ışığının, tutuculuk ve bağnazlıktan arındırıldığında nasıl yaratıcı bir güce dönüşebileceğinin en güzel ve somut örnekleridir.¹²⁰

Enstitüler, köy toplumunun kuşaktan kuşağa taşıdığı "okuma" özlemine hayat kazandırmaya karar vermişlerdir. Öğrenciler, bilgiye olan susamışlıklarını bir bardak su içercesine okuyarak giderecek bir düzeye ulaşmışlardır. Dağda ovada, kışta yazda ellerinden kitap düşmez olmuştur. Türk'ün eğitim tarihinde -belki de ilk kez- okuma

---

¹¹⁷ Kartal, **a.g.m.**, s.s. 24-25.

¹¹⁸ Ali Osman Akalan, "IX. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (1950-54 Yılları) Faaliyetlerinden Hareketle Demokrat Parti'nin Eğitim ve Kültür Politikası", **Dergipark Akademi**, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2013, s. 135.

¹¹⁹ Enstitülerin kuruldukları Yerler Ek-6'da ve öğrenci sayıları ekler bölümündeki Tablo 23-24 de verilmiştir.

¹²⁰ Alev Coşkun, "Devlet Adamı Hasan Ali Yücel", **Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu**, İzünider Yay, İzmir, 1998, s. 126.

alışkanlığı yaşamın bir parçası olmuş, eğitimin kendisi de bir güvenceye alınabilmiştir.¹²¹

Enstitüyü tamamlayan öğretmenler, görev yaptıkları yerlerde birçok köy çocuğuna ve köylüye okuma yazma öğretirken yapılan eğitimler ışığında köylere birçok tarım araç-gereci gelmiştir. Köylülere yeni tarım metotları göstermişlerdir. Öğretmenler küçük yaştaki öğrencilerine uygulamalı olarak tarım yöntemlerini öğreterek tarımı sevmelerini sağlamışlardır. Enstitü mezunu öğretmenlerin liderliğinde hazine toprağı ve okul bahçelerinde ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. Bunlarla beraber Köy Enstitüleri kuruldukları köylerdeki hayatın, sosyokültürel olarak gelişmesine, ekonomik açıdan kalkınmasına sebep olmuşlardır. Enstitülü öğrenciler henüz kendileri öğrenciyken okullarının inşasına iş gücüyle yardım ettikleri için atandıklarında, okul ve okullarının ihtiyaçlarını kendileri yaparak devlete de katkı sağlamışlardır.¹²²

Köy Enstitüsü hareketi yalnızca bir köy öğretmeni yetiştirme ve ilköğretimi yaygınlaştırma girişimi olmaktan öteye geçerek kırsal yaşamda istenen kalkınmanın sistemli bir şekilde ve halk eğitimiyle oluşmasına ve tutarlı çözümlerle getirmesine olanak sağlamıştır.¹²³

---

¹²¹ Bekir Özgen, “Hasan Ali Yücel ve Köy Enstitüleri”, **Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu**, İzünider Yayınları, İzmir, 1998, s.s. 394-395.

¹²² Şerafettin Zeybek, “Tek Parti Dönemi Türkiye’de Köy, Köylü ve Köycülük Politikası”, **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 1995, s. 303.

¹²³ Cevat Geray, “Halk Eğitimi ve Toplumun Kalkınması Açısından Hasan Ali Yücel”, **Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu**, İzünider Yayınları, İzmir, 1998, s.s. 200-201.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEMOKRAT PARTİ EĞİTİM POLİTİKASININ TEMELLERİ

2.1. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya dengelerinin değişmesiyle beraber, Türkiye ABD'ye yakınlaşırken aynı zamanda 'Çok Partili' döneme geçiş hazırlıkları da başlamıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM'nin 1 Kasım 1945'teki açılış konuşmasında, *“Tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında başka parti bulunmamasıdır.”*¹²⁴ demiştir. Türk siyasetinde demokrasinin daha fazla yer alması Cumhurbaşkanı İnönü'nün savunduğu görüştür.¹²⁵

1945 yılında TBMM'ye getirilen “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” çok partili siyasal yaşama geçişi hızlandırmış, bu kanunun görüşülmesi sırasında ve yasanın kabulü sonrasında parti içindeki anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.¹²⁶

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu önemli üç boyuta sahiptir. Kanundaki ilk boyut siyasidir ve büyük topraklara sahip kişilerin siyasi iktidarda sahip oldukları gücü azaltmaktır. İkinci boyut ekonomiye dayanır. Kanunda mülkiyet paylaşımındaki adaletsizlik önlenmeye çalışılırken, yetiştirilip satılabilecek ürünlerin çeşitliliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Çünkü II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada önemli bir üretim sıkıntısı mevcuttur. Türkiye de üretimin artırılmasıyla bu açığı doldurarak, ekonomi desteklenirken tarımdan gelen destekle sanayileşme süreci hızlanabilirdi. Kanundaki son boyut ise sosyaldir. Devletin kuruluşundaki ilkelerden

---

¹²⁴ **Tarihe Düşen Notlar - 1 Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları-1**, (1 Mart 1925-14 Aralık 1987), TBMM Başkanlığı Yay., Aralık 2011, s. 125.

¹²⁵ Yaşar Akbıyık, **Geçmişten Geleceğe Türkiye**, Vefa Yayınları, İstanbul, 2010, s. 431.

¹²⁶ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasi Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011, s. 108.

halkçılık politikası gerçekleştirilirken toprakları olmayan köylü topraklandırılmaya çalışılmıştır.¹²⁷

Toprak kanundaki diğer bir amaç ise; arazisi olmayan ya da yetmeyen çiftçilere, çiftçilik yapmak isteyenlere ailelerinin geçimini sağlayabilecek kadar arazi, arazisi olup üretim malzemesi eksik olanlara canlı-cansız demirbaş vermek ve vatan topraklarının düzenli olarak işlenmesini sağlamaktır.¹²⁸ Bu kanunda arazilerde kamulaştırma yapılacağı, 5000 dönüm arazi sahibine bırakılmakla beraber, yetmediği yerde kalan arazilerden 50 dönüme kadar kamulaştırma yapılabileceği (madde 17), yapılacak kamulaştırma bedelinin o yılın vergi matrah bedeli üzerinden komisyonlarca belirleneceği belirtilmiştir (madde 21). Kamulaştırılacak araziler orman arazisi değil, çiftçilik yapılabilecek arazilerdir (madde 4).¹²⁹ Bu durum bazı milletvekillerinin tepkisine neden olmuştur. Örneğin Refik Koraltan, kanunu “*Ali'nin malını alıp Veli'ye vermek*” olarak nitelendirmiş ve babasından atasından kalan, kendi emekleriyle arttırdıktan, işledikten ve çocuklarına bırakacakken mülkün elinden alındığını belirterek tepki göstermiştir.¹³⁰

Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri yapılmaya çalışılan bu çalışmalar sürekli toprak sahiplerinin tepkileriyle karşılaşmıştır.¹³¹ Refik Koraltan'ın yanı sıra tasarıya içerisinde Adnan Menderes'in de bulunduğu toprak sahipleri tepki göstermiştir. TBMM'de yapılan toplantılarda birçok tartışmalara neden olmuş ve karşıt görüşleri sürülmüştür. İlk defa parti içi muhalefet kendisini bu kadar hissettirmiştir.¹³²

Büyük Millet Meclisi'nde yapılan toplantıda toprak kanununun maddelerinin müzakeresine başlanmış, 1., 4. ve 5. maddelerin tartışılması sırasında millet vekilleri arasında yine hararetli konuşmalar olmuştur. Bu arada komisyon sözcüsü ve Tarım Bakanı sık sık kürsüye gelerek mütalâa ve temennilere cevap vermiş, sonuçta görüşülen sekiz madde, üzerinde hiç bir değişiklik yapılmadan aynı şekilde kabul edilmiştir. En çok itiraz edilen madde, kanunun belirttiği başlıca amaçları anlatan,

---

¹²⁷ Türkan Çetin, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923-1950)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 1997, s. 166.

¹²⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VII, C:18, 72. Birleşim (11.06.1945), s. 213.

¹²⁹ “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, **Resmî Gazete**, Sayı: 6032, (15.06.1945), s. 8894.

¹³⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VII, C:17, 54. Birleşim (14.05.1945), s. 70.

¹³¹ Çetin, **a.g.t.**, s. 166.

¹³² **Akşam**, 18 Mayıs 1945.

yani yeniden çiftçilik yapmak isteyenlere toprak verileceğini söyleyen maddedir. Fakat bu madde üzerinde hiç bir değişiklik yapılmamıştır.¹³³

Kanunun kabul edilmesinin ardından dört milletvekili parti gruplarına bir önerge sunmuşlardır. Bu vekiller, İzmir milletvekili Celal Bayar, Aydın milletvekili Adnan Menderes, İçel milletvekili Refik Koraltan ve Kars milletvekili Fuat Köprülü'dür. Bu gruba "Dörtlü Takrir" denmiştir. Bu grubun sunduğu önergede üç önemli nokta vardır. Buna göre, kanunlarda ve parti tüzüğünde yer alan antidemokratik maddelerin kaldırılması, hükümetin meclis tarafından denetlenebilir olması, seçimlerin serbest bir ortamda yapılmasıdır. Ancak parti grubu bu önergeyi reddetmiştir.¹³⁴

Takririn reddedilmesinden sonra özellikle Adnan Menderes ve Fuat Köprülü parti içinde anlatamadıkları dertlerini gazeteler aracılığıyla halka anlatmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte CHP içerisinde asıl rahatsızlık veren durum, toprak reformu kabul edilirken 104 milletvekilinin oylamaya katılmamış olmasıdır. Bunlardan dört tanesi Takrir grubuyken diğer 100 kişinin de oylamaya katılmaması parti içinde huzursuzluk oluşmasına neden olmuştur.¹³⁵ Menderes ve Köprülü'nün sert muhalefete devam etmeleri parti içerisinde oluşan hoşnutsuzlukla birleşince parti divanı toplanarak bu iki milletvekilinin ihracına karar vermiştir. O zamana kadar sakinliğini koruyan Refik Koraltan da arkadaşlarının ihracının parti tüzüğüne ters olduğunu söyleyince o da ihraç edilmiştir. Son olarak da Celal Bayar partiden istifa edince yeni bir partinin kurulacağı belli olmuştur.¹³⁶ Basına yansıyan haberler de yeni bir parti kurulacağını göstermektedir.¹³⁷ Tüm bu gelişmeler sonucunda Demokrat Parti 7 Ocak 1945 yılında resmen kurulmuştur. Kurucuları, Celal Bayar, Fuad Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes' dir.¹³⁸

DP' nin kurucuları Halk Partisi'nin "Dörtlü Takrir" veren liberal gurubudur. Zamanla bu gruba başkaları da eklenmiş ve böylece Demokrat Parti muhalefet rolünü

---

¹³³ **Akşam**, 19 Mayıs 1945. (Kanunun tamamı için bkz. "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", Kanun No: 4753, **Resmi Gazete**, Sayı: 6032, (15.06.1945), s. 8894.

¹³⁴ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 3.b., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s.s. 29-30.

¹³⁵ Şeyhanlıoğlu, **a.g.e.**, s.s. 114-115.

¹³⁶ Eroğul, **a.g.e.**, s. 31.

¹³⁷ **Akşam**, 01-02 Aralık 1945.

¹³⁸ https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html (Erişim:28.06.2019)

yerine getirmeye başlamıştır.¹³⁹ Ancak bu rolü yerine getirirken onlara kolaylık gösterilmemiştir. CHP Meclis grubu 26 Nisan'da yaptığı toplantıda belediye seçimlerini erkene almayı önermiş ve bu öneri kabul edilmiştir. Seçimler bir defaya mahsus Eylül ayı yerine Mayıs ayına çekilmiştir. Bayar meclis konuşmasında bu duruma büyük tepki göstermiştir.¹⁴⁰ Ancak bu itiraz bir işe yaramamış seçimler erkene alınmış, buna karşılık DP, belediye seçimlerini boykot etmiştir. Yine bu dönemde genel seçimlerin de muhalefetin itirazlarına karşın erkene alınıp temmuz ayında yapılacağı belli olunca DP önce bu seçimleri de boykot etmek istemiş, sonrasında parti içi görüşmeler yapılarak seçimlere katılma kararı alınmıştır. 21 Temmuz 1946 seçimleri sonrasında DP'den aday gösterilen 273 kişiden yalnız 62 milletvekili meclise seçilebilmiştir. DP, seçimlerde usulsüzlük olduğunu ileri sürmüş ve bu yanlışın düzeltilmesini istemiştir. Ancak itirazlar sonuçsuz kalarak seçim sonucu ilan edilmiştir. DP seçim sırasında yapılan haksızlığa göz yummayacağını göstermek adına meclise tepkilerini göstermişlerdir. İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilirken alkışlamamış, meclis komisyon seçimlerinde oy kullanmamış, hükümetin programını okuyup güvenoyu istemesi sırasında programı incelemek için iki gün istemişlerdir. Bu istekleri kabul edilmeyince de meclisi terk etmişlerdir.¹⁴¹

DP dönemine genel olarak bakacak olursak, bu dönemde DP iktidarı, uyguladığı değişik politikalarla birkaç evreden geçmiştir. Buna göre 1950-1954 yılları arası liberalleşme dönemidir. Bu dönemin esas özelliği, 1950'ye kadar biriktirilen rezervlerin kullanılması, Amerika ve Batı ülkelerinden alınan kalkınma yardımı yoluyla, ülkenin ekonomik refah dönemine girmesidir. DP, II. Dünya Savaşı'nda, diğer kesimlere göre daha fazla zarar görmüş olan ve kendisini iktidara getiren kırsal kesimin durumunu düzeltmek için tarıma dayalı kalkınma modeline öncelik vermiştir. Yeni toprakların tarıma açılmasını sağlamıştır. Buğday ekili alanlar 1949'da 4 milyon hektar iken, 1960'da 7,7 milyon hektara çıkmış, kooperatifleşmenin yerine aile işletmelerine destek veren hükümet, köylünün ektiği buğdayı dünya piyasası fiyatları üzerinde alıp, var olan fiyat farkını yansıtmadan tüketicilere ulaştırmıştır. Tarım kesiminin vergi yükü hafifletilerek makineleşme hızlanmış, bunun sonucu olarak, tarımda işgücü fazlası oluşmuş ve büyük kentlere göç başlamıştır. Bu politikaların yanında ucuz kredi, düşük vergi, iyi giden iklim

¹³⁹ Akbıyık, a.g.e., s. 431.

¹⁴⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C: 2, 45. Birleşim (29.04.1946), s. 216.

¹⁴¹ Eroğul, a.g.e., s.s. 37-40.

koşulları ve Kore Savaşı nedeniyle tarım ürünlerinin ihraç fiyatlarının artması, yüzde yetmiş kırsalda yaşayan halkın refah seviyesini yükseltirken Menderes'in ilk yıllarında, kişi başına gelir %28 artmıştır. Karayollarının yapımı hızlanmış, kırsal alandan kasaba ve kentlere ulaşım kolaylaşmış, iç piyasa canlanmıştır. Toprak zengini çiftçiler, büyük kentlerde arsa ve almaya başlamış, önceki dönemlerde ortaya çıkan savaş zenginlerinin yerini bu kez toprak zenginleri almış, gelişme hızı %10 dolaylarında gerçekleşmiştir. Menderes hükümeti, dış ekonomik ilişkilerde liberal politika taraftarıdır. ABD ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün ekonomik ve teknik desteği olmadan kalkınmanın sağlanamayacağı görüşündedir. Kore savaşının yarattığı iyimser ortam, Menderes Hükümetinin politikasının olumlu sonuç vermesini sağlamıştır.¹⁴²

Ancak, bu mutlu gelişmeler 1954'ten sonra hızlı bir enflasyonla sona ermiş, Türkiye döviz rezervini hızla tükenerek, ekonomideki dengeler bozulmaya başlamıştır. 1954 yılı başında dış ödemelerdeki sıkıntı, üretim ve yatırımları baskıya alan bunalım haline dönüşmüş, kaynaklar plansız olarak harcanıp tükenince, ekonomik darboğaza girilmiştir. Doğal olarak siyasi, ekonomik ve toplumsal yaşamın da etkilendiği bazı düzenlemelerin yapılması gerekmiş, özgürlükçü bir düşünce yapısıyla yola çıkan DP, sert muhalefetin de etkisiyle, 1954 yılından itibaren katı ve sınırlandırıcı bir düzen arayışına girmiştir.¹⁴³

2. 2. Demokrat Parti Programında Eğitim

Kurulan siyasi partiler, kendi programlarında kendi siyasi anlayışlarına göre kendi eğitim anlayışlarını açıklarlar ve nasıl bir eğitim politikası izleyeceklerini belirtirler. Çok partili hayata geçişle kurulan DP etkisi en yüksek olan partidir. DP, kurulmasıyla birlikte dönemin iktidarını hemen hemen her alanda yaptığı eleştirilerle etkilemeyi başarmıştır.¹⁴⁴

---

¹⁴² Yaşar Akbıyık, **Osmanlı'dan Türkiye' ye Tarih Toplum Siyaset**, Semih Ofset, Ankara, 2012, s. 396.

¹⁴³ Akbıyık, **a.g.e.**, s. 397.

¹⁴⁴ Kılıç, **a.g.t.**, s.s. 46-47.

DP, 1950 seçimleriyle beraber iktidara gelmiş ve Milli Eğitim Bakanı olarak da İzmir Milletvekili Avni Başman göreve getirilmiştir. I. Menderes Hükümeti'nin kültür ve eğitim alanındaki parti programı şöyle ifade edilmiştir:

“Maarif sistemimizde, milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinin taraftarıyız. (Md.34) Umumi ve mesleki eğitim ve öğretim yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, milli ve İnsani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır. (Md.35)”¹⁴⁵

Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere parti programında Atatürkçü düşünce sisteminin temeli eğitim öğretim birliği esas alınırken, değişen şartlar da göz önüne bulundurularak ülkenin ve toplumun ihtiyaçlarına göre eğitimin yeniden yapılandırılması ve bir bütün olarak ele alınması üzerine vurgu yapılmıştır.

DP, dünyadaki liberalizm görüşüne sahip olarak kurulmuştu. DP'nin düşünce yapısına göre karşısındaki en büyük tehlike ise komünizmdi. Özel sermaye ve liberalizme karşı olan komünizmin fikirlerine karşı mücadele, DP'nin tüm politikalarının temelini oluşturmuştur. Eğitimle ilgili olarak yapılacak düzenlemeler ve izlenecek eğitim politikaları belirlenirken, milli ve manevi değerler sürekli vurgulanmıştır. Bu da programa şu şekilde yansımıştır:

“Maarif işlerimize gelince, Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ve ahlâkı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akâbetlere sürükleneceği tabidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insanî kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yasamanın teminatı sayılamaz...”¹⁴⁶

Demokrat Partinin iktidar olduğu süre boyunca ilköğretim eğitimi üzerinde önemle durmuştur. Öğretmen yetiştirilmesi sırasında farklı uygulamalara karşı çıkılarak aynı anlayışa sahip tek elden öğretmen yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

“Madde 36: İlköğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil etmektedir. Bütün ilkokul öğretmenlerin aynı ruha ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz

¹⁴⁵ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, Doğu Matbaası, Ankara, 1949, s. 58.

¹⁴⁶ İrfan Neziroğlu – Tuncer Yılmaz, **TBMM Hükümetler, Programları ve Kurul Görüşmeleri**, Cilt 2, (22 Nisan 1950 - 20 Kasım 1961), TBMM Yay., Ekim 2013, s. 757.

önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekkülüne meydan verilmemesi bakımından, lüzumlu görmekteyiz.”¹⁴⁷

İlköğretime bu kadar önem verilmesinin temelinde, muhalefet oldukları yıllarda CHP’ye karşı yaptıkları eleştirilerin başında ilköğretimin gelmesidir. Her şeyden önce CHP’nin eğitim seferberliği sırasında, köylere okul yapılırken yine köy halkını işgücü olarak çalışmaya zorlanmaları bu eleştirilerin temelini oluşturmuştur. DP eğitim ile ilgili çalışmalarına öncelikle bu zorunluluğu ortadan kaldırarak başlamıştır.¹⁴⁸

Demokrat Parti Ortaöğretim kurumlarının incelenmesi ve düzenlenip yenilenmesi üzerinde de durmuştur. Mesleki ve teknik öğretimin desteklenmesi ve yeniden yapılandırılmasının önemine değinilmiştir. Bu aynı zamanda ülkedeki ekonomik kalkınmayı sağlayacak iş gücünün de yetişmesine olanak verecekti.

“Madde 37: Orta tahsil kurullarım, gerek program ve talimatname, gerek laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından, ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yükseköğretime basamak olan liselerin, bu maksadı sağlayacak duruma getirilmeleri lâzımdır.”

“Madde 38: Muhtelif derecelerdeki teknik öğretim kurullarını yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları, eğitim ve öğretim cihazımızın ekonomik kalkınmamızda da vazife alması bakımından, yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların İktisadî ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz.”¹⁴⁹

Yükseköğretimde de bütün kurumların niteliklerinin yükseltilerek Batı standartlarına uygun kurumlar haline getirilmesine Araştırma Enstitüleri kurulmasına memlekete dair araştırılmalara özellikle önem verilmesine vurgu yapılmıştır.

“Madde 39: Yükseköğretim meselesinde keyfiyete önem verilmesi lüzumuna kaniyiz. Bütün yükseköğretim kurullarımızın bu esasa göre takviyesini ve Garptaki benzerleri seviyesine eriştirilmelerini istiyoruz. Üniversiteler, ilmî ve İdarî muhtariyete sahip olmalıdırlar. Muhtelif ilim şubelerinde çalışmak üzere, Üniversite içinde, Araştırma Enstitüleri kurulmasını ve Memlekete ait araştırmalara bilhassa önem verilmesini istiyoruz.”¹⁵⁰

Devletin ilk görevinin, Türk dilini millî yapısına uygun ve gelişmesi için gerekli bilimsel çalışmaları desteklemek, kısaca Türk dilinin gelişmesi için kültürel

¹⁴⁷ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, s. 58.

¹⁴⁸ Zafer Tangülü, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Bahar, 2012, 10(2), s. 394.

¹⁴⁹ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, s.s. 58-59.

¹⁵⁰ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, s. 59.

değerlerden daha fazla yararlanılması gerektiği ve bilim hayatının demokratik ortamda daha kolay gelişeceği parti programına alınmıştır.

“Madde 40: İlmî, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini sağlamak için bütün vasıta ve tedbirlere başvurmak, bu cümleden olarak ehliyet ve istidatları teşvik etmek, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuvarlar kurmak, ciddi neşriyata yardımda bulunmak, Türk dilinin, millî bünyesine uygun olarak, süratle gelişmesi yolundaki ilmî çalışmalara yardım etmek, kısaca, yurdumuzda millî ve İnsanî kültür seviyesinin yükselmesini sağlayacak her faaliyeti desteklemek, kanaatimizce, devletin başlıca vazifelerindedir. Ancak, dilin, ilmin, sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerinin siyasî ve İdarî müdahalelerden uzak kalmasını, Demokrasi'nin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz.”¹⁵¹

Parti programında eğer yetenek ve isteği varsa okulların her kademesinden öğretmenlerin kendilerini geliştirebilmeleri için fırsat verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Madde 41: Kabiliyeti ve kudreti müsait olduğu takdirde, bir ilkokul öğretmenin, öğretim derecelerini tamamlayarak, Üniversite profesörlüğüne kadar yükselmesine kanunî imkân sağlanmalıdır.”¹⁵²

Ülkedeki bölgeler arası fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla Doğu bölgesinde bir üniversite kurulması öngörülmüştür.

“Madde 42:Doğu bölgelerinde, her derece ve şubede okulları ve nihayet Fakülte ve Enstitüleri ile, bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz.”¹⁵³

Demokrat Partinin 1950’de iktidara sahip olmasıyla, okullarda din eğitimi verilmesi konusu kamuoyunu çok meşgul etmiştir. DP’nin iktidara gelirken din eğitimine önem verileceği gibi sözleri vardır.¹⁵⁴ Programda okullarda din eğitiminin verilmesinin gerekliliğini belirtilmiş, dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini ve laiklik ile din hürriyetinin önemi vurgulanmıştır.

“Madde 14 — Partimiz lâikliği devletin siyasette, dinle hiç bir ilgisi bulunmaması ve hiç bir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar ve lâikliğin din aleyhtarlığı şeklindeki yanlış tefsirini reddeder; din hürriyetini diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanır. Gerek dinî tedrisat meselesi ve gerekse din adamlarını yetiştirecek müesseseler kurulması hususunda, mütehasıslar tarafından esaslı bir program hazırlanması zaruridir. Üniversite içinde yer alacak İlâhiyat Fakültesi ve İlmî

¹⁵¹ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, s. 59.

¹⁵² Demokrat Parti Tüzük ve Programı, s. 60.

¹⁵³ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, s. 60.

¹⁵⁴ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi 1988’e..., s. 392.

mahiyette mümasil müesseseler, Millî Eğitim Bakanlığının bu kabil müesseseleri gibi muhtar olmalıdırlar. Dinin siyaset aleti olarak kullanılmasına, yurttaşlar arasında sevgi ve tesanüdü bozacak şekilde propaganda vasıtası yapılmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete getirmesine müsamaha olunmamalıdır.”¹⁵⁵

DP iktidarının belirlediği eğitim politikası Milli Eğitim Politikasını da şekillendirmiştir. Her şeyden önce iktidarın “Din Eğitimi” konusundaki politikası CHP’deki Din Eğitimi Politikasına da değişiklik getirmiş ve kuruluşundan itibaren süregelen din eğitimine bakışını farklılaştırarak DP’ye yakınlaşmasına sebep olmuştur.¹⁵⁶ 1951’de ilk defa İmam Hatip Okulları, ortaokul ve lise seviyesinde açılmaya başlanmış ve zamanla bu okulların sayıları artmıştır. 1956-1957 öğretim yılında da ortaokullara din dersi konmuştur. Ancak çocuklarının bu dersi okumasını istemeyen veliler, sene başında okula yazılı bir belge (dilekçe) vererek durumlarını belirteceklerdi.¹⁵⁷ Eğitimle ilgili DP döneminin yaptığı düzenlemeler şöyle sıralayabilir:

- Türk dilini geliştirirken baştansavmacılığın bırakılması,
- Öğretmenlerin tek elden yetiştirilmesi sebebiyle Köy Enstitüleri’nin kapatılarak, öğretmen yetiştiren kurumların birleştirilmesi,
- Halkevlerinin kapatılarak halkın eğitimi için Milli Eğitime bağlı Halk Eğitim Bürolarının kurulması,
- İslam Enstitüsü açılması,
- İmam Hatip Okulları’nın sayılarının arttırılması, köylünün okul yapma zorunluluklarının kaldırılması,
- Din eğitiminin yeniden verilmeye başlanması,
- Okul sayılarının arttırılması,
- Yeni üniversitelerin kurulması.¹⁵⁸

DP siyasi ve eğitim ile ilgili fikirlerini yapabilmesi için öncelikle iktidara gelmelidir. Temmuz 1946 seçimlerinde, iktidar olabileceğini ve seçime hazır olduğunu düşünen DP, halkın CHP hükümetine karşı tepkisini de göz önünde

---

¹⁵⁵ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, s. 50.

¹⁵⁶ Kılıç, a.g.t., s. 47.

¹⁵⁷ Akyüz, a.g.e., s. 392.

¹⁵⁸ Süleyman Ceylan, “Demokrat Parti Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Tarih Öğretimi Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2008, s.s. 25-26.

bulundurarak seçimlere katılmıştır. Halk tepkilidir çünkü CHP, reformlarını gerçekleştirirken halkın ihtiyaçlarını göz önüne almazken, görüşlerine dikkate etmemiştir. CHP için kendi idealleri daha önemlidir. Bu durum da DP'nin işine gelmiş ve zamanla halk da DP'yi destekler hale gelecektir. Halk, artık tek partinin idaresinden sıkılmış ve bir karşıt parti istemeye başlamıştır. Bu durumu fark eden CHP hükümeti, 1946 seçimlerinde vatandaşın arasına karışarak görüşlerini dinlemiş, ileride yapacakları faaliyetleri anlatarak halkın oyuna yeniden talip olmuşlardır.¹⁵⁹ CHP Yönetimine tepkili olan vatandaşın gönlünü almak için bu dönemde dini, siyasi atılımlarda da bulunulmuştur. Eğitim Bakanı Sirer, din öğretimi ile ilgili bir kanun tasarısı hazırlığına girmiştir.¹⁶⁰

2.3. Demokrat Parti'nin İktidar Olması

14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimler Türk siyaseti açısından önemlidir. Seçimler sonucunda bir dönem kapanırken yeni bir dönem açılmıştır. Demokrat Parti seçimi kazanmak için ülkenin bütün bölgelerine, en uca yerlere bile giderek mitingler yapmıştır.¹⁶¹ DP Genel Başkanı Celal Bayar, ülke genelinde yaptığı bu toplantılarda DP'nin kazanacağından eminmiş gibi konuşmalar yapmış, bu da halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Örneğin, Samsun, Bafra ve Çarşamba konuşmalarında şunları belirtmiştir: “*Memleket iktisadi bir perişanlık içinde yüzüyor. DP, Atatürk inkılabını tamamlamak arzusu ile ortaya çıkmıştır*” demektedir.¹⁶² Liderleri mitingler yaparken diğer taraftan DP sözcüleri de radyoda kendilerine ayrılan saatlerde partinin idari ve iktisadi politikalarını halka anlatmışlardır.¹⁶³

Çok partili hayatın ikinci genel seçimi olan 1950 seçimlerinde, DP büyük bir başarı kazanmıştır. Demokrat Parti, mecliste büyük bir çoğunluğa sahip olarak kendi hükümetini kurmuş, Çankaya'ya ve başbakanlığa yerleşmiş ve bir anlamda iktidarı teslim almıştır.¹⁶⁴ Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde %53.59 oyla iktidar olmuş ve tarihimizin önemli bir noktasını oluşturmuştur. Güncel basın

---

¹⁵⁹ Karpat, **a.g.e.**, s. 114.

¹⁶⁰ Şeyhanlıoğlu, **a.g.e.**, s. 187.

¹⁶¹ **Zafer**, 1-3-6-7-10 Mayıs 1950.

¹⁶² **Zafer**, 3 Mayıs 1950.

¹⁶³ **Zafer**, 6 Mayıs 1950.

¹⁶⁴ Eroğul, **a.g.e.**, s. 97.

“Demokrasinin zaferi, demokratik hayata geçiş”¹⁶⁵ şeklindeki başlıklarla ve “Demokrat Parti 434 milletvekili ile Kat’i ve eşsiz bir zafer kazandı” şeklinde yorumlanmıştır.¹⁶⁶ 14 Mayıs 1950 seçimi, halkın özgür iradesini sandığa yansıttığı bir seçim olarak tarihte yerini almıştır. Böylece, 27 yıl süren tek parti dönemi de sona ermiştir. 1950 yılındaki seçimlerde iktidarı büyük çoğunlukla alan DP, takiben yapılan 1954 ve 1957 genel seçimlerinde de ilk parti olmuştur.¹⁶⁷

Partiler	Genel Başkanı	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı(%)	Toplam Milletvekili Sayısı
1950 Seçimleri				
DP	Celal Bayar	4.241.393	52,68	487
CHP	İsmet İnönü	3.176.561	39,45	
MP	Yusuf Hikmet Bayur	250.414	3,11	
Bağımsız		383.282	4,76	
1954 Seçimleri				
DP	Adnan Menderes	5.151.550	57,61	535
CHP	İsmet İnönü	3.161.696	35,36	
CMP	Osman Bölükbaşı	434.085	4,85	
Bağımsız		137.318	1,54	
TKP	Tahsin Demiray	57.011	0,56	
Diğer		910	0,64	
1957 Seçimleri				
DP	Adnan Menderes	4.372.621	47,88	602
CHP	İsmet İnönü	3.753.136	41,09	
CMP	Osman Bölükbaşı	652.064	7,14	
HP	F.L. Karaosmanoğlu	350.597	3,84	
Bağımsız		4.994	0,05	

Tablo 14: DP’nin girdiği seçimler, aldıkları oylar ve oy oranları (1950-1960)

Kaynak: <https://www.tbmm.gov.tr/> (Erişim: 26.06.2019) (Buradaki TKP: Türkiye Köylü Partisi, DP: Demokrat Parti, MP: Millet Partisi, CMP: Cumhuriyetçi Millet Partisi, CHP: Cumhuriyet Halk Partisi, HP: Hürriyet Partisi’ dir.)

¹⁶⁵ İlber Ortaylı, **Türkiye’nin Yakın Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Ekim, 2008, s. 121.

¹⁶⁶ **Zafer**, 17 Mayıs 1950.

¹⁶⁷ Tunay Karakök, “Menderes Dönemi’nde (1950 – 1960) Türkiye’de Eğitim”, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Ağustos, 2011, s. 90.

Demokrat Parti'nin iktidarı 22 Mayıs 1950'de devralmasının ardından DP'ye üst düzey subayların darbe girişiminde bulunacakları haberinin bir albay tarafından iletilmesi üzerine Adnan Menderes, Celal Bayar ile görüşerek gelen haberden hemen sonra ordunun üst rütbeleri arasında geniş çaplı değişiklikler yapmıştır.¹⁶⁸

Seçim sonrasında 29 Mayıs 1950'de kurulan yeni hükümet, meclise parti programını sunmuştur. Sunulan programın içeriği daha önceki dönemlerden farklıdır. Programın ilk bölümünde, CHP hükümetlerinin son dönemlerinde yaptığı işler eleştirilmektedir. Tek partinin iktidarlığı döneminde iktisadi ve mali politikalarda geliştirici bir tutum izlenmediği aksine memleket borçlanma yoluna sokulduğu, iş ve iktisadi kaynakların gelişmesine engel olduğu, devlet ormancılığının iyi yönetilemediği, orman ürünlerinin oldukça pahalı oluşunun köylümüzü zor durumda bıraktığı anlatılmıştır. DP, işçi ve köylülerin siyasi anlamda baskı altında bulunduğunu, yaşanan ekonomik sıkıntıların her kesimden insanı etkilediğini dile getirmiştir. Bunların sonucu olarak da dış ticaret hacminin düştüğü, altın stoklarının hızla erirken döviz stoklarının sıfırlandığı belirtilmiştir. Adnan Menderes yaptığı konuşmasının devamında cari bütçe ile ilgili sayısal verilerden de bahsederek DP'nin iktidarı böyle olumsuzluklarla devraldığını söylemiştir.¹⁶⁹

DP yaptığı bu eleştirilerle, devlet idaresine eskiyle bağlantısı bulunmayan farklı bir bakış açısıyla yaklaştığını göstermektedir. Programda yer alan ikinci bölümünde ise partideki esas fikirlerinin detaylı anlatılmış hali bulunmaktadır. Bu bölümde Menderes Hükümeti, yapacaklarını anlatıyordu: yaşamın ucuzlaştırılması, üretim hacmi ve istihdamının artırılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, memleketteki mevcut sermayenin üretime dönüşmesinin kolaylaştırılması, yabancı sermayeden yararlanabilmek için gerekli tedbirlerin alınması gibi...¹⁷⁰

Demokrat Parti, 1950 seçimleri ile başa gelmiş ve 1960 ihtilaliyle sonlanana kadar geçen bu sürede kurulan beş hükümetin de başkanlığını Adnan Menderes yapmıştır. DP'nin iktidarında kurduğu bu hükümetler bir süreklilik arz etmiştir. Hükümetlerin programları bu nedenle çok büyük bir farklılık göstermemiştir. Kurulan hükümetler parti programını temel alarak hükümet programlarını

¹⁶⁸ Cengiz Sunay, **İttihat Terakki'den Günümüze Siyasi Partiler**, Orion Kitabevi, Ed. Turgay Uzun, Ankara, 2010, s. 180.

¹⁶⁹ Neziroğlu –Yılmaz, **TBMM, Hükümetler, Programları ve Kurul Görüş....**, s.s. 750-752.

¹⁷⁰ Neziroğlu - Yılmaz, **a.g.e.**, s. 753.

yapmışlardır. Bununla birlikte Demokrat Parti döneminde Milli Eğitim Bakanlığı görevini yedi değişik bakan yerine getirmiştir.¹⁷¹

Demokrat Parti hükümeti eğitim açısından bakıldığında CHP iktidarından “17.428 ilkokul, 1.617.000 öğrenci; 406 bağımsız ortaokul, 68.000 öğrenci; 88 lise 22.000 öğrenci; Köy Enstitüleriyle birlikte 326 Mesleki ve Teknik okul, 53.000 öğrenci; 34 Üniversite ve yüksekokul, 25.000 öğrenci; 7.200.000'i okuryazar (% 34,6) kabul edilen 20.936.590 genel nüfus; tüm okullara ve bu genel nüfusa kültür, sanat, meslek eğitimi vermekle yükümlü toplam 47.700 kişilik, eğitmenen profesöre kadar bir eğitim ordusu” miras almıştır. Türkiye, 1923-1950¹⁷² yılları arasında eğitim ile ilgili çalışmalarını çok arttırmıştır. Okuryazar birey sayısını arttırırken öğretmen sayısını da arttırmıştır. Büyük çoğunluğunu köy eğitimi için yetiştirdiği büyük bir kadroya sahip olmuştur.¹⁷³

EĞİTİM-ÖĞRETİM YILI	İLKÖĞRETİM		
	OKUL	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ
1949-50	17.106	34.822	1.591.000
1950-51	17.428	35.871	1.617.000
1951-52	17.417	36.510	1.643.000
1952-53	17.763	37.561	1.692.000
1953-54	17.948	37.932	1.762.000
1954-55	18.393	40.035	1.867.000

Tablo-15: 1949-1955 Arası İlköğretim Okul-Öğrenci ve Öğretmen Mevcudu

Kaynak: Okudan, **a.g.e.**, s.115 ve Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 120, tabloları incelenerek hazırlanmıştır.

Tabloda yıllar ve sayısal verilere bakıldığında son yıllara doğru ilköğretimde artması beklenen büyüme hızında azalma görülmüştür. Okul ve öğretmen eksiği nedeniyle birçok vatandaş bu haktan mahrum kalmıştır. Hazırlanan bir bina ve içerisinde yeterliliğe sahip olmayan öğretmenlerin verilmesi laboratuvarsız,

¹⁷¹ İsmail Şahin, “Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları”, **Erciyes Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Kayseri, 1998, s. 27.

¹⁷² Daha detaylı bilgi için bakınız Ekler bölümünde Ek-4 Tablo 19 İlkokullardaki gelişmeler.

¹⁷³ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.s. 111-112.

kitaplıksız, araç gereç eksikliği olan okul tiplerinin oluşmasına neden olmuş, araştırma ve incelemeler yapılmadan açılan okullar nedeniyle verimsiz bir dönem yaşanmış, eğitim tarihimize "Bir müdür, bir mühür" sözü de bu sıralarda gelişigüzel açılan okullar nedeniyle girmiştir. Bu sürede ilköğretimdeki, okul, öğretmen ve öğrenci artışı % 70'lerde kalmıştır.¹⁷⁴

Yine bu yıllar arasında eğitime ayrılan genel bütçe ve ödenekler de aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yıllar	Genel Bütçe	Milli Eğitim	Oran(%)
1950	1.487.209.000	176.000.000	11,8
1955	2.940.727.000	372.358.000	12,6
1960	7.281.695.000	943.200.000	12,9

Tablo-16: 1950-60 Arası Genel Bütçeden Milli Eğitime Ayrılan Ödenek Miktarı
Kaynak: Sakaoğlu, a.g.e., s. 121.

¹⁷⁴ Sakaoğlu, a.g.e., s. 120.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İLKÖĞRETİM POLİTİKALARI (1950-1954)

3.1. Demokrat Parti Hükümetlerinin İlköğretim Politikaları

1950–1960 yıllarını kapsayan on yıllık süreçte iktidar olan Demokrat Parti, Adnan Menderes’in başbakanlığını yaptığı toplam beş hükümet kurmuştur. Uzun süren bu iktidar sürecinde, hükümet programlarında önemli değişiklikler görülmemiştir. Demokrat Parti’nin iktidarı süresince yedi ayrı Milli Eğitim Bakanı on defa göreve gelmiştir. Görev alan bakanlar ve görev süreleri şu şekildedir:¹⁷⁵

Milli Eğitim Bakanları	Bakanlıkta Geçen Süreler
Avni Başman	22 Mayıs 1950 – 2 Ağustos 1950
Nuri Özsan (vekil)	3 Ağustos 1950 – 10 Ağustos 1950
Tevfik İleri	11 Ağustos 1950 – 5 Nisan 1953
Prof. Dr. Rıfık Salim Burçak	9 Nisan 1953 – 17 Mayıs 1954
Celal Yardımcı	17 Mayıs 1954 – 9 Aralık 1955
Prof. Dr. Ahmet Özel	9 Aralık 1955 – 13 Nisan 1957
Tevfik İleri –ikinci kez-	13 Nisan 1957 – 25 Kasım 1957
Celal Yardımcı –ikinci kez-	26 Kasım 1957 – 22 Mayıs 1959
Tevfik İleri (vekil)	23 Mayıs 1959 – 9 Aralık 1959
Atıf Benderlioğlu	9 Aralık 1959 – 27 Mayıs 1960

Tablo17: 1950-1960 Yılları Arasındaki Milli Eğitim Bakanları ve Görev Süreleri

Kaynak: <http://www.meb.gov.tr/meb> (Erişim: 14.03.2018)

¹⁷⁵<http://www.meb.gov.tr/meb>

3. 1. 1. I. Menderes Hükümeti Dönemi (22 Mayıs 1950 - 9 Mart 1951)

Demokrat Parti, iktidarı 22 Mayıs 1950'de resmen devralmıştır. İlk hükümet 29 Mayıs 1950'de programını meclise sunmuştur. Demokrat Parti kurucularından Celal Bayar Cumhurbaşkanı olurken, Meclis Başkanlığı görevini de Refik Koraltan almıştır. Hemen ardından Adnan Menderes hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir ve bunu kısa zamanda başarmıştır.¹⁷⁶ Kurulan kabinede Milli Eğitim Bakanlığı görevi İzmir Milletvekili Avni Başman'a verilmiştir.¹⁷⁷ Kurulan hükümet, eğitimin parti programındaki ilkelere göre yeniden düzenleneceğini ve bir bütün olarak ele alacağını belirtmiştir.

Kurulan ilk hükümetin ilk aylarında (iki ay sonra) Milli Eğitim Bakanı Avni Başman istifa etmiş ve yerine kısa bir süre (bir hafta kadar) Nuri Özsan vekâlet etmiştir.¹⁷⁸ Bu dönemde ise eğitimle ilgili herhangi bir çalışma söz konusu olamamıştır. Sonrasında bu göreve Tevfik İleri atanmıştır.¹⁷⁹ Tevfik İleri, Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilmeden önce Ulaştırma Bakanlığı görevindedir.

DP'de eğitim ve kültür deyince "milli değerler, gelenekler, tarihimiz, dinimiz" gibi söylemler dile getirilmektedir. Bu düşünceler parti programına şu şekilde yansımıştır:

*"Umumi mesleki eğitim ve öğretim, yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgiyle değil, millî ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır."*¹⁸⁰

I. Menderes Hükümeti Dönemi'nde Başbakan Adnan Menderes hükümet programını meclise sunarken eğitim ile ilgili görüşlerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmeyen, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakârlıklara mütenasip bir

¹⁷⁶ Eroğlu, a.g.e., s. 98.

¹⁷⁷ Zafer, 23 Mayıs 1950.

¹⁷⁸ Zafer, 3 Ağustos 1950.

¹⁷⁹ <http://www.meb.gov.tr/meb> (Erişim: 14.03.2018).

¹⁸⁰ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, 1946, s. 58.

verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz, parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük milli davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamimiyle demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz.”¹⁸¹

Söylemlerden de anlaşılacağı şekilde eğitim-öğretim hedefleri olarak milli ve manevi değerler temel alınmıştır. Hükümet Parti programı temel alınarak eğitimin milli anlayış içerisinde işleneceği belirtilmiştir. Hazırlanan yeni programla ülkenin bütününe içine alan ve fırsat eşitliğinin olacağı bir eğitim düzenine değinilmiştir. Çokça bahsedilen en önemli konulardan biri de gençlerin akademik başarılarının yanında hayata dair milli, manevi ve insani değerlerle donatılması gerekliliğidir.

Yeni kurulan hükümetin adından söz ettiren Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin, ilk başkanlığı sırasına, Türk-Amerikan yakınlaşmasıyla beraber eğitim sistemimizin de Amerika tarzı bakış açısına sahip yaklaşımlardan etkilendiği görülmüştür.¹⁸² Bu etkileşim sonucunda ülkemizden önce 7 öğretmen¹⁸³ daha sonra da 25 eğitimci de Amerika'ya gönderilmiştir. İlerleyen senelerde de inceleme gezisi adı altında 600 civarında eğitim yöneticisi ve eğitimci, yurt dışına gidip gelmiştir. Bu gidiş-geliş sonucunda, ülkemize yepyeni kavramlar, projeler gelmiştir: "Program Geliştirme, Araç Geliştirme, Beslenme Eğitimi, Deneme Lisesi, Fen Lisesi, Vakıf Bursları" gibi.¹⁸⁴

DP iktidar olmasından sonra oklarını CHP' ye çevirmiştir. Hesaplaşma ilk olarak CHP mallarına el konulmakla başlamıştır. CHP'nin tek parti olduğu dönemde çok fazla sayıda mal edindiği söylenmektedir.¹⁸⁵ CHP mallarına el koymayla ilgili ilk ipuçları basın yoluyla olmuştur. Zafer gazetesi CHP'nin el koyduğu malların geri alınacağını, halkevlerine aktarılan paraların hesabının sorulacağını yazarken Maliye Bakanı Halil Ayan Milliyet gazetesine verdiği demeçte Türk ocaklarından zamanında kendilerine bırakılan gayrimenkuller ile hükümet ve mahalli idarelerden gelen

¹⁸¹ İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, **TBMM Başbakanlarımız ve Konuşmaları**, Cilt 4, TBMM Basımevi, Ankara, 2014, s. 13.

¹⁸² Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 112.

¹⁸³ **Zafer**, 28 Ağustos 1951 (“Öğretmenler Vaşington’da bir hafta kalacak ve Birleşik Devletler Eğitim Bakanlığı ile iştiarelerde bulunacaklar, daha sonra inceleme yapacakları üniversitelere dağıtılacaklardır. Bu öğretmenlerin bir kısmının Birleşik Devletlerde altı ay bir kısmı da dört ay kalacaktır.” denmektedir.)

¹⁸⁴ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 112.

¹⁸⁵ Şeyhanlıoğlu, **a.g.e.**, s. 204.

paralar çıkarıldığında CHP'nin elinde pek bir gayrimenkul kalmayacağını söylemiştir.¹⁸⁶

Meclis görüşmelerinde de zaman zaman hararetli tartışmalar yaşanmıştır. DP vekili Sinan Tekelioğlu, Atatürk'ten kalan mirasın milletin malı olduğu ancak CHP'nin kendi hakkıymış gibi sahiplendiğine değinmiş, hâlbuki Atatürk mirasını milleti temsil ettiğini düşündüğü için CHP'ye bıraktığını oysa şimdi DP'nin de halkı temsil ettiğini söylemiştir. Tekelioğlu kalan mirasla Anıtkabrin yapılmasının doğru olacağını bu masrafın halka bırakılmaması gerektiğini de sözlerine eklemiştir.¹⁸⁷

Menderes, Halkevlerinin bir özelliği olmamasına rağmen CHP'den bu kurumlara milyonlarca lira aktarıldığını söyleyerek ayrıca il özel idare ve devlet hazinesinden de buraya ve CHP'ye para aktarıldığını iddia eder. Menderes'e göre bu maddi varlıklara bakarak CHP bir şirket görüntüsüne sahiptir ve bu durumda da mal varlığını beyan etmesi gerekir.¹⁸⁸

Meclisteki bütçe görüşmeleri ve II. Menderes Hükümeti'nin kurulmasının ardından konu tekrar meclise getirilmiş ve DP milletvekilleri tarafından "inkılap kararları" olarak gösterilmiştir.¹⁸⁹ 25.07.1951'de toplanan DP grubu Halkevleri ve CHP'nin haksız yere elde ettiği malların devlere iadesi hakkındaki tasarıyı oybirliğiyle kabul etmiştir.¹⁹⁰ Yapılan bütün itirazlara, meclisteki hararetli tartışmalara rağmen DP'nin aldığı oy birliği kararlar halkevleri ve CHP'nin elinde bulunan mallara el konularak hazineye devredilmiştir.¹⁹¹ Bu karar, 08.08.1951 "*Resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devir edemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesiher derneklere ait olup siyasi partilere terkedilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve Hazineye iadesine dair olan Kanun*" yapılan oylama sunulmuş ve kabul edilmiştir. 487 meclis üyesinden 342 kişi oy kullanmış, 339 kişi kabul ederken 3 kişi reddetmiştir. 125 kişi oylamaya katılmamıştır.¹⁹²

---

¹⁸⁶ **Zafer**, 08 Eylül 1950 - **Milliyet**, 27 Eylül 1950.

¹⁸⁷ Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mallarına El Konulması", **History Studies International Journal of History**, Cilt 3, Sayı 7, 2015, s. 3.

¹⁸⁸ Şeyhanlioğlu, **a.g.e.**, s. 205.

¹⁸⁹ **Ulus**, 22 Temmuz 1951.

¹⁹⁰ **Zafer**, 25 Temmuz 1951.

¹⁹¹ **Ulus**, 12 Ağustos 1951.

¹⁹² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C: 9, 111. Birleşim (08.08.1951), s. 741.

5830 sayılı kanunla beraber yurt içindeki halkevleri ve halkodaları kapatılmıştır. Bu kurumlarda olan malzemeler özellikle de Cumhuriyet'in 19 yıllık dönemine ait çeşitli belgeler, filmler, fotoğraflar, tablo ve afişlerle sayısı altı yüz bini geçen kitabın hangi kuruma verileceği, nasıl kullanıma açılacağı belirlenmediği için birçoğu kaybolmuş yada fırsatçılar tarafından kaybedilmiştir. Bunun sonucu olarak da birkaç yıl içerisinde halkevlerinin izleri silinecek ve bu kurumlar tarih sahnesinden kaybolacaktır.¹⁹³

Halkevleri, yöneticilerinin aynı olması sebebiyle Cumhuriyet'in ilkelerini halka tanıtırken aynı zamanda CHP'nin fikirlerini de halka yaymaktaydı. Bu durum da çok partili döneme geçildiğinde büyük problemlere ve sorunların doğmasına sebep olmuştur. DP'liler Halkevlerinin CHP'nin bir siyasal eğitim örgütü gibi faaliyette bulunmasını ve siyasi ideolojisini yayması şeklindeki çalışmalarını sürdürmesini istememektedir.¹⁹⁴

Halkevlerinin kapatılmasından sonra bile yankıları devam etmiştir. İnönü mecliste yaptığı bir konuşmasının gazetede yer bulduğu haliyle Halkevlerinin kapatılmasının milli kültüre büyük darbe indirdiğini söylemiştir.¹⁹⁵ Meclis görüşmelerinde kendisine 5 Ekim'de İzmir'de söylediği "*Çıkardıkları kanunla dört bin küsur eğitim, öğretim, halk için toplanma yeri bugün çöle çevrilmiştir.*" sözünün hatırlatılması üzerine bunu sataşma kabul edip söz istemiştir. Halkevlerinin, birçok milli kültür kurumunun çöle çevrildiğini tekrar ederek bunun aksini söyleyenlerin olduğunu ancak okullara, resmi dairelere, adalet binalarına, amme hizmetlerine bırakılan bu binaların sorun olmadığını, asıl önemli sorunun Halkevlerinin yerine getirdiği halk eğitimi görevinin, yetişmiş insanlara halk eğitimi vermek üzerine kurulmuş ve 20 yıl bu görevi başarıyla yerine getirmiş bir kurumun kapatılması olduğunu söylemiştir. Halk için yapılacak eğitimlerin devlet eliyle olmasının önemine değinerek Halkevlerinin kapatılmasındaki yanlışlığa değinmiştir. Memleketimizde yaşlıların buralardan kültürleri için gerekli yardımı aldığını, kadın ve erkeklerin kolay kolay toplanamadığını ama buralarda kültürel ve sosyal

---

¹⁹³ Çakmak, **a.g.m.**, s. 10.

¹⁹⁴ Bozkurt, **a.g.e.**, s.s. 94-95.

¹⁹⁵ **Milliyet**, 16 Aralık 1952.

toplantılar için güzel salonların, kütüphanelerin bulunduğunu, bu yerlerin bırakın ülkeyi dünyada halk eğitimi için önemli bir buluş olduğunu da belirtmiştir.¹⁹⁶

Bu dönemde Atatürk heykellerine saldırılar da yapılmıştır. 24.07.1951’de “Atatürk’ü Koruma Kanunu” çıkarılarak Atatürk’ün kişiliğine ve heykellerine düzenlenecek saldırıları önlemek amaçlanmıştır.¹⁹⁷ Bu kanuna göre Atatürk’ün hatırasına açıkça saldırıda bulunanlar üç yıl, büst ve heykellerine saldıranlar beş yıla kadar ağır hapse mahkûm edilecektir.¹⁹⁸

Demokrat Parti’nin dine bakışı hem iktidar olmadan önce hem de sonrasında çok tartışılmıştır. Çok partili hayata geçilmesiyle iktidara gelebilmek için halkın dikkatini çekmek daha da önem taşımaya başlamıştır. Din ise bu dikkatin toplanmasında önemli bir detaydır.¹⁹⁹ DP kurulduğu gün ilan ettiği parti programında laikliğe bakışını anlatır ve din ve laikliğin birbirine karşıymış gibi gösterilmemesi gerektiği vurgular.²⁰⁰ DP kurucuları aslında laiklik ve din ile ilgili fikirlerinde CHP den çok farklı bir düşünce yapısında değillerdir ancak Adnan Menderes, tutucu kesimdeki beklentileri karşılayabilmek için siyasi vaatlerinde dini konularda konuşmalar yapmaktan geri durmamıştır.²⁰¹

DP iktidarı aldıktan sonra yapılan ilk iş ezanın Türkçe dışında başka bir dilde okunmasını yasaklayan ceza kanunu maddesini²⁰² değiştirmek olmuştur. Nitekim dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar Zafer gazetesine yaptığı açıklamada;

“Ezanın Türkçe okunması mecburiyeti de böyle bir zaruretin neticesi olarak kabul edilmelidir. Zamanında çok lüzumlu olan bu mecburiyet ve tedbir diğer tedbirlerle birlikte bugünün hür Türkiye’sine zemin hazırlamıştır. Ezanın Türkçe okunmasına mukabil cami içinde bütün ibadet ve duaların din dilinde olması garip bir tezat teşkil eder gibi görünür. Bunun arz ettiğim gibi geçmişteki hâdiselerin hatırlanmasına ve taassup zihniyetine karşı mücadele zaruriyetin kabul olunmasına bağlıdır. Aradan bunca yıllar geçtikten vevaktile zarurî görülen tedbire artık ihtiyaç

¹⁹⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C:18, 17. Birleşim (15.12.1952), s.s. 264-265.

¹⁹⁷ Eroğul, **a.g.e.**, s. 129.

¹⁹⁸ **Zafer**, 26 Temmuz 1951.

¹⁹⁹ Leyla Kırkpınar, “Demokrat Parti ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XVIII/36, 2018, s. 350.

²⁰⁰ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, s. 50.

²⁰¹ Kırkpınar, **a.g.m.**, s. 351.

²⁰² “Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun”, Kanun No:4055, **Resmi Gazete**, Sayı: 4827, (06.06.1941), s. 1126. (Madde 526: Şapka iktisası hakkında 671 sayılı kanunla Türk harflerinin kabul ve tatbikına dair 1353 sayılı kanunun koyduğu memnuiyet veya mecburiyetlere muhalif hareket edenler veya arapça ezan ve kamet okuyanlar üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezasile cezalandırılırlar.)

kalmadıktan sonra, bunda ısrar bu sefer vicdan hürriyetine karşı bir taassup teşkil eder.”²⁰³ demektedir.

16 Haziran 1950 tarihindeki meclis oturumunda “*Türk Ceza Kanunu’nun 4055 sayılı Kanununda değiştirilmiş olan 526. Maddesinin değiştirilmesiyle ilgili kanun tasarısının*” görüşülüp kabul edilmesiyle ezan yeniden Arapça okunmaya başlamıştır.²⁰⁴ Bu haber dönemin gazetelerine “*Meclis, Arapça Ezan yasağını kaldırdı. CHP milletvekilleri de kanunu tasvip ve kabul ettiler*”²⁰⁵ ve “*Bugünden itibaren ezanın Arapça okunması serbesttir. Meclis dün Ceza Kanunundaki ceza hükmünü kaldırdı, Kanun Cumhurbaşkanı tarafından tasdik edildi.*”²⁰⁶ “*DP mühim bir davayı halletti: Ezan Arapça okunacak.*”²⁰⁷ “*Ezana ait tasarı dün kanunlaştı. Yeni kanuna göre ezan bugün Arapça okunabilecek.*”²⁰⁸ şeklinde yer bulmuştur.

Din eğitimi CHP iktidarı sırasında isteğe bağlı olarak verilmeye başlanırken değişen yönetimle beraber artık program içerisinde bulunan bir ders olarak okutulmuştu. 21 Ekim 1950’de alınan kararla ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında din dersleri, zorunlu ders olarak konulmuştur. DP bu şekildeki çalışmalarıyla gençlerin daha güçlü bir “milli ve manevi değerle” yetiştireceğini zannediyordu. Sonuç olarak Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin, din eğitimi hakkındaki görüşlerini şu şekildedir:

“İlkokul çocuğu terbiye ve telkin çağındadır. Çocuk, dini de ancak telkin yoluyla öğrenecektir. Binaenaleyh çocuk Allah, peygamber vardır diye öğrendiği bu ilk bilgiyi bütün ömrü boyunca unutmayacaktır. Hâlbuki liseye gelip de kozmografya astronomi, fizik okuyan bir öğrenci Allah var diye inanmıyorsa veya inanyorsa artık onun fikrini değiştiremezsiniz (...) Aynı tahsili yapmış ve aynı kudrette iki gençten biri namaz kılsa oruç tutsa diğeri, bunları yapmazsa ve aksine boş zamanlarında içki içse ve kumar oynasa, soruyorum bunların hangisi memleket için daha faydalıdır. Yazık... Truman, Churchill vb... din adamlarının önünde diz çöker el öper... Yobaz olmaz... Fakat bizde dinden ve din lafından Allah adından vebadan korkar gibi korkulur... Kızılların ekmeğine yağ sürmeye hakkımız yoktur.”²⁰⁹

DP yine bu dönemde okul ihtiyacı olan yerlerde yeni okullar açmaktansa, var olan okullardaki bakım ve onarımı yapmak istemiştir. Okul açmak için uzun süreli planlar yapılmıştır. Tevfik İleri bu konu ile ilgili çalışmalarını TBMM’nde anlatırken şunları söyler: “*Biz bu iş için hatta önümüzdeki seneler için verilebilecek parayı da*

²⁰³ **Zafer**, 5 Haziran 1950.

²⁰⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, Cilt: 1, 9. Birleşim (16.06.1950), s.s. 181-186.

²⁰⁵ **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1950.

²⁰⁶ **Son Posta**, 17 Haziran 1950.

²⁰⁷ **Vakit**, 17 Haziran 1950.

²⁰⁸ **Zafer**, 17 Haziran 1950.

²⁰⁹ Şeyhanlıoğlu, **a.g.e.**, s. 239.

*rica ederek bir plana bağlamak kararındayız. Bu öyle bir plan ki, hangi senelerde, hangi köyde mektep yapabileceğimizi şimdiden bilebilelim.”*²¹⁰ Bununla birlikte eğitimde de farklılıklar kendini göstermeye başlamıştır.

3.1.2. II. Menderes Hükümeti Dönemi (9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954)

16 Eylül 1951 ara seçimleri, DP'nin iktidar olarak yürüttüğü ilk seçimler oldu ve 27 Mayıs'a kadar sürdürdüğü “DP modeli seçimler” in ilk örneğini oluşturmuştur. Bunlardan DP'nin felsefesi şuydu: “*Seçimleri kazanmak için her şey mubahtır.*”²¹¹ 8 Mart 1951'de istifa eden Başbakan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın görevlendirilmesi üzerine 9 Mart'ta Hükümeti tekrar kurmuştur. Yeni kabine ilk bakanlar kurulu toplantısını 10 Mart 1951'de Cumhurbaşkanı Bayar'ın başkanlığında yapmıştır.²¹²

II. Menderes Hükümeti döneminde Milli Eğitim Bakanı olarak iki kişi görev yapmıştır. Bunlardan ilki yeni hükümette de yer bulan eski bakan Tefik İleri ve onun istifasıyla görev alan Prof. Rıfki Salim Burçak'tır. Kurulan II. Menderes Hükümeti, eğitime oldukça önem vermiştir.

Demokrat Parti İktidarı dönemindeki eğitim programlarında önemli değişiklikler bulunmamaktadır. Bu programda da diğerinde olduğu gibi eğitim-öğretim birliği temel alınmış ve milli, manevi değerlerin önemi vurgulanmıştır. Köy halkı üzerindeki eğitim yükünün kaldırılacağı belirtilerek eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanacağı belirtilmiştir. İktidara gelmeden de söz verildiği gibi köylünün okul yapımında çalışma zorunluluğu iptal edilmiştir. “Vatan” ın gençliğin ilk ülkesi olması gerektiği vurgulanarak bu anlayış üzerinde durulmuştur. Eğitimi uygulayacak olan ilkokul öğretmenlerimizin eğitilmesine önem verileceği belirtilmiştir. Doğu illerinde yeni bir üniversite kurulacağı müjdelenmiştir. Eğitim ve öğretimin uygulanışında bilimsel çerçeve bağlı kalınacağı belirtilmiştir.²¹³

²¹⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX , C:2, 5. Birleşim (13.11.1950), s. 57.

²¹¹ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları** (1950-1954), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.s. 145-146.

²¹² **Son Telgraf**, 11 Mart 1951.

²¹³ Neziroğlu - Yılmaz, **TBMM Hükümet Programları ve Kurul Görüşmeleri...**, s. 757.

Başbakan Adnan Menderes de Meclisteki bir konuşmasında “*Tamamen vatan ve millet sevgilerini baltalayan komünistlikle, din fikirlerini yayma suçunun aynı mahiyette, aynı seviyede tutulduğunu teessürle ifade etmek isteriz.*” şeklindeki bir konuşmaya “*Yanlış anlaşılmasın din fikirlerini yaymak, suç değildir bu memlekette.*”²¹⁴ diyerek bu konudaki tavrını ortaya koymuştur. Bu düşünceler zamanla yerine oturmuş ve okullarda din dersleri okutulurken, İmam-Hatip okulları açılmıştır. Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte halkın ve muhalefetin artan baskı ve talepleri karşısında daha fazla direnemeyeceğini anlayan CHP yönetimi, 10 ay süreli olan imam hatip kursları açmıştır. 1949 yılındaysa Ankara Üniversitesi’ne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi’nin açılması ve ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına ihtiyari olarak din dersi konulmasını kararlaştırmıştır.²¹⁵ 3 Mayıs 1951 yılında DP Meclis Grubunda okullarda Arapça öğretilmesi, ortaokullarda din dersleri başlatılması ve yeni imam-hatip okulları açılması istekleri ortaya atılmıştır. 17 Mayıs’ta da Manisa DP İl Kongresinde delegeler dinsel öğretimin yaygınlaştırılmasını istemişlerdir.²¹⁶

İmam-Hatip okulları 1930-31 öğretim yılının sonunda kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi ise, var olan ve istekli öğrencilerin azlığıdır. Bu durum 1949 yılına kadar sürmüştür. 1949 yılında bu okullar ilk önce İmam-Hatip kursları olarak açılmıştır.²¹⁷ 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu Kararının 17 Ekim 1951 tarihinde dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin onaylanmasıyla şimdiki imam hatip okulları resmi olarak açılmıştır.²¹⁸ 1951 yılı ve sonraki süreçte bu okullar çoğalmaya başlamıştır. İlk olarak İstanbul, İzmir, Konya illerinde açılan bu kurumlar sonra 7 il merkezinde de açılmıştır. Bu kurumlara İlim Yayma Cemiyetleriyle birlikte geniş çaplı katılım ve yardım kampanyaları yapılmıştır.²¹⁹

DP iktidarının din eğitime bakış açısını, 1952’de yaptığı bir konuşmada Tevfik İleri şöyle ortaya koymuştur; “*Bizim için yol, köprü, okul yapmak, nasıl bu millete yapılan hizmetlerdense, din eğitimini Müslüman Türk çocuklarına en iyi şekilde okullarımızda vermekte bu millete yapılan hizmetlerdendir.*” İleri’ye göre,

²¹⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C:10, 7. Birleşim (21.11.1951), s. 137.

²¹⁵ İskender Okudan, **Maarif Vekili Tevfik İleri**, Nobel Akademi Yayınları, Eylül, 2011, s. 76.

²¹⁶ Engin Tonguç, **Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretileri, Eylemleri)**, 5. b., Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayınları, 2009, s. 625.

²¹⁷ Ruhi Sarpkaya, 2008, “Köy Enstitüleri’nden Sonra İmam Hatip Liseleri”, **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, 2 (3), Mayıs-Ağustos, s. 3.

²¹⁸ <https://dogm.meb.gov.tr/www/imam-hatip-okullari-kurulus-yil-donumu/icerik/570>

(Erişim:03.07.2019)

²¹⁹ Sakaoğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi..**, s. 263.

ülkenin çok sayıda ve iyi yetişmiş bilinçli ve aydın, gerçek din adamlarına gereksinimi vardı. Bu nedenle İleri, okullarda din dersleri olmasını, imam hatip okullarının açılmasını ve ilahiyat fakültesi kurulmasını gerekli gördüğünü çeşitli konuşmalarında defalarca dile getirmiştir.²²⁰

1951-1952 eğitim-öğretim yılında açılan imam hatip okullarında birinci devre 4 yıl ve buna bağlı olan ikinci devre 3 yıldır. Bu okullarda kültür dersleri 1970-71 eğitim-öğretim yılına kadar % 57, meslek dersleri ise % 43 ağırlıklı olarak uygulanmıştır.²²¹ 20.06.1952'de TBMM'de kabul edilen ve 5980 sayılı, "Maarif Vekâleti merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkındaki 2287 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair olan 4926 sayılı Kanuna bağlı kadro cetveline 5980 sayılı Kanunla eklenip 6331 sayılı Kanunla değiştirilen İmam Hatip okulları kadrolarında değişiklik yapılmasına dair Kanun" la Millî Eğitim Bakanlığı kadrolarında açılan ve bundan sonra da açılacak İmam Hatip Okulları için yeni kadrolar eklenmiştir.²²²

Bunların dışında eğitimimize "rehberlik" çalışmaları da yerleşmeye başlamıştır. Lise öğretimi dört yıla çıkmış, eğitimin sayısal artışındansa nitelikli artışının olmasına çalışılmıştır. Köy Enstitüleri'nin kapatılması dönemin tartışmasız en önemli olaydır. Enstitülerin kapatılmasında amaç tek elden öğretmen yetiştirilmektir. Köy Enstitüleri müfredatına bakıldığında din dersinin olmadığı dikkati çeker. Tonguç'un söylemiyle, "*köyün önderi durumuna gelen öğretmen devrimin bütün dinamizmasını yükleniyor, sarıklı köy hocasının yerini almaya çalışıyordu.*"²²³ 1940 yılında kırsal kesimin kısa sürede kalkınması ve bunu sağlayacak elemanların kısa zamanda yetiştirilmesi amacıyla başlatılan bu çalışma halk arasında uzun süre tartışmalara sebep olmuş ve çok partili döneme geçildiğinde de sert bir muhalefetle karşılaşmıştır. 1954 yılında ilköğretmen okullar biçiminde düzenlenerek varlıklarını yitirmiştir.²²⁴

Öğretmenlerin sosyoekonomik durumlarını düzeltici birtakım çalışmalar yapılmış, eski yükümlülükler ortadan kaldırılarak, öğretmen kalitesinin artırılmasına çalışılmıştır. Bu süreçte Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulları yeniden

---

²²⁰ Okudan, a.g.e., s. 77.

²²¹ Okudan, a.g.e., s. 79.

²²² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C:16, 88. Birleşim (20.06.1952), s.s. 378-385.

²²³ Tonguç, *Canlandırılacak Köy...*, s. 419.

²²⁴ Mustafa Çıkar, *Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s. 94.

açılmıştır.²²⁵ Tevfik İleri'nin bakanlığı döneminde Özel Eğitim sorunlarına yönelik başlatılan çalışmalarda, özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere yeni olanaklar sağlanması amacıyla mevzuat üzerinde çalışmalar yapılmış ve uygulamaya başlanmıştır. Bunun sonucunda, özürli çocukların eğitimini gerçekleştirecek olan öğretmenlerin yetiştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bakanlık bu konudaki ihtiyacı karşılamak üzere Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde, 1952-53 eğitim-öğretim yılında Özel Eğitim Bölümünü kurarak faaliyete geçirmiştir. Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklara yönelik olan bu okulların, uzmanlaşmış öğretmenlerini yetiştirecek olan bölümün açılması ülkemizde özel eğitim alanındaki çalışmaların da öncüsü olmuştur.²²⁶

Demokrat Parti iktidarı boyunca ilköğretime öneme verilmiştir. Bu önemde muhalefet oldukları yıllarda, CHP'yi eleştirdikleri konuların başında ilköğretimin gelmesinin de payı vardır. CHP'nin eğitim seferberliğini başlattığı sırada özellikle köy okullarının inşasında halkı fiziki olarak çalıştırması bu eleştirilerin temeli olmuştur. DP de ilk olarak bu zorunluluğu ortadan kaldırmak için çalışmalarına başlamıştır.²²⁷ 08.08.1951 tarih ve 5828 sayılı yasayla “*Bu inşaat için köy halkına hiçbir mükellefiyet tahmil edilemez.*” maddesi getirilerek 20 gün çalışma zorunluluğu köylülerden alınmıştır.²²⁸ Aynı zamanda bu kanunla 5210 sayılı Kanun'un 1. Maddesi de değiştirilmiştir. Buna göre köy okul binaları, eklentileri ile ve öğretmenlerin yaşadığı evlerin yapımının özel idare bütçesinden ve genel bütçeden ayrılacak payla yaptırılmasını karara bağlayarak, köy halkını okul yapma yükümlülüğünden tamamen kurtarmıştır.²²⁹

Tevfik İleri, Millî Eğitim Bakanı olarak Temmuz 1952 yılında yapmış olduğu bir basın toplantısında; 1951-1952 eğitim öğretim yılı için köy okullarına ayrılan paranın 18.000.000 TL olduğunu ve bununla bini aşkın okulun en ufak bir katkı alınmadan tamamlandığını belirtmiştir.²³⁰

---

²²⁵ Ruşen Duman, “Demokrat Parti Döneminde(1950-1960) Sosyal Bilgiler Öğretimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2011, s. 55.

²²⁶ Okudan, **a.g.e.**, s. 67.

²²⁷ Parlak, **a.g.m.**, s. 119.

²²⁸ “5210 sayılı kanunun 1inci maddesinin değiştirilmesi ve 5,6 ve 7 nci maddelerinin kaldırılması hakkında kanun”, Kanun No:5828, **Resmi Gazete**, Sayı: 7882, (08 Ağustos 1951), s. 1781.

²²⁹ **Zafer**, 5 Ocak 1952.

²³⁰ **Vatan**, 22 Temmuz 1952.

Tevfik İleri, CHP dönemindeki yapılanlara ilişkin; 1942-48 seneleri içinde 6.487 adet okulun bir bakımdan halk tarafından yapılmış görüldüğü, ancak söylenen bu sayının doğruyu yansıtmadığını söyler. Bu sayının henüz inşası tamamlanmamış okulları tamamlanmış gibi göstererek ve sonraki yıl yeniden var olan sayılara ekleyerek elde edildiğini de ekler. Yine bu okullar için 94 milyonun harcandığını, bu paranın 36 milyonunun bütçeden karşılanırken, kalan kısmının köylülerden alındığını belirtir. Bu okullardan tamamen yıkılan sayısının 587 adet olduğunu, 918 binanın büyük onarıma ihtiyaç duyarken, yalnızca 1.857'sinin tamamlandığını, 303'ünün toprak çatılı ve 1.256'sının ise tuvaletinin olmadığını belirtmiştir.²³¹

Tevfik İleri mecliste yaptığı konuşmalarında Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in, sınıf tekrarlayacak öğrenciler ile köy ve şehirlerde eğitim veren okulların yeterli olup olmadığı ile eğitim sistemi ile ilgili sorusuna şöyle cevap vermiştir:

“Evvelâ her sınıf okullarımızda yetiştireceğimiz çocuklarımızı mutlaka iyi vasıfta yetiştirmek yolundayız. Bunun için muhtelif vasıtalarımız vardır. Bu vasıtalar üzerinde işleyeceğiz. Çocuğu iyi yetiştirmek ve mezun etmek, ama bilerek mezun etmek için evvelâ öğretmen muvazzaftır, onun üzerinde duruyoruz. Ondan sonra çocuğun ana ve babası, bu işte müessirdir. Ana ve baba ile karşı karşıya geleceğiz. Sadece okulun son günü gelen velileri senenin içinde aylık, haftalık olarak okulda görmek istiyoruz. Ve çocuk üzerinde durmasını ısrarla isteyeceğiz. Bir çaremiz daha var. O, güç. Sınıflar çok kalabalık -bugün medeni memleketlerde bir sınıfta 30 nihayet 40 talebe vardır, öğretmen bu kadar talebe ile yegân yegân meşgul olabiliyor. Fakat bizde 70 - 80 kişilik sınıflar vardır. Öğretmen talebe ile teker teker meşgul olamıyor. Mümkün mertebe maddi imkânlarımız nispetinde talebe adedini azaltmak yolundayız.”²³²

İleri, ülkenin mevcut ilköğretim durumunu tespit ettiklerini söyleyerek; şehir ve kasabalardaki okul sayımızın 1.472 olduğunu, memlekette 33.094 köyde yalnız 15.553 okulun olduğunu belirtmiştir. 18.386 köyde okul yoktur. Bu köylerden 10.347 si nüfusu 250'den daha az ve 8.039'u 250'den fazla nüfusu olan köylerdir. Kısa sürede okulu olmayan köylere okul, öğretmen ve bilgi nimetini ulaştırmanın en büyük istekleri olduğunu söyler. Ancak okulsuz bu köylerde okul yapılmasının TBMM'nin Milli Eğitim Bakanlığı'na vereceği bütçeye bağlı olduğunu da söyleyen İleri; bu işler için önümüzdeki senelerde verilebilecek paraları da rica ederek bir

²³¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX , C:18, 22. Birleşim (26.12.1952), s. 439.

²³² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX , C:2, 5. Birleşim (13.11.1950), s.s. 55-56.

plana bağlamak istediklerini, bunun mümkün olması halinde hangi senelerde, hangi köye okul yapacaklarını önceden görebileceklerini belirtmiştir.²³³

12 Ağustos tarihli Ulus gazetesinde İleri'nin bakanlığa gelmesinin üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen, ilköğretim kurumlarında istenilen sayısal ve niteliksel gelişmeyi sağlayamadığı, bakan olduğu zaman bu memlekette yılda 1100 ilkokul açılırken bu rakamın İleri zamanında yılda 500 okula indirildiği yönünde sürekli eleştiriler yapılmaktadır.²³⁴

Tevfik İleri, bu eleştirilere karşılık olarak, konuşmalarında ve basına verdiği demeçlerinde daha çok mevcut okulların bakım, onarım ve ikmalleriyle uğraştıklarını belirtmiştir.²³⁵

Tevfik İleri, bakanlığı sırasında valiliklerin okul binalarının tadilat ve yenilenmesi yönünde yaptıkları sürekli talepler sonucunda mevcut okul binalarının durumlarının incelendiğini ve durumun sanıldığından kötü olduğunu belirterek; 35 ilden alınan bilgiler ışığında, okul binalarının 329 tanesinin hemen boşaltılacak kadar kötü durumda olduğunu, 571 okul binasının gerçek anlamda yenilenmesinin gerektiğini, en kötüsünün de bu 35 ildeki 862 okulun eski yıllardaki verilerde onarım yapılarak öğretime açılmış gibi gösterilmesine rağmen hâlâ yarım bırakılmış ve içlerine girilemez hâlde olduğunun görülmesidir. Ayrıca, bu illerdeki 81 okul binasının tadilatının bile yapılamayacak kadar kötü durumda olduğunu belirtmiştir.²³⁶ Açıklamasının devamında;

“Okullarının inşası için 1950 yılı bütçesinde 8.000.000 TL mevcutken, 1951 yılı bütçesine 8.800.000 TL, 1952 yılı bütçesine ise 10.000.000 TL konulduğunu, bu paralarla 1951 yılında 672 ilkokul binasının yeniden inşa edildiğini, 493 okulun ikmalinin yapıldığını, 1952 yılında ise 570 ilkokul binasının yeniden inşası ile 408 binanın ikmallerinin ele alındığını ve 1953 yılı bütçesine de bu tür işler için daha da fazla ödenek konularak köy okulları inşasına hız verileceğini ifade etmiştir.”²³⁷

Bununla birlikte iktidarın ilköğretim alanındaki yavaş seyreden çalışmaları birçok kesimle beraber muhalefet partisinin de gündemindedir. Bu her fırsatta eleştiri konusu olmaktadır. Tevfik İleri mecliste yaptığı konuşmasında CHP'nin eleştirilerine sert karşılık vermiştir. Konuşmasında CHP iktidarının ilköğretimde göstermelik bir

²³³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX , C:2, 5. Birleşim (13.11.1950), s. 57.

²³⁴ **Ulus**, 12 Ağustos 1952.

²³⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX , C:18, 22. Birleşim (26.12.1952), s. 438.

²³⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX , C:18, 22. Birleşim (26.12.1952), s.s. 438-439.

²³⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX , C:18, 22. Birleşim (26.12.1952), s. 439.

büyüme yi gerçekleştirmiş olduğunu, okul yapılarının büyük kısmının iş görmez ve berbat durumda olduğunu, üstelik de Türk köylüsünün iş mevsiminde mecburen okul inşaatında çalıştırılmalarından dolayı üretim bakımından uğradığı zararlar da göz önüne alındığında büyük bir sıkıntıya neden olduğunu söylemiştir.²³⁸

DP döneminde, ilköğretim alanında gerileme yaşandığı iddiaları karşısında İleri, kendi dönemleriyle CHP dönemindeki eğitim bütçelerini karşılaştırarak, bu iddiaların doğru olmadığını anlatmaya çalışmıştır.

Bu çerçevede, *“Millî Eğitim Bakanlığına ayrılan bütçelere baktığımızda; 1940'da 17.796.000 TL olan eğitim bütçesi, 1950'de 176.444.000 TL'ye, 1960'da ise 981.200.000 TL'ye yükselmiştir. Eğitim bütçesi 1940'dan 1950'ye 158.648.000 TL artarken, 1950'den 1960'a 804.756.000 TL artmıştır. Genel bütçeye oranı ise, 1940'da % 6,6 iken, 1950'de %11,8'e, 1960'da %13,4'e yükselmiştir.”*²³⁹

Tevfik İleri, ilköğretim alanında sürüp giden tartışma ve eleştirileri de dikkate alarak, gündemin büyük bir bölümünü ilköğretim alanındaki sorunların tespit edilmesi ve bu sorunlara köklü çözümlerin bulunabilmesi amacıyla, V. Milli Eğitim Şurası 5 Şubat 1953'te toplanmıştır.²⁴⁰

İlköğretim alanında, DP azimle çalışmaya başlamış ancak bu çalışması bir süreklilik göstermemiştir. Bu dönemin ilköğretimdeki tek icraatı 1953 yılında Şura'da görüşülen İlköğretim Yasa Tasarısı'dır. Fakat bu tasarı bir türlü sonuçlanamamış, yıllar sonra 1961'de ilan edilen 222 sayılı İlköğretim Kanun'u olarak karşımıza çıkmıştır.²⁴¹ Bu kanun 12.01.1961 tarih ve 10705 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.²⁴²

DP yönetimi, Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilatı'nı kaldırdıktan sonra ilköğretim seviyesindeki çocukların eğitimi için gerekli olan okul ve öğretmen ihtiyacını karşılayamadığından bu eksikliği gidermek için Silahlı Kuvvetlerin olanaklarına başvurmuş ve 2 ay süreli "Okuma-Yazma Taburları" nı, 15 Nisan 1959'da, Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Komutanlıkları' na bağlı olarak kurmuştur.

²³⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX , C:18, 22. Birleşim (26.12.1952), s.s. 438-439.

²³⁹ Okudan, a.g.e., s. 43.

²⁴⁰ Okudan, a.g.e., s. 43.

²⁴¹ Parlak, a.g.m., s. 119.

²⁴² “İlköğretim ve Eğitimi Kanunu”, Kanun No: 222, Resmi Gazete, Sayı: 10705, (05 Ocak 1961), s. 3068.

1952 senesinde kapattıkları Halkevleri yerine halkın eğitimini okullardan sonra tamamlamak, geliştirmek amacıyla Halk Eğitimi Büroları kurdular ve bu bürolar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Yine bu bürolar aracılığıyla Halk Okuma Odaları köylerde açılırken, Halk Eğitim Merkezleri de kasabalarda çalışmaya başlamıştı. Daha sonra Türkiye'nin yaygın eğitim faaliyetlerinin temelini oluşturan bu kurumlar 1960'ta Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü adı altında toplanmıştır.²⁴³

3.2. Yabancı Uzmanlar ve İlköğretime Etkileri

Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda da ülkemize yabancı uzmanlar getirilmiştir. Osmanlılarda Batılılaşmak amacıyla getirilen uzmanlar Cumhuriyet döneminde "Batıya rağmen Batılı olmak" fikrinin bir sonucu olarak, 1923 senesinden başlayarak birçok bakanlığın isteğiyle getirilmiştir. Değişik eğitimin alanlarında, kadastroda, polislerin eğitilmesinde, posta ve telgraf yönetiminde, vakıflar, devlet bankaları, balıkçılık, adliye, tarım ve orman işlerinde, ticaret, antropoloji ve arkeoloji çalışmalarında, yabancı dil ğretiminde, kooperatifçilik, kent bilim, maliye gibi birçok bölümde çok sayıda yabancı uzman ülkemize çağrılmıştır. 1923-1950 yılları arasında 1923-1950 döneminde Türkiye'ye çağrılan 79 eğitim uzmanının çoğunlukla Avrupalı olduğu ve Almanya, Belçika, Fransa ve Avusturya'dan geldiği grlmştir.²⁴⁴

1923 ve 1960 yılları arasında ülkemize davet edilen uzmanların geldikleri ülkelere göre dağılımı şu şekildedir:

---

²⁴³ Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi..**, s. 263.

²⁴⁴ Mustafa şahin, "Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Cilt 9, Sayı 54, Haziran, 1998, s.s. 13-16.

Ülke İsmi	1923-1950 Arası	1950-1960 Arası	Toplam
ABD	7	41	48
Almanya	14	0	14
Belçika	14	0	14
Fransa	13	1	14
Avusturya	8	0	8
Macaristan	4	0	4
İsviçre	3	0	3
İngiltere	2	0	2
İsveç	2	0	2
Çekostovakya	1	0	1
Yugoslavya	1	0	1
Bilinmeyen	10	2	12
Toplam	79	44	123

Tablo-18: 1923-1960 yılları arasında ülkemize davet edilen uzmanların ülkelere göre dağılımı

Kaynak: Mustafa Şahin, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi)**, İzmir, 1996, s. 77.

Demokrat Parti döneminde birçok alanda olduğu gibi eğitimde de ABD den etkilendiği görülmüştür. Demokrat Parti Hükümeti’nin ABD’ye olan ilgisi yaptıkları hükümet programlarında da net bir şekilde izlenmektedir. “*Truman Doktrini ve Marshall yardımıyla bu barışçı politikamızı desteklediğinden dolayı büyük dostumuz Amerika ile büyük müttefikimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel ilişkilerimizi samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük amacımızdır.*” denilerek Demokrat Parti iktidarının ABD’ye olan yakınlığını açıkça ortaya konmuştur.²⁴⁵

1946 yılından itibaren başlayarak Demokrat Parti döneminde en üst seviyeye ulaşan Amerikan dostluğunun önemli bir sonucu olarak 1950-1960 yılları arasında davet edilen ve gelen yabancı uzmanların çoğunun Amerika Birleşik Devletleri (ABD) vatandaşı olmasıdır. Bu dönemde eğitim için gelen 44 uzmandan 41’i yani

²⁴⁵ Neziroğlu –Yılmaz, **a.g.e.**, s. 759.

%93,18'i ABD'lidir. ABD'yi, 1 uzman ve %2,27'lik oran ile Fransa izlemiştir. %4,45'lik bir oranı oluşturan 2 uzmanın nereli olduğu bilinmemektedir.²⁴⁶ Bu dönemde çağrılan uzmanlardan Watson Dickerman halk eğitimi; Kate Wofford, genel ve köy ilkokulları; John Rufi, ortaöğretim kurumları; Lester Beals rehberlik hizmetlerini ve Roben J. Maaske, öğretmen yetiştirirken yaşanan problemler sebebiyle devlet tarafından ülkemize çağrılmışlardır.²⁴⁷

Tevfik İleri'nin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde eğitimimiz, Amerikan tarzı eğitim yaklaşımlarıyla şekillendirilmiştir. Eğitim alanında ABD'nin örnek alınması ve gelen uzmanların etkileriyle, Amerikan kültürü eğitim sistemimize hızla yayılmıştır. Buna örnek olarak da İngilizce eğitim veren kolejlerin açılması gösterilebilir.²⁴⁸

Bu dönemde ülkemize gelen uzmanlardan en önemlisi şüphesiz Türkiye'nin ilköğretim ve öğretmen eğitiminin düzeltilmesi için “dikkatle seçilmiş, en etkili kişi olarak” Florida Üniversitesi'nden getirilen Dr. Kate Wofford idi. Kendisinden istenen düzenleme ise Köy Enstitüleri'nin yerini alacak sistemi bulmasıdır.²⁴⁹

Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan programda, ülkemizde kalacağı zaman içerisinde profesör tarafından incelenecek noktalar belirlenmiştir. Bunlar; köy okullarının, özellikle birleştirilmiş sınıfı olan okullardaki eğitim çalışmalarının incelenmesi; ilköğretimde yapılan denetleme görevi ve denetleme sonuçlarının değerlendirilmesi, ilköğretim için öğretmen yetiştirme programları ile bu inceleme sonuçlarının bizim kültürümüze uygun olarak ve gereken önerileri de içerecek şekilde raporlaştırılarak hazırlamasıdır.²⁵⁰

1951 Ekim ayında Maarif Vekâlet'inin davetiyle Türkiye'ye gelen Prof. Wofford, 1952 Şubat ayına kadar İstanbul, Ankara, İzmir gibi birçok ildeki öğretmen okullarını ve Köy Enstitüleri'ni gezerek incelemelerde bulunmuştur. Bu illerde bulunan tahmini 800 civarında eğitimcinin katılımıyla toplantılar düzenlemiş, 38 adet

---

²⁴⁶ Şahin, **a.g.m.**, s. 17.

²⁴⁷ Tangülü, **a.g.m.**, s. 400.

²⁴⁸ Topar Akbaba, “Demokrat Parti ve 27 Mayıs 1960 İhtilal Hükümetlerinin Eğitim ve Görüş Uygulamalarının Karşılaştırılması” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 1996, s. 59.

²⁴⁹ Fay Kirby, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, Tarihçi Kitabevi Yay., İstanbul, 2010, s. 495.

²⁵⁰ Çiğdem Budak, “Türkiye'de İlkokul Programları ve Yabancı Uzmanların İlkokul Programlarına Olan Etkisi(1923-1960)”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst.**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2010, s.s. 67-68.

köy okulunda incelemeler yapmış, yönetici ve öğretmenlere anketler uygulamıştır. Prof. Kate Wofford uzun incelemeleri sonucu raporunu Maarif Vekâlet'ine vermiştir.²⁵¹

Kate Wofford'un incelemeleri sonucundaki görüşleri şu şekildedir: Şuan ki beş yıllık ilkokul öğrenimi yeterli değildir. Yürürlükte olan beş yıllık öğrenim süresi arttırılmalı, altı yıla çıkarılmalıdır. Program altı yıla çıkarıldıktan sonra yedinci ve sekizinci sınıflar da eklenmelidir. Sınıflar ve öğrenci sayısı arttıkça okula öğretmen sayısı da arttırılmalıdır. Bir öğretmene en çok 30-40 öğrenci düşmelidir. Bu mevcut dahi fazladır. Türkiye'nin gelir kaynakları arttıkça bu yük hafifletilmeli ve sınıf mevcutları azaltılırken öğretmen sayıları arttırılmalıdır.²⁵²

Köylerde yaşayan çocukların okullara gönderilmesi, özellikle de kız çocukları için kapsamlı bir propaganda yapılmalıdır. Hâlihazırda Türkiye'de ortaokul ve lise seviyesindeki çocukların MEB' na bağlı yurtları yoktur. MEB köy çocukları için şehir ve kasabalarda yurtlar açmalıdır. Yurt yapımı ülke için yeni değildir, halihazırda yurtlar vardır ancak yetersizdir.²⁵³ Köy çocuklarının ortaokul, teknik okul ve liselere gidebilmesi için yurt yapımı çok önemlidir.²⁵⁴

Wofford, köylerde bulunan ilkokullarındaki problemin müfredat programından kaynaklandığı düşünmektedir. Ona göre; bir köy okulundaki müfredatı programı, köy okullarındaki çocukların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmalıdır. Türk maarifinin ileri gelenleri ders programının köy çocuklarının ihtiyaçlarından doğmuş olmasına büyük bir dikkat göstermişlerdir. Ancak ziyaret edilen bütün okullarda görülen müfredat programlarında ciddi zayıflıklar vardır. Wofford'a göre, ilkokul müfredat programlarının geneli şehir okulları için yazılmıştır.²⁵⁵ Buna göre uygulanan müfredata bazı konular eklenirken bazı konular da çıkarılmalıdır.²⁵⁶

Kate Wofford göre, “Köy okullarında bütün sınıflar iki grup halinde birleştirilmeli ve müfredat bu gruplara uygun bir şekilde düzenlenmelidir. Tevsi

---

²⁵¹ Şahin, a.g.t., s. 139.

²⁵² Kate V. Wofford, **Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1952, s. 32.

²⁵³ Wofford, a.g.r., s. 33.

²⁵⁴ A.g.r., s. 124.

²⁵⁵ A.g.r., s. 56.

²⁵⁶ A.g.r., s. 85.

edilebilecek konular alınmalı ve diğer konular arasında da bir korelasyon kurulabilmelidir”²⁵⁷

Ziyaret edilen okulları incelendiğinde birçoğunda hâlen yeterli miktarda ders aracı mevcut değildir. Genel olarak öğretmenlerin şikâyeti budur. Yine bilinir ki öğretmen tecrübeli de olsa yeterli ders araç-gereci olmadan iyi bir öğretim yapmak imkânsızdır. Köy okullarında bulunan eksiklik ve ihtiyaçları belirlemek, müfettiş ve öğretmenlerin fikirlerini öğrenmek için bir anket uygulamıştır. Anket sonuçları, öğretmenlerin modernize edilmiş eğitim programlarını uygulamada başarılı olabilmesi için gerekli araç ve malzemeleri, nasıl kullanacağını kavrandığını göstermektedir. Bu anket ayrıca, etkili eğitim ve öğretim programları uygulayabilecek gerekli malzemelerin ülkemizdeki köy okullarında bulunmadığını da ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra köy öğretmenlerinin isteği ders kitaplarının ücretsiz olmasıdır.²⁵⁸

Genel olarak eğitim ile ilgili görüşleri incelendiğinde ziyaret edilen okullarda fiziki durum yeterli bulunmamıştır. Yeni kurulacak binalarda sınıfa gelen ışığa, dersliklerin genişliğine, su tesisatına, tuvaletlere dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁵⁹ Öğretim programları demokratik temellere bakılarak, yeniden düzenlenmelidir. Öğretmenlere hazır program vermek yerine, onların kendi programlarını, çevre ve ihtiyaçlarına göre kendileri yapacak şekilde yetiştirilmeleri sağlanmalıdır. Programlar tek düzelikten çıkarılmalıdır. Köy okullarında kendilerine güvenen disiplinli çocuklar yetiştirilmelidir. Bu da çocuklara iş ve sorumluluk verilerek sağlanabilir. Öğretmen yetiştiren kurumların üst sınıflarında, adaylara köy sorunlarını analiz etme, çözümlene tekniği ve köy okullarının çevre kaynaklarından yararlanma ve çevre ihtiyaçlarını karşılama işinin ölçütü kazandırılmalıdır. Öğretmen yetiştiren kurumlara aday kaydı için yapılan sınavlarda yerel kurumun öğretim üyeleri de bulunmalıdır.²⁶⁰

Raporda ayrıca şu önerilerde bulunulmuştur; ilkokulların artan öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla üç tane daha -birisi doğuda, birisi güneyde ve birisi de İç Anadolu’da olmak üzere- kız köy enstitüsü açılmalıdır. Bu okullar için yeni bir

---

²⁵⁷ A.g.r., s. 84.

²⁵⁸ A.g.r., s.s. 76-80.

²⁵⁹ A.g.r., s. 84.

²⁶⁰ A.g.r., s.s. 125-128.

müfredat programı hazırlanmalıdır. Bu okulda okuyanlar meslek dersleri görmelidir. Pedagoji dersi için yaz okulları açılmalıdır. En kısa sürede öğretmen yetiştiren okullarda kız erkek tek tip kıyafetten (formadan) vazgeçilmelidir. Müfettişlerin yetiştirilmesi de gözden geçirilmelidir. Gazi Eğitim Enstitüsü veya İstanbul Eğitim Enstitüsünde uygulama öğretmenleri eğitime amacıyla kurs ve dersler olmalıdır.²⁶¹

Bayan Wofford Köy Enstitüleri'yle Öğretmen Okulları programının birleştirilerek bunların öğretmen meslek okulları niteliğine dönüştürülmesi gerektiğini savunmuştur. Bayan Wofford ve onun Türkiye'ye çağrılması sağlayanlar, İlköğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri'nde çalışan ve beğenilen öğretmen ve müdürlerden oluşturulan bir grubu, Wofford'un çalıştığı Florida Üniversitesi'ne gönderme kararı ile ödüllendirmişlerdir. Amaç bu kişilerin orada görecekleleri stajdan sonra, yeni bir ilkokul ve öğretmen eğitimi programı hazırlamalarıdır. Bu, "küçük ama umut verici bir başlangıç" tır. Bu inceleme grubundan elde edilen veriler, Wofford tarafından hazırlanan ve Amerika'ya çağrılan yabancı öğrenci gruplarıyla olan ilişkileri inceleyen daha geniş bir araştırmanın materyali olacaktır. Ancak bu geziye gidenlerin Türkiye'nin eğitim sorunu ile ilgili bir çalışması olmamıştır. Bazıları maddi yarar sağlarken, bazılarının mevkilerine yardımcı olmuştur. Zaten yeteneklerini geliştirmiş ve kanıtlamış olan diğerlerinin de görgülerini biraz arttıran bir inceleme gezisi olmaktan öteye gidememiştir.²⁶²

DP döneminde Watson Dickerman da Halk Eğitimi alanında Türkiye'ye davet edilen diğer bir yabancı uzmandır. 1951 yılının sonlarına doğru Türkiye'ye gelen Dickerman, halk eğitimi alanındaki çalışmaları ve imkânları belirlemek için birkaç ay süren geziler yaparak yerinde incelemelerde bulunmuş, eksiklikleri de tespit etmiş ve incelemeleri sonucunda üç kısımdan oluşan bir rapor hazırlamıştır.²⁶³ Rapordaki ilk kısımda, halk eğitiminin önemi ve kavram olarak anlamına değinilmiştir. Bazı kişilerin halk eğitiminin sadece vatandaşlara okuma yazma öğretmek olarak anladığını ama aslında halk eğitiminin bundan daha fazlası

---

²⁶¹ A.g.r., s.s. 122-123.

²⁶² Kirby, a.g.e., s.s. 496-497.

²⁶³ Yüksel Marım-Rıza Sam, "1950-1960 Arası Amerikalı Uzman Raporları Bağlamında Türk Eğitim Sistemine Çizilen Yol", *Kaygı Dergisi*, 2018, Sayı 30, s. 13.

olduğunu söylemiş, halk eğitimi *“insanların yapmak istediklerini yapabilmeleri için eğitim yoluyla yardım etmek”* olarak belirtmiştir.²⁶⁴

Dickerman, halkın kendi ihtiyaçlarını kendisinin karşılamasının önemine değinir. Bu demokrasi yoluyla yapılan bir yatırımdır. Eğer halk bilinçlendirilirse diktatör rejimlerin yalan ya da yanlış yönetimlerine maruz kalmaz. Devlet halkının her isteğini yerine getirirse halk bu sefer her şeyi devletten bekler ve insanlar girişimcilik ruhunu kaybeder. Doğru olan devletin bir sorunda çare olmaktansa çareyi bulmaları için teşvik etmesidir. Bu karşılıklı yardım ve fikir alışverişi yeni kapılar açıp doğruyu bulmada, bağımsızlık ruhunun ve iradesinin gelişmesinde önemlidir. Doğru olarak yapılan halk eğitimi aslında demokrasiye bir yatırımdır. Ülkemizdeki halk eğitimi çalışmalarını eskilere dayandırır ve çok sağlam bir geçmiş de sahip olduğunu da belirtir. Raporunda bu konudan şöyle bahseder: *“Türkiye'nin halk eğitiminde zengin ve renkli eski bir geleneği vardır. Halk masalları ve türküleri, orta-oyunu, karagöz derhal akla gelen şeylerdir. Köy odasını, kahveyi ve camiyi de bu arada saymak mümkündür. Daha modern halk eğitimi çeşitlerine gelince bunlardan bir çoklarını ben şahsen gördüm ve işittim.”* Atatürk'ün en güzel örneği sergilediğini, inkılapların yerleşmesi için okullardaki çocukların büyüüp yetişmesini beklemeyip halkın da kısa sürede bilinçlendirmek için Danimarka'dan model alınan Halk Millet Mektepleri' nin örnek alınıp çalışmalara başladığını belirtir.²⁶⁵

Raporun ikinci kısmında, halk eğitimi ile ilgilenenlerin karşılaştığı zorluklar ve bu zorlukların nasıl giderileceğini konu almıştır. Nüfusunun %80'i kırsal bölgede yaşayan bir ülkede önceliğin halkın eğitimi olması gerektiği, bu nedenle önce köy halk eğitimiyle ilgilenen kurumlar ele alınmıştır. Bu bölümde köy öğretmenlerine, köy enstitülerine, ziraat temsilcilerine, sağlık temsilcilerine, köy idarecilerine değinirken yaşadıkları güçlükler anlatılmış, bu güçlüklerle karşı tavsiyelerde bulunulmuştur. Köy öğretmenlerinin yetişmesinde köy enstitülerinin önemine, köy öğretmenlerinin yetişmesinde halk eğitiminin önemine ve yöntemine yer verilmesi gerektiğine değinmiş, ayrıca bir ders bile konabileceğini belirtmiştir. Köy Enstitüleri'nin eğitim alanında çok önemli bir buluş olduğunu ve Türk yaşantısına, ilerleyip gelişmesine hizmet ettiğini belirtmiştir. Enstitülerin daha da

---

²⁶⁴ Watson Dickerman, **Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor (1951)**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s. 3.

²⁶⁵ Dickerman, **a.g.r.**, s.s. 4-6.

geliştirilmesinin mümkün olduğunu, mezunların sadece köy çocukları için daha iyi bir öğretmen olmalarının yanında köylü için rehber olarak de yetiştirilirlerse Türkiye’de benzeri olmayan ve gururla gösterilen bir kurum olacağını söylemiştir. Köy öğretmenlerinin zaten öğrencilerle uğraştığı için halkın eğitiminde ona yardımcı olunması gerekmektedir. Bunun için ziraat muallimi, sağlık memuru ve gezici sanat kursları öğretmenlerinden yararlanılabilir. Bucak müdürü, muhtar, kaymakamlar, köy hocaları bu yardımcıları arasında olabilir. Başka bir fikir de köye atanacak mezun öğretmenin iki üç yıl tecrübeli bir öğretmen yanında çalışmasıdır. Hem mesleği daha iyi öğrenir hem de öğretmene yardımcı olur.²⁶⁶

Tabi bu kadar çalışma beklenen öğretmen teşvik de edilmelidir. Halk eğitiminde gösterilen başarılar ödüllendirilmeli, radyodaki “köy saati” nde köy öğretmenlerinin verdikleri güzel ve gerçek çalışmalar skeç haline getirilerek verilmeli, gösterilen başarılar yazılı basında, dergilerde ve sözlü olarak toplum içinde ifade edilmelidir. Köy öğretmenine terfi imkânı da verilmelidir.²⁶⁷

Ayrıca raporda radyoda haftanın üç günü yapılan “köy saati” programına, ülkede yer alan kütüphanelere, üniversite ve yüksekokulların halk eğitimine etkilerine, teknik okullara, fabrikalarda çalışan işçiler için okuma yazma kursları açma zorunluluğuna, müzelere ilginin artırılması gerektiğine, orduya ve orduya alınanların okuryazarlık seviyesine ve bu durumun iyileştirilmesi için yapılan çalışmalara, özel ve kamu dernekleri ile eğitim çalışmalarına değinmiştir.²⁶⁸

Raporun son bölümündeysen, halk eğitim ile ilgilenen eğitimlere yönelik öneriler yer almıştır. Ülke insanının % 80’i köyde yaşadığı için özellikle üzerinde durulması gerekenin halkın eğitilmesi olduğunu söylemiştir. Türkiye’deki halk eğitim çalışmaları için yapılacakları şöyle sıralar; devlet desteğiyle ve yapılacak özenli bir planlamayla beraber yerel teşebbüslerin istekli işbirliğiyle, bu çalışmada belirtilecek diğer önlemler alınmalıdır.²⁶⁹ Aynı zamanda rapor VI. Milli Eğitim Şura’sı dokümanları arasında basılmıştır.²⁷⁰

---

²⁶⁶ A.g.r., s.s. 9-12.

²⁶⁷ A.g.r., s.s. 13-28.

²⁶⁸ A.g.r., s.s. 28-46.

²⁶⁹ A.g.r., s.s. 47-64.

²⁷⁰ TC. Maarif Vekaleti VI. Maarif Şurası Dökümanları, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

Prof. Dr. John Rufi, 1951 yılı Ekim ayında ülkemize gelerek 1952 yılının Haziran ayına kadar incelemeler yapmış, ülkemiz ortaokullarında işlenen programlardaki hedef, başarı ve sorunlarını araştırmıştır. John Rufi incelemeleri sonucunda, gözlemlerini anlatan ve iki kısımdan oluşmuş 92 sayfalık bir rapor hazırlamıştır. Bu raporu gitmesine yakın “Türkiye’de Orta Öğretim, Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler” adıyla Milli Eğitim Bakanlığı’na vermiştir.²⁷¹

Çalışmasının ilk bölümünde, yaptığı araştırmalar ve elde ettiği sonuçlar ile var olan sorunların çözümü için öneriler yer almaktadır. Gezdiği Ankara, İzmir, İstanbul, Adana, Konya’daki okulları ziyaretleri, yaptığı toplantılar ve verdiği eğitimlerle ilgili bilgi vermiştir. Yaptığı çalışmaların çoğunu bilimsel araştırmalardan ziyade konferanslar oluşturmuştur.²⁷²

İkinci bölümde, ülkemizde katıldığı konferanslar yer almaktadır. Ortaokullar için hazırlanan 1949 programını incelediğini ve alınan kararların çok yerinde olduğunu belirtirken ziyaret ettiği okullarda bu programa tam olarak uyulmadığını belirtmiştir. Okullara yaptığı ziyaretler ve öğretmenlerden aldığı görüşler sonucunda öğrencilerin gördükleri ders müfredatlarının oldukça yoğun ve seviyelerinin üzerinde olduğunu, bu yoğunluğun ders dışı etkinliklere katılmaların engellediğini, öğrencilerin birbirinden farklı olduğunu bunun derslere de yansıdığını bu yüzden program hazırlanırken bu faktörün de dikkate alınmasının önemini, öğrencilere rehberlik edilmesi gerektiğini, okullarda yeterli sayıda kütüphane ve kitap çeşitliliğinin bulunmadığını, okullarda yapılan sınav sisteminin tekrar incelenerek eksik noktalarının düzenlenmesi gerektiğini, öğretmen ve idarecilerin birçoğunun programla ilgili yeterli derecede hazırlık ve tekniklerden yoksun olduklarını belirtmiştir. Ayrıca birçok öğretmenin iki hatta üç okulda derse girdiğini, bu nedenle öğretmenin belli bir okulun problem ya da faaliyetlerine gerekli ilgiyi gösteremediklerini söylemektedir.²⁷³

Programın uygulanamamasından doğan sorunların ortadan kaldırılması için Bakanlığın, bir komisyon kurarak ortaöğretimdeki programların tümünü incelemesi gerektiğini ve kurulacak bu komisyon üyelerinin ortaöğretime hâkim, ileri görüşlü

---

²⁷¹ Marım, **a.g.m.**, s. 15.

²⁷² John J. Rufi, **Türkiye’de Orta Öğretim Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s.s. 8-10.

²⁷³ Rufi, **a.g.r.**, s. 17.

müdür, öğretmen ve müfettişlerden oluşturulması gerektiğini tavsiye eder.²⁷⁴ Ekonomideki yetersizlikler ve bakanlığın gereken önemi göstermemesiyle Prof. Rufi'nin sunduğu bu görüş ve öneriler gerçekleştirilememiştir.²⁷⁵

ABD'li olan Lester Beals ülkemize devlet okullarında rehberlik çalışma programının geliştirilmesine yardımcı olması amacıyla çağrılmıştır. 1952 yılının Ekim ayından 1953 yılı Ağustos ayına kadar Milli Eğitim Bakanlığı'nda müşavirlik görevinde bulunmuştur.²⁷⁶ Beals'ın öncelikli görevi rehberlik hizmetleri olmasına rağmen, bakanlığın isteğiyle çalışma süresinin bir bölümünde de sosyal bilgiler ders programını incelemiştir.²⁷⁷

Beals'ın hazırladığı rapor beş bölümden oluşmaktadır. Raporun birinci bölümünde, rehberliğin tanımı yapılarak, gerekliliği anlatmış, sınıf öğretmenlerinin rehberlik programında çok önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır. Her okulun bünyesinde bir rehberlik öğretmenin bulunması gerektiğinden bahsetmiş, rehberlik programında fikir ve planların gerçekleştirilebilmesi için ülkenin altı ilinde çalışmalar yapılmıştır. Bu iller, İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Samsun ve Konya'dır.²⁷⁸

Çalışmanın ikinci bölümünde, rehberliğin geliştirilmesini sağlayacak çalışmalar ile okullardaki rehberlik faaliyetlerinden söz edilmiş, gezdiği iller ve buradaki okullarda yapılan çalışmalar anlatılmıştır. İlkokullardaki rehberliğin doğrudan sınıf öğretmeni tarafından yapıldığını söylemiştir. Gerekirse okul müdürü ve gerekli birimler öğretmene yardım etmelidir. İlkokullarda yapılacak rehberliği şöyle sıralar: Sağlık işleriyle ilgilenmek, çocuğun sağlık durumunu izlemek bununla ilgili dosya tutmak, ihtiyaç halinde doktor ve veliyle işbirliğinde bulunmak; çocuğun yoksulluk sebebiyle gıda, giyim, okul ihtiyaçlarını gidermede okul-aile birliğinden ve okul dışı teşebbüslerden yardım sağlamak; derslerinde eksiği bulunan ya da özel yetenekleri olan çocukları desteklemek; toplum içerisindeki yaşama hazırlamak; karşılaşacağı problemleri çözmede yardımcı olmak, yol göstermek; okulun bitmesine yakın yeteneklerine göre öğrencinin yönlendirilmesi; daha sonra gideceği okullar

---

²⁷⁴ A.g.r., s.s. 15-34.

²⁷⁵ Marım, a.g.m., s. 17.

²⁷⁶ Leaster Beals, **Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s. 3.

²⁷⁷ Beals, a.g.r., s. 5.

²⁷⁸ A.g.r., s.s. 6-12.

hakkında öğrencinin bilgilendirilmesidir. Bunu yanında ortaokul ve üst okullardaki rehberlik hakkında da bilgiler vermiştir.²⁷⁹

Üçüncü kısımda, rehberlikteki sistemsel çalışmaları yapabilecek gerekli planlar yer almıştır. Beals'a göre ilkokul 4. ve 5. Sınıf sosyal bilgiler programı meslek ve hayatı planlama konularını içermelidir. Çocukların çoğu ilkokuldan sonra okula devam etmediği için bu konu daha da önemli olmaktadır. 5. sınıfı bitiren çocuklar kendisine uygun mesleği seçecek olgunluğa sahip değildir. Bu nedenle mesleğe mi atılacak yoksa devamında okula mı gideceğinin seçiminde ona rehberlik edilmelidir. Beals, aynı zamanda ilk ve orta dereceli okullarda bazı testler de uygulanmasını önerir. İlkokulların ilk dört sınıfında “umumi zekâ testi”, üçüncü ve dördüncü sınıfında “umumi başarı testi” uygulanmalıdır. Ortaokullarda bu testlerin yanında “mesleki alaka envanteri” de eklenmiştir.²⁸⁰

Dördüncü kısımda, ek çalışması olan sosyal bilgilere ait program incelenmiştir. İlkokullardaki sosyal bilgiler programını şöyle sıralamıştır: birinci sınıf “evde ve okulda yaşayış”; ikinci sınıf “yakın çevrede yaşayış”; üçüncü sınıf “toplumda yaşayış”; dördüncü sınıf “devlette yaşayış” ve beşinci sınıf “yakın komşularımız”dır. Türkiye’de beşinci eğitim şurasında ilkokulun dördüncü ve beşinci sınıfında tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerinin birleştirilerek sosyal bilgiler dersi olarak organize edilmesini doğru ve yerinde bir adım olarak görmüştür.²⁸¹ Çünkü verilen dersler çok detaylıdır ve yeni adı sosyal bilgiler olan dersin daha sade olması gerektiğini belirtir.²⁸²

Son kısımdaysa; önerilerle birlikte çalışma sonuçları yer verilmiştir. İlkokullardaki rehberlik çalışmalarının diğer okullara göre daha başarılı olduğunu söylemiştir. Çünkü sınıf öğretmenleri öğrencilerle daha çok zaman geçirmekte ve daha ilgilenmektedir.²⁸³

Beals, Türkiye’deki sınıfı tekrar eden öğrenci sayısının fazla olmasının sebebi olarak da gereken rehberlik hizmetlerinin verilememesini görür. Rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi için, her ilde rehberlik komisyonları kurulması

---

²⁷⁹ A.g.r., s.s. 20-23.

²⁸⁰ A.g.r., s.s. 40-42.

²⁸¹ A.g.r., s.s. 49-52.

²⁸² Cumhuriyet, 22 Ocak 1953.

²⁸³ Beals, a.g.r., s. 55.

gerektiğini belirtir. Rehberlik programları hazırlanırken mahalli ihtiyaçların belirlenerek uygulanmasını ve rehberlik programlarının diğer eğitim programlarıyla bağlantılı olarak ele alınmasını istemiştir.²⁸⁴ Beals raporunda, rehberlikteki önem ve gerekliliği anlatırken öğrencilerin rehberliğe gerek duydukları alanları ve öncelikli sorunlarını anlayabilmek amacıyla anketler yapmıştır. Anketlerden elde edilen sonuçlara bakıldığında; okulda ders yılı sonuna yaklaşılmaya rağmen birçok öğrencinin hala mesleklerini seçmediğini, meslek seçimi yaparken de kendilerine velilerin ve akrabaların yardım ettiğini, buna rağmen okuldaki idareci ve öğretmenlerden konuyla ilgili destek almadıklarını görmüştür. Bu nedenle öğretmenler arasından bir grup seçilerek Mayıs ayı içerisinde Ankara’da bir kurs almalı ve bu öğretmenler gelecek sene birkaç deneme okulunda mesleki rehberlik komisyonlarında müşavirlik görevini yerine getirmelidir.²⁸⁵

Profesör Robben J. Maaske, öğretmen yetiştirme programını incelemek amacıyla 1953 yılında ülkemize gelmiş ve üç ay süreyle çalışmalarda bulunmuştur. Bu sürede birçok seminer ve konferansa katılarak, öğretmen yetiştirilmesiyle ilgili bilgiler vermiş, okulları ziyaret etmiştir.²⁸⁶

Raporunda ilkokullara öğretmen yetiştirme üzerinde durmuştur. Köy Enstitüleri hakkında bilgiler vermiştir. 1937 yılında açıldığını, sayılarının 21’e ulaştığını, ilkokulu bitirenlerin arasından öğrenci alındığını ve mezun olanların sonrasında köylerine dönerek halkın eğitiminde ve bilinçlenmesinde yardımcı olduklarını belirtmiştir. 1951’de değişen programla Türkiye’deki bütün köy okullarına öğretmen yetiştirme planlanmasıyla enstitülerinin beş yıllık eğitimi altı yıla çıkarılmış, hâlihazırda açılmış olan Öğretmen Okulları’na eşitlenmiş ve 1953’te iki eğitim kurumu da birleştirilerek “Öğretmen Okulu” adını aldığını söylemiştir.²⁸⁷

Köy Enstitüleri ve Öğretmen okullarına öğrenci seçiminde uygulanan sınavlardan, bazı okullara eklenen hazırlık sınıflarından, bu okulların idari teşkilatlanmalarından, öğrenci personeli ve okullardaki rehberlik servislerinden, bu okullardaki öğretmenlerin hangi okullarda yetiştiğinden, bu okullarda işlenen ders

---

²⁸⁴ A.g.r., s.s. 56-61.

²⁸⁵ Cumhuriyet, 22 Ocak 1953.

²⁸⁶ Robben J. Maaske, Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor, Maarif Basımevi, Ankara, 1955, s.s. 1-2.

²⁸⁷ Maaske, a.g.r., s. 5.

programlarından bahsetmiştir. Köy enstitüleri ve öğretmen okullarında 1952-1953 ders yılı başından itibaren deneme amacıyla yeni bir program hazırlandığını bu programın layığıyla denenmesi için birkaç yıl gerektiğini, enstitülerin ilk üç senesinin ortaokul programına, son üç senesinin de öğretmen okullarına uyduğunu söylemiştir.²⁸⁸

Hazırladığı raporda şunları da belirtmiştir: Öğretmen okullarına kaydedilecek öğrencilerin yalnız bilgiyle değil, bir öğretmende bulunması gereken özelliklere sahip olup olmadığına da bakılarak seçilmesini, meslek dersi öğretmenlerinin işbirliği içinde olmaları gerektiğini ve hazırlanacak programlarda ilkökul çocuğunun seviyesinin dikkate alınmasının öneminden bahsetmiştir. İlkokulda daha çok sosyal derslere ağırlık verilmeli fen konuları daha idrak yaşına gelmediği için ileriki yıllara ertelenmelidir. İlkokul öğretmeni yetenek dersleri verecek şekilde kendini yetiştirmelidir (müzik, beden, resim-iş alanlarında çocuğu yetiştirebilmelidir.). Öğretmenleri yetiştirirken verilen mesleki ve genel kültür dersleri doğru şekilde dağıtılmalıdır. Öğretmen okullarında bulunan kitaplar çeşitlendirilmelidir. Öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmeli, öğretmenlerin maddi olanakları iyileştirilmelidir. Öğretmen yetiştiren kurumlar yapacakları çalışmalarla mesleği sevdirmelidir. Öğretmen ataması yapıldıktan sonra eğitim kurumu bir yıl boyunca öğretmeni izlemeli, gereken yardım yapılmalı yaşadığı problemlerde yardımcı olunmalıdır. Ayrıca bunların yanında ilkökul öğretmeni olmak için 11 yıl değil 12 yıl eğitim alınması gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁹

Uzmanların raporları incelendiğinde eğitimdeki yetersizliklere değinilmiş ve bunlar üzerinde durulmuştur. Okulların fiziki yetersizliği, sınıfların kalabalık oluşuna, öğrenci isteklerinin dikkate alınmadığına, gerekli yönlendirmelerin yapılmadığına vurgu yapılmıştır. Okullarda başarıların düşük olduğunu, öğretim basamakları ilerledikçe mezun öğrenci sayılarında da azalmalar olduğu belirtilmiştir. Bu sürecin düzelmesi için de bu eğitim basamaklarının her biri için komisyonlar kurulması, bu komisyonların raporları göz önüne alınarak gerekli iyileşmenin sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Hatta bu komisyonlarla ilgili detaylı açıklamalar da yapmışlardır. Okullara alımlarda yapılan sınavların sadece testlere dayandırılmaması gerektiği, özellikle öğretmen olacaklar için mülakata başvurularak,

---

²⁸⁸ A.g.r., s.s. 7-10.

²⁸⁹ A.g.r., s.s. 10-24.

yeteneğe bakılmasını önermişlerdir. Raporlarda, Köy Enstitüleri'nin ücra yerlerde ve şehir merkezinden uzakta kurulması, tek başına bırakılmış gibi durmaları ciddi bir hata gibi görülmüştür. Aynı zamanda, öğretmen okulları ile Köy Enstitüleri'nin birleştirilerek "Karma Öğretmen Okulları" olması da önerilmiştir. Uzmanlar genellikle araştırmalarını aynı illerde yapmışlardır. Bu iller genelde büyük ve gelişmiş illerdir. Dolayısıyla incelemelerde bölgesel farklılıklar göz ardı edilmiştir. Sadece Kate V. Wofford yedi ayrı bölgede de incelemeler yapmıştır. Tabi bunların yanında ABD'li uzmanların etkileri sonucu Türkiye de kültürel olarak etkilenmiştir. ABD etkisinde olan okullar açılmıştır.

3. 3. Köy Enstitülerine Yönelik Eleştiriler ve Kapatılması

Köy Enstitüleri döneminin önemli bir adımı olmasına rağmen, karşı saldırılar ve eleştiriler de eksik olamamıştır. "Herkes okursa çobanlık yapacak insan kalmayacağı" fikrine sahip olan gerici eğitimci ve çıkarlarına ters düşen politikacılar, eleştiri yapanların başında yer alıyordu. Bu kişiler yıllarca Atatürk'ün varlığına rağmen, Türk eğitiminde yeterli çalışmaları yapamamış ve ülkenin beklentisiyle uyumlu bir program geliştiremeyerek ülkenin zamanına ve maddi kaybına neden olmuşlardır. Enstitü sistemi kurulunca da niteliğine ve çalışma sistemine karşı durdular. Bu tutum toplumumuzun bilinen dertlerinden biridir. Eğitim kurumlarına karşı normal olarak her zaman eleştiriler olabilirdi. Ama onların tepkisi yapıcı eleştiriler olmaktan öteye, yıkıcı karşı çıkmalardır. Daha Tonguç genel müdür olunca başlattıkları ve Yücel'in bakanlığa gelmesiyle de arttırdıkları karşı duruşlarını enstitüler kapanıncaya kadar sürdürmüşlerdir.²⁹⁰

Enstitü eğitiminin esas hedefi işe dayalı eğitimidir. Bu hedefin uygulanmasında önemli olan iyi elemanlar yetiştirebilmektir. Enstitüler kendi bünyelerinde yayınlar yapmaktadır. Milli değerlere, geleneklere ve vatanla alakalı duygu ve düşüncelere aykırı yazı bulunduğu, kent ve köy ayrımı yapıldığı, kapitalizm-sosyalizm gibi fikirlerin yer aldığı, askerlikle savaşı kötüleştiren yazılar bulunduğu iddiasıyla Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nün çıkardığı Köy Enstitüsü dergisine tepki gösterilmiştir. Gerçeğindeyse bu dergiler enstitülerde yapılan

²⁹⁰ Pakize Türkoğlu, **Tonguç Ve Enstitüleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.s. 491-492.

çalışmaların tanıtılması için yayınlanmaktadır. Ayrıca Enstitü mezunlarının, Köy Enstitüleri'nin dersane ve atölyelerinde, tarlalardaki öğrencilere sol görüşler aşıladıkları iddiası da vardır. Köy Enstitüleri'nde yapılan etkinliklere sol görüşlü tanınmış kişilerin katıldığı, bazen de görevli oldukları söylenmektedir. Enstitü eğitimlerinin komünizm ideolojisine göre yaptığı da dile getirilmiştir.²⁹¹

1951 yılında, TBMM gizli oturumunda Şemsettin Sirer ve Tevfik İleri Tonguç'a ve köy enstitülerine karşı ağır bir ithamlarda bulunmuşlardır. Komünist ve sol görüşe sahip kişilerin yeni yetişmekte olan gençleri etkileri altına almaya çalıştıklarından bahsedilir. İsmail Hakkı Tonguç'un Enstitüleri ziyaretleri sırasında 'Tonguç Baba' diye sembolize edildiği, orada olduğu sırada ziyafetler düzenlendiği, enstitülerin hepsinde durumun böyle olduğu söylenir. Şemsettin Sirer söz alarak 1946 yılı seçimlerini takiben Milli Eğitim Bakanlığı'na geldiğini, göreve geldikten sonra ilk işinin Tonguç'u görevden almak olduğunu, çalışmalarına devam ederken 500 kişilik kadrodan 400 kişinin işine son verirken hiçbir itiraz veya engelle karşılaşmadığını sözlerine ekler. Aksine destekle karşılaştığını belirtir. Yine bu oturumda söz alan Başbakan Menderes, komünizmin artık bir fikir olmaktan çıktığını, asırlık devletlerin bile bu büyük tehlike karşısında kendisini korumak için tedbirler alması gerektiğini, komünizmin emperyalizmin ta kendisi olduğunu ve ülkemizi ele geçirmek gibi bir tehlikenin olduğuna işaret eder.²⁹²

Tevfik İleri, Sirer'in Tonguç'u görevden almasına karşın yine önemli bir göreve Talim Terbiye Kurulu üyeliğine atadığını, bir müddet burda çalıştıktan sonra Ankara Atatürk Lisesi'ne resim öğretmeni olarak görevlendirdiğini söyler. Tonguç'un bu memlekete ihanet etmiş bir adam sıfatıyla değil Türk çocuğunun karşısına çıkarmak onun görevden uzaklaştırılmasının kendilerine nasip olduğunu belirtir.²⁹³

Köy Enstitüleri'ne yönelik olarak yapılan eleştirilerden bir diğeri de erkek kız karışık olarak yapılan eğitimidir. O günün koşullarına bakıldığında karma eğitim yapmak üstün bir gayret gerektiriyordu. Enstitüler bu nedenle birçok defa

²⁹¹ Turan, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği...**, s. 201.

²⁹² TBMMZC, B:6, 19.11.1951, O:2-3, C.10, Dönem:IX s.s. 35-40.

²⁹³ TBMMZC, B:6, 19.11.1951, O:2-3, C.10, Dönem:IX s. 41.

eleştirilmişlerdir.²⁹⁴ Mecliste yaptığı konuşmasında Bakan İleri, aynen şunları söylemektedir:

“Komünizmin idaresinde bulunan Köy Enstitüsünün bir amacı da din mefhumunu yıkmak nasıl gayelerinden biri ise, aile müessesesini yıkmak da diğer gayelerinden biridir. Birtakım genç insanların komünizme inhimaklerini temin etmek için buldukları çare, para yerine serbest cinsi münasebettir. Gençler bununla avlanıyorlar arkadaşlar. Köy Enstitülerinin bir feci manzarası da budur. Dağ başlarında kurulmuş olan, Valilerin ve Maarif Vekâletinin umumî müfettişlerinin girmesi yasak edilen -ki bu arkadaşlar her yere girer oraya giremezler- bu müesseselerde 500 erkek çocuğun, yanında hepsi 16, 20, 22 yaşlarında, 60 - 70 kız çocuğu beraber okur, beraber çapa çapalar. Beraber horon oynar. Gece yan yana pavyonlarda yatar. Bu yüzden nice çocuklar düşmüştür. Bu gizli celsede söylenebilir. Nice köy kızları serbest fuhuşa teşvik edilmiştir. Bunu Reşat Şemsettin'den sonra teslim aldığımız zaman oradaki kızları toplayarak, ayırarak, İzmir'de tertemiz bir yuva içinde toplamak ve ayrı bir kız enstitüsü haline getirmek ve böylece bu memleket içindeki çibanbaşlarını temizlemek çok şükür olsun bize nasip oldu.”²⁹⁵

İleri bu konuşmaları yaparken Sirer'e de teşekkür eder. Eğer Sirer zamanında Milli Eğitim Bakanlığı yapmamış olsaydı bu temizliği yapmakta çok daha fazla zorlanacağını belirtir.²⁹⁶

Yapılan bu tenkitler gerçeği yansıtmayan ve yersiz çabalaradır. Köy Enstitü yöneticileri yaptıkları açıklamalarda bu konuyla alakalı önemli bir sorun yaşamadıklarını söylemişlerdir. Bu tarz durumlar binleri aşan öğrenci arasından bir elin parmaklarını geçmemiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın disiplin kurulları kararlarına bakıldığında bu konuyla alakalı çok az sayıda durum gözlenmiştir. Yapılan eleştiriler Köy Enstitüleri düzenini bozmayı amaçlamıştır.²⁹⁷

Köy Enstitüleri üzerinden sağcılık-solculuk, ilerencilik-gericilik gibi tartışmalar da yapılmıştır. Köy Enstitüleri'nin, inkılapları yayıcı çalışmaları ve öğretmenlerin "Cumhuriyet imamlığı yapmaları" istendiği söylenmiştir. Köylerde öğretmenlerin, köy imamları kadar güçlü bir statüde olmasına çalışılmıştır. Topluma, din ahlakından ziyade, bilimsel çalışma verimliliği kazandırılacaktı. Batılı anlamda solcu ve düzen değişikliği isteniyordu. Sağcı görüşe sahip olanlar, anne-babaları gibi yaşamak istiyor ve yeniliklere karşı direniyorlardı. Solcu olarak nitelendirilenler ise, eski yaşayışı beğenmeyip, yenilik arayan, bilmediğini öğrenmek isteyen kişilerdir. Atatürk, tutucu ve gerici yapının karşısında olduğundan, Atatürk taraftarı olup aynı

²⁹⁴ Toprak, a.g.e., s. 95.

²⁹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C.10 , 6.Birleşim (19.11.1951), s. 43.

²⁹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C.10 , 6.Birleşim (19.11.1951), s. 43.

²⁹⁷ Toprak,a.g.e., s. 95.

zamanda sağ görüşlü olmak zordur. Enstitüler de bu nedenlerden Atatürk'ün ilke ve devrimlerine bağlılıkları kadar solculardı. Karşı düşüncede olanlar ise sağcıydı.²⁹⁸

Köy Enstitüleri resmi olarak 1954 yılında kapanmış gibi görünse de gerçekte 1946'lardan itibaren etkinliğini yitirmiştir. Çok partili rejimin gündemde olduğu dönemde iktidar partisi olan CHP içerisindeki muhalifler güçlenmeye başlamış ve ilk hedefleri de Köy Enstitüleri olmuştur. Enstitülere karşı eleştiriler çoğalmış ve bu kurumların güç ve etkinlikleri azaltılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, enstitülerden mezun olanlar, toplum içinde iyice baskın olmaya çalışan hakim kuvvetler açısından, tehdit oluşturmaya başlamıştır. 1950'den sonra Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi de bu süreci hızlandırmıştır. Yeni kurulan hükümetin programında yer alan "Köy enstitülerinin daha milli bir çizgiye sokulacağı" ifadesi, enstitüler için zorlu bir dönemin başlangıcı niteliğinde olmuştur.²⁹⁹

Enstitülerin eğitim programları 1947'den itibaren ciddi değişikliklerle temel amacından çıkarılmaya çalışılmıştır. Bazı Enstitüler benzerleri olduğu gerekçesiyle kapatılmış, enstitü yönetici ve öğretmenleri değiştirilmiştir. Öğrenci seviyesine uygun olmadığı gerekçesi ileri sürülerek okunan dünya klasikleri yasaklanmıştır. En başta sert tepkiler alan karma eğitim bitmiş, ortak kampüsü paylaşan kız ve erkek talebeler için farklı okullar açılmıştır. Enstitülere gerçeği yansıtmayan iftiralar atılırken, ülkelerine sahip çıkma ülküsüyle kendilerini geliştiren gençlerin bu çabası devleti çıkma tehlike olarak algılanmıştır. Kırsal kesimde yaşayan köy halkının bilinçlenmesini istemeyen anlayış, enstitülerin öğrencilere verdiği iş eğitimi derslerinin ilimle alakası olmadığını söyleyerek eleştirmişlerdir.³⁰⁰

1950 yılındaki seçimlerin ardından, Köy Enstitüleri'nin sağlık bölümlerinin kapatılmasıyla beraber enstitülerin fiziki olarak kapanma süreci de başlamıştır. DP iktidarının enstitülerin kapatılmasına doğru yaptığı son bir hamle de enstitü programında değişiklikler yapılmasıdır. Değişikliğin nedeniyse; uygulamalarla öğretmen yetiştirirken aynı zamanda ziraatçı ve sanatkâr yetiştirilemeyeceği ve

---

²⁹⁸ Abdülnasır Yiner, "Köy Enstitüleri Üzerine Bir Deneme", **International Journal of Social Science**, Cilt 5, Sayı 4, Ağustos 2012., s. 314.

²⁹⁹ Neslihan Saka, "Köy Enstitülerinin Kalkınma Sürecindeki Yeri", **Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2010, s. 79.

³⁰⁰ Saka, **a.g.t.**, s. 80.

öğretmenin çalışma sistemini bu şekilde bölmenin okul hayatına zararı olduğunun düşünülmesidir.³⁰¹

1947 yılında çıkan 5117 ve 5129 numaralı kanunlarla köylerde çalışan öğretmenlerin Enstitüyle olan bağlantısı sonlandırılmış, kendilerine verilmiş olan tarım araç-gereçleri ellerinden alınarak '100' lira maaşlı memur sayılmışlardır. Köy öğretmenine verilen toprakla beraber verilen mallar da alınarak satılmıştır.³⁰²

27 Ocak 1954 tarihli 6234 Sayılı Kanunun birinci maddesinde "Köy Enstitüleri ile ilköğretmen okulları 'İlköğretmen Okulları' adı altında birleştirilmiştir."³⁰³ denmektedir. Adım adım Enstitülerin yıkımı gerçekleşirken bu yasayla Köy Enstitüsü adı da silinerek "Öğretmen Okulu" adını almıştır.³⁰⁴ Böylece Enstitü sistemi tamamen kaldırılarak, "İlköğretmen Okulları" na dönüştürülmüş ve maneviyatından uzaklaştırılmıştır. Enstitülerin, Atatürk ve ilkeleri temel alınarak kurulduğu ancak bu kurumların kapatılmasında gerici ve çıkar peşinde koşanların etkili olduğu görülmektedir.

Köy Enstitüleri, kendisinden beklenenden çok öte çalışmalar yapmasına, dönem eksiklikleri karşılmasına rağmen kapatılmaktan kurtulamamıştır. Ülkedeki siyasi yaşam değişikliğinin ardından savaş ve yeni oluşan demokrasinin getirdikleri, farklı fikirler ve pek çok nedenden dolayı Enstitüler kapatılmıştır. 1950 yılında iktidara olan Demokrat Parti de bunu gerçekleştirmiştir.

---

³⁰¹ Aytül Filiz, "Kalkınma Eğitim ilişkisi: Köy Enstitüleri Deneyimi", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, 2005, s.s. 118-120.

³⁰² "Köy Enstitüleri Kanununa ek kanun", Kanun No: 5117, **Resmi Gazete**, Sayı: 6642 (18 Haziran 1947), s.12561. - "Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerle köy sağlık memurlarının geçimlerini düzenlemek üzere 3803, 4274 ve 4459 sayılı kanunlara ek kanun". Kanun No: 5129, **Resmi Gazete**, Sayı 6703, (04 Eylül 1947), s. 12885.

³⁰³ "Köy enstitüleri ile ilköğretmen okullarının birleştirilmesi hakkında kanun", Kanun No: 6234, **Resmi Gazete**, Sayı: 6234, (27 Ocak 1954), s. 8093.

³⁰⁴ Meral Pazar, **Demokratik Eğitimde Bir Anıt Kurum Köy Enstitüleri**, Güldiken Yayınları, Ankara, 2001, s.s. 138-139.

3. 4. Demokrat Parti Dönemi V. Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953)

Milli Eğitimin yaptığı şuralar, eğitimin nitelikli olmasını hedeflerken eğitim sisteminin gelişimini de sağlar. Bu toplantılar, öğretmen, eğitimci, bilim insanları, çeşitli alan uzmanları, eğitim yöneticileri ile özel ve kamuya ait kurumların, sivil toplum örgütleriyle beraber gönüllü kuruluşlara ait temsilcilerin katılımıyla yapılır. Yapılan bu toplantılarda, eğitimdeki sorunlarla ilgili ciddi kararlar alınırken, oluşan çok katılımlı ortamda eğitim ile ilgili sorunlar bütün yönleriyle tartışılıp, incelenmektedir. Buradan şuralarda alınan bütün kararların uygulanacağı anlamı çıkarılamaz. Eğitim şuralarında alınan kararların uygulanıp uygulanmayacağı milli eğitim bakanlığının onayına bağlıdır.³⁰⁵

Ülkenin siyasi çeşitliliğe geçiş yaptığı ve birçok açıdan yeni fikirlerin ortaya çıktığı bir dönemde yapılan V. Milli Eğitim Şurası, Demokrat Parti döneminde yapılan ilk şuradır.

V. Milli Eğitim Şurası toplantısına TBMM Reisi Refik Koraltan, Bayındırlık Vekili Kemal Zeytinoğlu, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, TBMM Komisyonları reisleri, TBMM Milli Eğitim komisyonu üyeleri, Milli Eğitim Müsteşarı, Ankara ve İstanbul Valileri, üniversite rektör, dekan ve profesörleri, Milli Eğitim Vekaleti öğretim şubeleri genel müdürleri ve basın mensupları ile şuraya katılacak öğretim üyeleri hazır bulunmuşlardır.³⁰⁶

5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında toplanan³⁰⁷ şuranın divan üyelerini: Tevfik İLERİ, Reşat TARDU, Bekir TÜRK, Ord. Prof. Kazım İsmail GÜRKAN oluşturmuştur.³⁰⁸

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin Şura açılışında yaptığı konuşmada; İlköğretim meselesinin tartışılacağını söyleyerek ilköğretim önemi üzerinde durulacağını belirtmiştir. Sonrasında memleketimizdeki ilkokullarda, burada okuyan öğrencilere ve öğretmenlere ilişkin bilgiler vererek öğretmen kadrolarının yeniden arttırılacağını söylemiştir. Köy enstitülerinde eğitimin altı yıla çıkmasından dolayı

³⁰⁵ Aycan Çiçek Sağlam, **Eğitim Bilimine Giriş**, Maya Akademi Yay., Ankara, 2014, s. 56.

³⁰⁶ **Milliyet**, 06 Şubat 1953.

³⁰⁷ **Ulus**, 6 Şubat 1953.

³⁰⁸ **Milli Eğitim Şuraları (1939-1993)**, MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği, Ankara, 1995, s. 31.

1953 yılında mezun vermeyeceğinden bu nedenle yeni bir plan oluşturulacağını söyleyerek bilgilendirme yapmıştır. Yeni Türk neslini bilimsel yöntemlerle çağın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yetiştirmek zorunda olduğumuzu belirterek V. Milli Eğitim Şurası'nda alınacak kararların milli eğitimimize hayırlı olmasını temenni etmiştir.³⁰⁹

Bakan İleri, konuşmasının devamında Milli Eğitimimizde önemli bir yere sahip olan ilköğretim konusunda yapılan çalışmaların yurdumuzun en ücra yerlerine bile yaymamız gerektiğini, bazı nedenlerle hala okul açılmamış köylerin olduğunu belirtirken bu küçük köyler için yatılı ve pansiyonlu ilkokullar açılmasını, gezici öğretmenler görevlendirerek mevsimi geldiğinde yaylaya çıkan ailelerin çocuklarının eğitimine oralarda devam edilmesi gerektiğini de belirtmiştir. Okul öncesi eğitimin de önemine değinerek ilkokulları destekleyici sınıfların ve özel eğitime de verildiği önemi vurgulayarak bu çocuklarımız için de okullar açılacağını söyler. Milli Eğitim'in kaliteli öğretmen yetiştirme ve bu öğretmenlerin mesleklerinde yararlı olabildiğini hedeflendiğini belirtir. Bundan sonra Köy Enstitüleri'ne ilkokuldan mezun olanların alınıp altı yıl, öğretmen okullarına ortaokul mezunlarının alınarak üç yıl eğitim göreceklərini söylemiştir. Ülkemiz için gelecek yılların çok önemli olduğunu, yeni neslin çağın gereklerine uyum sağlayacak şekilde yetiştirilmesinin ve geleceğimiz olan çocukların başarılı, azimli, yetenekli, ahlak kurallarına uyumlu ve yaratıcılığa sahip yurttaşlar olarak yetişmelerinin önemine değinir.³¹⁰

Şuranın gündemi şöyledir:

“1- Okul öncesi öğretim ve eğitimin anaokulları için hazırlanmış olan program ve yönetmeliğin incelenmesi

2- İlkokullarda sağlık konusu ile ilgili alınması gerekli tedbirlerin tespiti

3- Özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporun, yetiştirme yurtlarına ait yönetmeliklerin incelenmesi ve korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki kanunun gözden geçirilerek değişiklik gerektiren kısımlarının araştırılması

4- İlköğretim Kanunu tasarısının incelenmesi ve mecburi ilköğretimin planlanması

---

³⁰⁹ **Milliyet**, 06 Şubat 1953.

³¹⁰ **Milli Eğitim Şuraları (1939-1993)**, s. 31. (bkz: Şura konuşmasının tam metni Ekler bölümünde Ek-1'de mevcuttur.)

- 5- İlkokul programının yeniden gözden geçirilmesi
- 6- Yeni İlkokul Yönetmeliği tasarısının incelenmesi
- 7- İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, öğretmen okulları ile köy enstitüleri yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularının incelenmesi
- 8- İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren diğer konular ve genel olarak ilköğretim sorunları”³¹¹

V. Millî Eğitim Şurası toplantısına ilköğretim davasını benimsemiş herkes davet edilmiştir. Gündemi de ilköğretimle ilgili konular oluşturmuştur. Şurada bu konular ayrı görüşmek amacıyla çalışmalara başlamıştır.³¹²

Gündem maddelerinin görüşülmesi için 8 ayrı komisyon kurulmasına karar verilmişti. Oluşturulan komisyonların çalışmaları sonucunda hazırlanan raporlar Şura’da sunulmuş ve bunlara bağlı olarak belli kararlar alınmıştır.

Bu kararlardan en önemlisi “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar” la ilgili komisyonca alınan kararlardır. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak açılacak Genel Müdürlük, korunmaya ve özel eğitime muhtaç çocuklar işini etraflıca inceleyecek, gözlem, izleme ve barınma kurumları açarak çocuğu kontrol edecek, kreş ve yetiştirme yurtları açarak bu çocukların bakımıyla ilgilenecektir. Bu genel müdürlüğün alacağı önlemlerle zekâca kâca geri olan, bedensel özürlü bulunan, eğitiminde ilgi gerektiren engelli bireyler için tedavi yapıp eğitim görecekları yerler açılacaktır. Komisyonca bu konu ile ilgili görüşmeler yapılmış ve alınan kararlar oylanarak kabul edilmiştir.³¹³

Kurulan diğer bir komisyon ilkokullardaki sağlık problemlerini inceleyen komisyonudur. Burada talebelerin beslenme sorunlarının halledilmesini, anaokulları ve ilkokulların temizlik durumlarını, yapılacak sağlık hizmetleri gibi konular incelenmiş ve yine bu komisyon bir kanun tasarısı ve yönetmelik hazırlamıştır.³¹⁴

---

³¹¹ **Millî Eğitim Şuraları (1939-1993)**, s. 31.

³¹² Bozkurt, **a.g.e.**, s.s. 58-59.

³¹³ **Ulus**, 15 Şubat 1953.

³¹⁴ **Beşinci Eğitim Şurası Çalışma Esasları, Komisyon raporları ve konuşmalar**, MEB Yay., İstanbul, 1954, s.s. 86-140.

Okul öncesi eğitimi için toplanan komisyon üyeleri, anaokulu yönetmeliğini ve anaokulu eğitim programlarını inceleyip gerekli gördükleri değişiklikleri yapmışlardır. Buna göre ideal şartlara sahip bir anaokulunda olması gereken kriterleri belirlenmiştir.³¹⁵ Hazırlanan yönetmelikle özel olarak açılacak anaokullarının açılışı için gereken işlemlerinde ve okulların bina durumu, kuruluş şartlarında da bazı kolaylıklar sağlanacağı belirtilmiştir. Bakanlığa başvurularak alınan “anaokulu açma izni” yönetmelik kabul edildikten sonra mahalli idarelerce verilecektir. Anaokulu bina yapıları oldukça basitleştirilmiş, tek odalı okulların açılması bile uygun görülmüştür. Bu arada bakanlığın bazı anaokullarını da örnek olacak şekilde açması da temenni edilmiştir.³¹⁶

“İlköğretim kanun tasarısı” ve zorunlu eğitimle ilgili olarak oluşturulan komisyonda kanun tasarısı incelenmiş ve bazı değişiklikler yapılmıştır. Dağlık ve nüfusu az olan köylerdeki çocukların okuyabilmeleri için yatılı ve gündüzlü bölge okullarının kurulması için çalışma başlatılması teklif edilmiştir. Ancak bu kanun bu dönemde çıkarılamamıştır. İlkokul programını inceleyen komisyon çalışmaları sonucunda, programın amacı ve ilkeleriyle ana muhteviyatı arasında ilişki kurulmasını, eğitimin bütün olarak ele alınmasını ve okullardaki ders saatlerine uyumda rahat davranılması gerektiğini karar vermiştir. İlkokul programı incelenirken Wofford’un hazırladığı rapor incelenmiş ve köy ilkokulları dersliklerinin gruplar halinde birleştirilip derslerin yıllara göre bölümler halinde ve sırasıyla işlenmesi gerektiği önerisini kabul etmiştir.³¹⁷

Komisyon ilkokul öğretmenlerinin oturdukları lojmanlardan kira alınıp alınmaması durumunu da görüşmüştür. Ancak bu binalarda çoğunlukla köylerdeki öğretmenler oturduğu için kira alınması durumunda öğretmenin köyden soğutacağı fikri ağır basmış, daha sonra görüşülmesine karar verilmiştir. Bu karara varıldıktan sonra ilkokulların açılma, kapanma ve ders saatlerine sıra gelmiştir. İlköğretimdeki asgari öğretim süresinin köylerde 170, şehirlerde 200 gün olmasına karar verilmiştir. Bunun işleyişine tamamen mahalli idareler karar verecektir. Bu nedenle öğretimin kış aylarında ve muayyen saatte yapılması kuralı değiştirilmiş, şartların elverdiği ölçüde yazın da devreler halinde eğitim yapılmasına karar verilmiştir. Ders saatleri

---

³¹⁵ A.g.e., s.s. 61-80.

³¹⁶ *Ulus*, 8 Şubat 1953.

³¹⁷ *Beşinci Eğitim Şurası Çalışma Esasları*., s.s. 259-350.

de yine mahalli idarelerce şartlara uygun olarak tespit edilecektir. Bütün bu kararlar ildeki en yetkili idari amirin onayıyla olacaktır.³¹⁸

İlköğretim kanun tasarısını inceleyen komisyon ayrıca öğrencilerin kayıt ve kabul işlemlerini, okula devamlarını ve aksi durumda alınacak önlemleri de görüşmüştür. Sınıfların en çok 40 kişilik olması gerektiği konuşulmuştur. Bu konuda birçok üye söz almıştır. Bir kısmı bu sayının belirlenmesinin doğru olmayacağını, böyle bir durumda şartlar neden nedeniyle iye birçok öğrencinin okula alınmayıp geri çevrileceğini belirtirken, diğer bir kısım şimdi okullarda yapılan eğitimin sınıfların fazla kalabalık olması nedeniyle verimsiz olduğunu ve sayının azaltılması gerektiğini savunmuştur. Sonuçta bu iki teklif birleştirilmiş ve sınıflarda en fazla 40 öğrenci olmasına karar verilmiştir. Ancak bütün okullarda bu ideal sınıfların oluşturulması için 15 senelik bir zaman dilimi tayin edilmiştir.³¹⁹

Şuranın bu komisyonunu izlemeye gelen Cumhurbaşkanı Celal Bayar Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri'yle beraber bir süre salonda görüşmeleri takip etmiştir. Salondan ayrılırken masanın üzerinde eski harflerle yazılmış satırları görmesi üzerine bu durumdan son derece rahatsız olmuş ve bakan İleri'yi uyarmıştır. "*Bakan Bey, çok teessüf ederim, münevver bir insan bu yazıyı kullanırsa başkaları ne yapmaz*" demiştir. Üyelerin belirttiğine göre bu yazı kanun tasarısıyla yakından ilgilenenlerden birine aittir.³²⁰

Şura'nın bu komisyonunda din derslerinin okullarda okutulması konusunda tartışmalar çıkmıştır. Prof. Bülend Esen, okullarda din derslerinin okutulmasının anayasa ve vicdan hürriyetine aykırı olduğunu söylemiştir. Anayasamızın ikinci maddesini hatırlatarak Türkiye Devleti'nin laik olduğunu, din ve mezhep terbiyesinin okul dışında verilmesi gerektiğini, okullarda milli terbiyenin verilmesinin doğru olduğunu savunmuştur. Aynı zamanda okullarda din dersi okutulmasının, ülkemizin de imzasının yer aldığı Birleşmiş Milletler insan hakları bildirisinde yer alan vicdan hürriyetine de aykırı olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine söz alan İleri, din derslerinin bir ihtiyacı karşıladığını ve Anayasa'ya aykırı olmadığını ileri sürmüştür. Hükümetin laiklik ilkesini zedelemeye ne niyetinin ne de kuvvetinin olduğunu söylemiştir. Din derslerinin bir ihtiyaçtan doğduğunu, hükümet olarak milletin bu

---

³¹⁸ **Ulus**, 12 Şubat 1953.

³¹⁹ **Ulus**, 13 Şubat 1953.

³²⁰ **Ulus**, 13 Şubat 1953.

isteğini yok sayamayacaklarını, eğer bu eğitimin başkalarının eline bırakılırsa ortaya daha vahim sonuçlar çıkacağını belirtmiştir. Yapılan istişareler sonucunda ilkokullarda verilen din derslerinin isteğe bağlı ve alınan ders notunun sınıf geçmeyi etkilememesine karar vermiştir.³²¹

“Yeni İlkokul Yönetmeği” ni inceleyen komisyonda yönetmeliğin 194 maddesinin 119’u olduğu gibi kabul edilirken, 11 madde çıkarılmış ve 64 maddesi değişime uğrayarak kabul edilmiştir.³²² Bu komisyonda ayrıca ilkokul beşinci sınıflarsan sınavların kaldırılması kararı da alınmıştır. Öğrenciler beşinci sınıftan da diğer sınıflarda olduğu gibi kanaat notu alıp mezun olacaklardır. Bu kararın alınmasında öğretmenin bu beş sene öğrenciyi tanıdığı ve sınava gerek olmadığı düşüncesi hâkim olmuştur. Komisyonda ayrıca bir öğrencinin beş sene aynı öğretilerde mi yoksa farklı öğretmenlerde mi okumasının iyi olacağı tartışılmıştır. Sonuçta bir öğretilerde devam etmesi gerektiği, öğretmenin öğrenciyi tanıyıp daha yararlı olacağına karar verilmiştir. Bu karar yönetmelik hükmüne de eklenmiştir.³²³

“İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, öğretmen okulları ile köy enstitüleri yeni öğretim programı” nı inceleyen komisyonda alınan kararlara göre; ilkokullara öğretmen yetiştiren kurulların liseye bağlı iki veya üç yıl eğitim verecek daha yüksek standartlı kurumlar haline gelmesinin şu anda zor olduğu belirtilerek “İlköğretmen Okulu Programı” nda değişiklik yapılmasına ve öğretmenlerin mesleklerini severek yapmalarını sağlamak için bir üst dereceden göreve başlamaları önerisinde bulunmuşlardır.³²⁴ Yine aynı komisyonda “öğretmen okulları” eğitim programını yeterli bulurken öğrenim süresinin yedi yıla çıkarılmasını daha yerinde bulmuştur.³²⁵

Şuradaki belirlenen kararlar ise şöyledir:

- 1- İlkokul programının amaç ve ilkeleriyle içeriği arasında ahenk sağlanması
- 2- Toplu öğretim anlayışının ikinci devrede de hâkim olması
- 3- Aylık ve yıllık saatlerin kullanılmasında esneklik sağlanması

³²¹ Cumhuriyet, 16 Şubat 1953.

³²² Beşinci Eğitim Şurası Çalışma Esasları, s. 476.

³²³ Ulus, 11 Şubat 1953.

³²⁴ Beşinci Eğitim Şurası Çalışma Esasları., s. 562.

³²⁵ A.g.e., s. 563.

4-Programların yaygınlaştırılmadan önce denenerek geliştirilmesi karara bağlanmıştır.

Ayrıca; İlköğretim Kanun Taslağı üzerinde görüşmeler yapılmıştır.”³²⁶

1953 yılındaki V. Eğitim Şura’sında 1948 programı tüm yönleriyle ele alınmış ve bu eğitimin okul öncesiyle ilköğretim basamağında yaptığı en ciddi çalışma olmuştur.³²⁷ Bu amaçla, Şura’da değişen zamanın gereksinimlerine uyum sağlayacak farklı bir ilkokul programı hazırlanması, hazırlanan programın belirlenen okullarda denenmesinden sonra hata varsa düzeltilip diğer okullarda da kullanılmaya başlanması kararlaştırılmıştır. Yabancı uzmanların davet edilmesinden sonra bizden de ABD’ye gönderilip ülkeye geri gelen öğretmenler, oradaki eğitimlerin etkilerinin hissedildiği, köy okullarını kapsayan, dönüşümlü bir köy okulu programı oluşturmuşlardır.³²⁸ 1948 programı incelenip düzenlenerek “Bolu Köy Deneme Okulları Program Taslağı” hazırlamışlardır. Talim ve Terbiye Kurulu tarafından da geçerli sayılan bu taslak 1954-1955 eğitim-öğretim döneminde ve Deneme Program Komisyonunca Bolu’daki deneme okullarınca uygulanmıştır. İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından 1955 senesinde “İstanbul Şehir, Köy Deneme Okulları Programı” oluşturulmuş, ileriki yıllarda geliştirilmeye devam edilmiştir. Deneme programları öğrencilerin serbest okul ortamında çalışmalarını, dersler işlenirken sosyal etkinliklere de yer verilmesini, konular işlenirken öğretmenin esnek davranabilmesi gibi ilkelere dayanır. Hazırlanan programlar deneme okullarında kontrol edilerek değerlendirilmiştir. Yapılan bu hazırlıklar, program çalışmalarının ülkemizde gelişmesine kılavuz olmuş, oturulduğu yerden hazırlanan “Müfredat programı” fikri yerini 1950’li yıllardan sonra “program geliştirme” ye devretmiştir.³²⁹

Hazırlanan çalışmalarda 1952’de ülkemizdeki köy okullarını incelemiş olan Wofford’un hazırladığı rapordan da etkilenildiği görülür. Talebelerin rahat bir ortamda çalışmaları, sosyalleşebilmeleri, ders konuların seçilip öğretiminde eğitime esnek davranabileceği ve karar alabileceği bir alanın sağlanması, oluşan bu yeni sistemin temelidir. Ancak açılan deneme okulları, sürekliliğini sağlayamamış içerik

---

³²⁶ A.g.e., s. 33.

³²⁷ Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi..., s. 113.

³²⁸ Sakaoğlu, a.g.e, s. 114.

³²⁹ Parlak, a.g.t., s.s. 111-112.

geliştirebilecek bir özellik kazanamamıştır. İlköğretim kademesindeki 4. ve 5. sınıflarında yapılan diğer bir değişiklik de bazı derslerin birleştirilerek tek bir isim almasıdır. Şöyle ki; Coğrafya, Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri birleşerek ‘Toplum ve Ülke İncelemeleri’ adını alırken, Tabiat Bilgisi, Tarım, Aile Bilgisi dersleri de birleşerek ‘Fen ve Tabiat Bilgileri’ dersi olarak adını almıştır.³³⁰

Şuranın kapanışında konuşan İleri, Şuranın on üç gün süren mesainin ardından Türk eğitimi ve milleti için çok önemli kararlar alındığını Şura üyelerine düşen büyük görevin alınan bu kararların yerine getirilmesinde ulaşılabilir olanından başlayarak kararların kademe kademe uygulanmasını sağlamaya çalışmaları olduğunu belirtmiştir.³³¹

Şuranın sonucunda hazırlanan, tartışılarak kabul edilen İlköğretim Kanun tasarısı ve şurada alınan kararların eklenmiş yeni şekli bakanlığa gönderilecektir.³³² Komisyonların genel kurullarında ve şura toplantılarında konuşulan maddelerin sonuca ulaştırılması bir sekiz seneyi bulmuş, ancak 6 Ocak 1961’de Millî Birlik Komitesi tarafından 222 Sayılı ‘İlköğretim ve Eğitim Kanunu’ olarak yasalaştırılabilmıştır.³³³

---

³³⁰ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 113.

³³¹ **Milliyet**, 18 Şubat 1953.

³³² **Milliyet**, 09 Mart 1953.

³³³ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 119.

SONUÇ

Tek partili dönemden çok partili sisteme geçişle beraber oluşan siyasal yaşamdaki değişiklikler o günün eğitimine de yansımıştır. Siyasi olarak yaşanan çekinceler eğitimdeki faaliyetler de kendisini göstermiştir. Tek parti hükümeti CHP dönemiyle çok partili dönemde iktidara geçen Demokrat Parti dönemi incelendiğinde, eğitim üzerinde her iki hükümetin de önemle durduğu görülür.

DP hükümetlerinin ilk zamanlarındaki (1950-1954 yılları arasındaki) bu dört yıllık süreçte, daha önceki hükümetin yöneldiği hedefleri ve kuruluşları eleştireci çalışmalar yaptıklarını görüyoruz. Demokrat Parti hükümetleri, iktidara geldiklerinde kendilerinden önce oluşturulan eğitim sistemini değiştirmeyi istemişler ve süreç içerisinde de yaptıkları radikal çalışmalarla bu değişimleri gerçekleştirmişlerdir. Bununla beraber kırsal kesimin kalkınmasını, sömürülmemesini, kendi kendilerine yeterli olmalarını sağlamak amacıyla açılan Köy Enstitülerine, sadece köy çocuklarının alınmasını, burada komünist propagandalar yapıldığı şeklinde göstermiş, öğrencilerin hayatın içinde yaparak yaşayarak öğrenmesinin önemi üzerinde duran, onların okulların inşasında, tarımda, bina temizliği ve bakımı işlerinde çalışmalarını destekleyen, bu okullarda kız-erkek karışık eğitim yapılmasını içlerine sindirememiş birtakım kesimler enstitülere yaptıkları eleştirilerin dozunu fazlaştırmış ve bütün bu olumsuz söylemlerin etkisiyle Köy Enstitüleri DP Hükümeti tarafından kapatılmıştır. Demokrat Parti bunları yaparken CHP yönetiminin de bu kurumları yeterince savunamaması DP'nin işini kolaylaştırmıştır.

DP'nin eğitim anlayışını da etkileyen siyasi görüş iki temel ilkeye dayanır. Bu ilkeler parti programında da sıkça belirtilen gelenekselcilik ve batıcılıktır. Batıdan getirilen uzmanların hazırladıkları raporlarla eğitim program ve hedeflerini geliştirmek amaçlanmış, bu rapor sonuçları yeni oluşturulan program, ders ve müfredat düzenlemelerinde önemle dikkate alınmıştır.

DP muhalefetteyken iktidara gelmek için verdiği sözleri tutmak amacıyla Türkçe okunan ezanı Arapça'ya çevirmiş, açılan kuran kurslarının sayılarını artırmış ve zamanla din derslerinin okullarda mecburi ders haline getirilmesini sağlamıştır. DP iktidarında din, eğitimin içinde yerini almıştır. Bu dönemde din dersleri, ilkokul

programlarına alınmış, bu durumdan bazı kesimler memnunken diğer bir taraf da memnun kalmamıştır.

DP iktidarı ilköğretime büyük önem vermiş ve uyguladığı politikalarla da bu kademeyi çağın gereklerine göre şekillendirmek istemiştir. DP döneminde geniş bir katılımı V. Eğitim Şurası toplanmış ve ana gündemini ilköğretim oluşturmuştur. Bu şurada getirilen yabancı uzmanların görüşlerinden yararlanılmış, ilköğretimdeki aksaklıklara kalıcı çözümler bulunmasına çalışılmıştır. Bu dönemdeki özel gereksinimi olan çocuklara yönelik yapılan çalışmalar umut vericidir. Eğitimdeki çok önemli bir eksik kapatılmaya çalışılmıştır.

DP iktidarında batıdan alınan Marshall yardımları ve dış borçlar sonucunda ülke kısa süreli bir refah durumu yaşanmış, bu rahatlıkla birçok yerde okullar yapılmıştır. Ancak okullar sayı olarak artmasına rağmen nitelikli eleman yetişmesi konusunda bekleneni karşılayamamıştır.

Kısacası, 1950-1954 yılları arasında DP dönemi İlköğretim Politikalarını incelemeyi amaçladığım bu çalışmada dönemin eğitim sistemi araştırarak DP dönemi ilköğretim politikaları incelemiş bulunmaktayım. Demokrat Parti, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte uygulanmaya başlayan laik, devrimci, inkılaplara bağlı ve bağımsız olan eğitim anlayışını bırakarak eğitime farklı bir açıdan bakmış, CHP zamanındaki halkçı eğitim anlayışını bırakarak, yerine batıyı örnek almaya çalışan liberal bir anlayışını kabul etmiştir. DP'nin kabullendiği bu anlayış eğitim politikalarında da kendini göstermiş eğitim sistemimizin her aşamasını etkileyerek, bu dönemde eğitim açısından ilerlemenin durmasına daha çok gerilemeler yaşanmasına ve sonuçta sistemin ciddi yaralar almasına neden olmuştur.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

II. Resmi Yayınlar

DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972.

Resmi Gazete

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

TBMM Tutanak Dergisi

III. Süreli Yayınlar

Akşam

Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Cumhuriyet

C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

Çağdaş Türkiye Araştırma Dergisi

Dergipark Akademi

Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi

History Studies International Journal of History

International Journal of Social Science

İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi

Kaygı Dergisi

Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi

Milliyet

Son Posta

Son Telgraf

Toplum ve Demokrasi Dergisi

Toplumsal Tarih Dergisi

Türk Eğitim Bilimleri Dergisi

Yükseköğretim ve Bilim Dergisi

Ulus

Vakit

Vatan

Zafer

IV. Kitaplar

ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)**, İstanbul, 1999.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e)**, Ankara, 1989.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (MÖ 1000 - MS.2010)**, Pegem Akademi, Ankara, 2010.

AKBIYIK, Yaşar, **Geçmişten Geleceğe Türkiye**, Vefa Yayınları, İstanbul, 2010.

AKBIYIK, Yaşar, **Osmanlı'dan Türkiye'ye Tarih Toplum Siyaset**, Semih Ofset, Ankara, 2012.

ARAYICI, Ali, **Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, Ceylan Yay., Haziran, 2002.

AYAS, Nevzat, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi**, Kuruluş ve Tarihçeler, Ankara, 1948.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam (1938-1950)**, Cilt II, 7. b, Remzi Kitabevi, 2000.

BAŞARAN, Ethem İbrahim, **Temel Eğitim ve Yönetimi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1982.

BEALS, Leaster, **Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

Beşinci Eğitim Şurası Çalışma Esasları, Komisyon raporları ve konuşmalar, MEB Yay., İstanbul, 1954.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, Araştırma-İnceleme Dizisi MEB Basım Evi, Ankara, 1995.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2005.

BOZKURT, Abdurrahman, **Tevfik İleri(Cumhuriyet'in İkinci Eğitim Mimarı)**, İdil Yayıncılık, İstanbul, 2012.

CANDOĞAN, Galip, **Köy Enstitüleri Sistemi**, KARKEV Yay., Konya, 1999.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, YKY Yayınları, Cilt 1.

Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920-2010), MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2010.

Cumhuriyet Halk Partisi Üsnomal Büyük Kurultayın Zaptı (26.12.1938), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1938.

ÇIKAR, Mustafa, **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.

Demokrat Parti Programı, Doğu Matbaası, Ankara, 1946.

Demokrat Parti Tüzük ve Programı (ikinci Büyük kongrede Kabul Edilmiştir), Doğu Matbaası, Ankara, 1949.

DOĞAN, İsmail, **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri: Kurumlar Kişiler Söylemler**, Nobel Yay., Nisan 2012.

DICKERMAN, Watson, **Türkiye’de Halk Eğitimi Hakkında Rapor (1951)**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

EROĞLU, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

GÜLERYÜZ, Ali, “**Milli Eğitim Şuralarından, İlköğretim Alanında Kabul Edilen İlkeler ve Modellerin Mukayesesi ve Uygulamaya Aktarılış Biçimi**”, **Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi**, (TÜBİTAK Bilimsel Toplantısı 18-20 Kasım 1981), Ankara, 1982.

GÜLŞEN, Celal - Necmi Gökyer, **Türk Eğitim Sistemi**, Anı Yay., Ankara, 2011.

GÜNEŞ, Muharrem - Hasan Güneş, **Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.

GÜVEN, İsmail, “**Türkiye’de Devlet**”, Eğitim ve İdeoloji, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000.

GÜVEN, İsmail, “**Türk Eğitim Tarihi**”, Pegem Yayınları, Ankara, 2014.

GÜVEN, İsmail, “**Türk Eğitim Tarihi**”, Naturel Yayınları, Ankara, 2010.

KALAYCI, Nurdan, **Cumhuriyet Döneminde İlköğretim (Hükümet Programları ve Uygulamalar)**, MEB Yayınları, İstanbul, 2004.

KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.

KİRBY, Fay, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, 2.b, Güldiken Yayınları, Ankara, 2000.

KİRBY, Fay, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, Tarihçi Kitabevi Yay., İstanbul, 2010.

KOCABAŞ, Kemal, **Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 70 Yaşında**, Yeni Kuşak Köy Enst. Derneği Yay., Ocak, 2013.

MAASKE, Roben J., **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor**, Maarif Basımevi, Ankara, 1955.

Milli Eğitim Şuraları (1939-1993), MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği, Ankara, 1995.

NEZİROĞLU, İrfan - Tuncer Yılmaz, **TBMM Başbakanlarımız ve Konuşmaları**, Cilt 1, TBMM Basımevi, Ankara, 2013.

NEZİROĞLU, İrfan - Tuncer Yılmaz, **TBMM Başbakanlarımız ve Konuşmaları**, Cilt 2, TBMM Basımevi, Ankara, 2014.

NEZİROĞLU, İrfan - Tuncer Yılmaz, **TBMM Başbakanlarımız ve Konuşmaları**, Cilt 3, TBMM Basımevi, Ankara, 2014.

NEZİROĞLU, İrfan - Tuncer Yılmaz, **TBMM Başbakanlarımız ve Konuşmaları**, Cilt 4, TBMM Basımevi, Ankara, 2014.

NEZİROĞLU, İrfan - Tuncer Yılmaz, **TBMM Hükümetler - Programları ve Kurul Görüşmeleri**, Cilt 2, (22 Nisan 1950 - 20 Kasım 1961), TBMM Basımevi, Ekim, 2013.

OKUDAN, İskender, **Maarif Vekili Tefik İleri**, Nobel Akademi Yayınları, Eylül, 2011.

ORTAYLI, İlber, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Ekim, 2008.

ÖZGEN, Nezir, **Türkiye Tarihi(Kronolojik Türkiye Tarihi-Geçmişten Günümüze)**, Venedik Yayınları, Ankara, 2018.

ÖZKAN, Salih, **Türk Eğitim Tarihi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

PAZAR, Meral, **Demokratik Eğitimde Bir Anıt Kurum Köy Enstitüleri**, Güldiken Yayınları, Ankara, 2001.

RUFİ, John J., **Türkiye’de Orta Öğretim Müşadeler, Problemler ve Tavsiyeler**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

SAĞLAM, Aycan Çiçek, **Eğitim Bilimine Giriş**, Maya Akademi Yay., Ankara, 2014.

SAKAOĞLU, Necdet, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

SAKAOĞLU, Necdet, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

SAKAOĞLU, Necdet, **“Milli Eğitim Bakanlığı’nın Merkez Örgütü”, 75 Yılda Eğitim**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1999.

SARI, İbrahim, **Türklerde Eğitim: Türklerin Eğitime Verdiği Önem**, Noktaebook Yay., Antalya, 2017.

SUNAY, Cengiz, **İttihat Terakki’den Günümüze Siyasi Partiler**, Orion Kitabevi, (Ed. Turgay Uzun), Ankara, 2010.

ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin, **Türk Siyasi Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011.

TBMM, **Tarihe Düşen Notlar-1 Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanı’nın Konuşmaları-1**, (1 Mart 1925-14 Aralık 1987), TBMM Başkanlığı Yay., Aralık 2011.

TBMM, **Hükümetler, Programları ve Kurul Görüşmeleri, Cilt 2**, (22 Mayıs 1950-20 Kasım 1961), TBMM Yay., Ekim, 2013.

TBMM I. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları, 1 Mart 1922, Millet Meclisi Tutanak Dergisi D.1,C.18, Sa.2.

TC. Maarif Vekaleti VI. Maarif Şurası Dökümanları, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları** (1950-1954),Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.

TONGUÇ, Engin, **Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretileri, Eylemleri)**,Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayınları, 5. b, 2009.

TONGUÇ, İsmail Hakkı, **İlköğretim Kavramı**, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2004.

TONGUÇ, İsmail Hakkı, **Canlandırılacak Köy**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947.

TORUN, Esmâ, **II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Kültürel Değişimler -İç ve Dış Etkenler- (1945-1960)**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006.

TURAN, Şerafettin, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**,Bilgi Yayınları, Ankara, 2000.

TURAN, Şerafettin, **Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne Ve Evrenselliğe**, Bilgi Yay., Mart 2017.

TÜRKOĞLU, Pakize, **Tonguç Ve Enstitüleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

UYSAL, Hayrettin, **Köy Enstitüleri Neden Kapatıldı, Kuruluşundan 50. Yılında Köy Enstitüleri**, Eğit-Der Yayınları, Ankara, 1990.

YAMANER, Şerafettin, **Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999.

YAVUZALP, Nuh, **Elazığ Eğitim Tarihi**, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Yay., No:2, Elazığ, 2010.

WOFFORD, Kate V., **Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1952.

V. Makaleler

AKALAN, Ali Osman, “IX. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (1950-54 Yılları) Faaliyetlerinden Hareketle Demokrat Parti’nin Eğitim ve Kültür Politikası”, **Dergipark Akademi**, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2013.

ALBAYRAK, Mustafa, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt X, Sayı 29, Temmuz 1994.

AVŞAR, Zakir -Elif Emre Kaya, “Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, 2012.

BORAN, Abdurrahman, “Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Meydana Gelen Gelişmeler”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 9 Yıl: 2000.

COŞKUN, Alev, "Devlet Adamı Hasan Ali Yücel", **Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu**, İzünider Yay, İzmir, 1998.

ÇAKMAK, Fevzi, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde CHP Kurultay Görüşmeleri Ve Müfettiş Raporlarına Göre Parti Teşkilatının Karşılaştığı Sorunlar (1945-1950)”, **Çağdaş Türkiye Araştırma Dergisi**, XVII/34, 2017.

ÇAKMAK, Fevzi, “Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin Mallarına El Konulması”, **History Studies International Journal of History**, Cilt 3, Sayı 7, 2015.

ÇELEBİ, Nurhayat -H. Tezer Asan, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan /Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi ile Karşılaştırılması”, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, , Cilt 2, Sayı 1, Şubat 2013.

DEMİRTAŞ, Bahattin, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, **Dergipark Akademi**, Cilt 1, Sayı 2, Yaz 2008.

DİNÇ, Sait, “Cumhuriyet Döneminde Eğitim Tarihimize II. Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943) ve Uygulamaları”, **Ç.Ü. Türkoloji-Makale Bilgi Sistemi**, No:3858, Tarih:15.09.2008.

(http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf)
(Erişim:13.11.2018)

DOĞAN, Recai, “1980’e Kadar Türkiye’de Din Öğretimi Program Anlayışları (1924-1980)”, **Din Öğretiminde Yeni Yöntem Anlayışları –Bildiri ve Tartışmalar-** İstanbul, 2001.

DÖNMEZ, Cengiz, “Atatürk’ün Eğitim ile İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2006.

ERTÜRK, Selahattin, “Türkiye’de Eğitim Felsefesi Sorunu”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 3, 1988.

FER, Seval, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara, 2010.

GERAY,Cevat “Halk Eğitimi ve Toplumun Kalkınması Açısından Hasan Ali Yücel”, **Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu**, İzünider Yayınları, İzmir, 1998.

GIORGETTİ, Filiz Meşeci -Betül Batır, “İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları”, **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı, 13-14, 2008.

KARAKÖK, Tunay, “Menderes Dönemi’nde (1950 – 1960) Türkiye’de Eğitim”, **Yükseköğretim Bilim Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Ağustos, 2011.

KARTAL, Sadık, “Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, Mersin, 2008.

KIRKPINAR, Leyla, “Demokrat Parti ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XVIII/36, 2018.

MARIM, Yüksel -Rıza Sam, “1950-1960 Arası Amerikalı Uzman Raporları Bağlamında Türk Eğitim Sistemine Çizilen Yol”, **Kaygı Dergisi**, Sayı 30, 2018.

ORTAŞ, İbrahim, “Ülkemizin Kaçırıldığı En Büyük Eğitim Projesi: Köy Enstitüleri”, **Pivolka**, Yıl 4, Sayı 17, 2005.

ÖZACUN, Orhan, “Siyaset Tarihimizde Mili Kalkınma Partisi”, **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırma Dergisi**, 2002.

ÖZGEN, Bekir, "Hasan Ali Yücel ve Köy Enstitüleri", **Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu**, İzünider Yayınları, İzmir, 1998.

SARPKAYA, Ruhi, 2008, “Köy Enstitüleri’nden Sonra İmam Hatip Liseleri”, **Toplum ve Demokrasi**, 2 (3), Mayıs-Ağustos.

ŞAHİN, Mustafa, “Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Cilt 9, Sayı 54, Haziran, 1998.

ŞAHİN, Mustafa, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri”, İzmir, 1996. (<https://www.academia.edu/>) (Erişim: 10.10.2018)

TANGÜLÜ, Zafer, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Bahar 2012, 10(2).

TUĞLUOĞLU, Fatih - Tuncay TUNÇ, “1926 İlkmekep Müfredatı ve Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Ekonomik Hedefleri”, **Atatürk Araştırma Dergisi**, Cilt XXVI, Sayı 76, Mart, 2010.

USLU, Dilara, “Milli Mücadele’nin Son Döneminde İzmit ve Çevresinde Eğitim Faaliyetleri (1921-1923)”, **Uluslararası Gazi Akçakoca Ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, C. 3, Kocaeli, 2014.

YİNER, Abdülnasır, “Köy Enstitüleri Üzerine Bir Deneme”, **International Journal of Social Science**, Cilt 5, Sayı 4, Ağustos, 2012.

VI. Tezler

AKBABA, Toper, “Demokrat Parti ve 27 Mayıs 1960 İhtilal Hükümetlerinin Eğitim ve Görüş Uygulamalarının Karşılaştırılması”**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 1996.

BUDAK, Çiğdem, ”Türkiye’de İlkokul Programları ve Yabancı Uzmanların İlkokul Programlarına Olan Etkisi(1923-1960)”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst.**, Aydın, 2010.

CEYLAN, Süleyman, “Demokrat Parti Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Tarih Öğretimi Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2008.

ÇETİN, Türkan, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923-1950)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 1997.

DELİPINAR, Meral,“Türkiye’de Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Eğitim Politikaları (1946–1950)”, **Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2003.

DUMAN, Ruşen, “Demokrat Parti Döneminde(1950-1960) Sosyal Bilgiler Öğretimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2011.

FİLİZ, Aytül, “Kalkınma Eğitim ilişkisi: Köy Enstitüleri Deneyimi”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, 2005.

GÜMÜŞ, Muharrem, “1950–1960 Arası Türk Dış Politikası”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Bolu, 2006.

HAYTOĞLU, Ercan "Milli Kalkınma Partisi ve Siyasi Hayatı", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 1990.

KILIÇ, Emre, “Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950–1960)”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Eskişehir, 2008.

SAKA, Neslihan, “Köy Enstitülerinin Kalkınma Sürecindeki Yeri”, **Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2010.

ŞAHİN, İsmail, “Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları”, **Erciyes Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Kayseri, 1998.

ŞAHİN, Mustafa, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri(1923-1960)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 1996.

TAŞDÖVEN, Zehra, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Arayışı (1950-1960)”, **Adnan Menderes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Aydın, 2013.

ZEYBEK, Şerafettin, “Tek Parti Dönemi Türkiye’de Köy, Köylü ve Köycülük Politikası”, **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 1995.

VII. İnternet Kaynakları

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html (Erişim:28.06.2019))

www.meb.gov.tr (<http://www.meb.gov.tr/meb/>) (Erişim: 14.03.2018)

<https://www.tbmm.gov.tr/> (Erişim: 26.06.2019)

(http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf) (Erişim:13.11.2018)

<https://dogm.meb.gov.tr/www/imam-hatip-okullari-kurulus-yildonumu/icerik/570>
(Erişim: 03.07.2019)

(Kaynak: <https://www.biyografya.com/biyografi/11869>) (Erişim: 09.07.2019)

EKLER

EK-1

Tevfik İleri'nin V. Eğitim Şura Toplantısındaki Konuşması³³⁴

“Sayın Şûra Üyeleri,

Şûra bu içtımasında, Türkiye'de İlköğretim mevzusunu müzakere edecektir.

Millî Eğitimimizin türlü meseleleri arasında ilköğretim birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır. Bu öğretimi kemiyet ve keyfiyet bakımından bir an evvel en ileri bir şekilde memleketin en uzak köşelerine kadar yaymak mecburiyetindeyiz.

İlköğretim teşkilatının mecburi ve ihtiyarî olmak üzere iki kısma ayrılması uygun görülmüştür. Mecburi olanlar ilkokullarla yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar, özel eğitim ve öğretime muhtaç çocuklar için açılacak okullar olacaktır. Okul öncesi eğitim ve öğretim teşkilatıyla tamamlayıcı kurslar, ihtiyarî müesseseler mahiyetinde kurulacaktır.

Çeşitli sebeplerle henüz ilkokul açılmamış, birbirine yakın küçük köylerin bulunduğu yerlerde pansiyonlu ve yatılı ilkokullar, gündüzlü bölge okulları açılması, gezici öğretmenlikler ihdası derpiş edilmiş ve okulun faaliyetini istihsal hayatının icaplarına uydurmak üzere mevsiminde yayla, otlak ve bağlara taşınan köylerin okullarının da oralarda vazifelerine devam etmeleri dikkate alınmıştır.

Vekâlet iyi vasıfta öğretmen yetiştirme ve yetişen öğretmenleri meslek bakımından olgunlaştırma kararındadır.

Bundan böyle köy enstitülerine köy ve muayyen bir nispet dâhilinde şahıs ilkokul mezunları alınarak (eski beş yıla mukabil) altı yıl; öğretmen okullarına ortaokul mezunları alınarak (eskisi gibi) üç yıl öğretime tabi tutulacaktır. Vekâlet ayrıca öğretmenlerin terfi, taltif, nakil ve tecziyelerine ait bilhassa istikrarı sağlayacak bir kanun hazırlamıştır.

³³⁴ Milli Eğitim Şuraları, MEB TTKB Şura Genel Sekreterliği, s. 31.

Sayın şûra üyeleri,

Herkesçe bilinen şü hakikatleri burada bir kere daha tekrar etmeyi faydalı buluyorum: Önümüzdeki yirmi, yirmi beş yıl memleketimiz için ehemmiyetli ve pek hayatî bir devredir. Yeni Türk nesillerini ilmî usullerle ve asrın ihtiyacına uygun şekilde yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Bu zarureti gerçekleştirmek için herhangi bir tılsımdan medet umacak vaziyette değiliz. Milletimiz, gayeye varabilmemizin teminini millî eğitim teşkilatımızdan beklemektedir. Çocuklarımızı, yaptıklarını bilerek yapan, millî ideale bağlı, ruhları ve şahsiyetleri üstün birer insan olarak yetiştireceğiz. Çocuklarımız, sonsuz bir çalışma ihtirası taşımalı, başarının zevkini duymalı, tembel ve tufeyli yaşamaktan nefret etmeli, organizasyon kabiliyetlerini geliştirmeli, iyi ahlaklı, yapıcı ve yaratıcı vatandaşlar olmalıdırlar. Talim ve Terbiye usullerimizde ne kadar kuvvetlenirsek, bu üstün ideale o derece yaklaşmış olacağız.”

Türkiye’de Uygulanan İlköğretim Programları

İlköğretim programlarının özellikleri
<p>1924 İlkokul Programı:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tevhid-i Tedrisat ile tüm öğretim kurumları MEB bünyesinde toplanarak öğretimlerin birleştirilmesi sağlanmıştır. ▪ Devreler ortadan kaldırılmış, öğretim süresi beş yıla indirilmiştir. ▪ Erkek ve kız öğrenciler için program aynı düzenlenmiştir. ▪ Çok az sayıda farklı dersler konularak daha çok Cumhuriyetin anlamı ve önemine değinilmiş, dersler arası ilişki kurulmamıştır. ▪ Özel amaçlara yer verilmemiş olup yakın tarihi ele alan bir geçiş programı olma özelliği taşımıştır.
<p>1926 İlkokul Programı:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Cumhuriyet döneminin en kapsamlı ilk programı niteliğindedir. ▪ Programın en önemli özelliği Toplu Tedris uygulamasını getirmesidir. ▪ Dersler arası ilişki kurulmuş, beş yıla indirilen öğrenim süresi iki devreye ayrılmıştır. ▪ Öğrencinin kişisel ilgisinin dikkate alınması ve iş eğitimine önem verilmesi kabul edilmiştir. ▪ Her dersin amacı, öğretiminde kullanılacak araç-gereç, teknik-yöntemin ana hatları belirtilmiştir. ▪ Yaparak-yaşayarak öğrenme bu programda yer almıştır.
<p>1936 İlkokul Programı:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Son yıllar içinde meydana gelen sosyal, doğal ve teknik değişiklikler ilâve edilmiş, bilimsizliği gidermek eğitim politikası olarak belirlenmiştir. ▪ Zamanın tek ve iktidar partisinin eğitim görüşlerinin etkisiyle hazırlanan programda, partinin altı oku ile karakterize edilen “Kuvvetli Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı” yurttas yetiştirmek hedeflenmiştir. ▪ Millî tarihin sevdirmesi, Türk dilinin millî bir dil olması için yapılan çalışmalara okulun yardımcı olması da hedeflenmiştir. ▪ Göz önünde tutulması gereken ilkeler, 1936 programında genişletilerek hiçbir yanlış anlama ve yorumu meydan vermeyecek biçimde tespit edilmiştir.
<p>1948 İlkokul Programı:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 1948 programı öncesinde Türkiye’de ilkokullarda iki tip program uygulanıyordu. 1936 programı Şehir ilkokullarında, 1930 yılında çıkartılan “Köy Mektepler Mufredat Programı” ise köylerde uygulanıyordu. ▪ 1948 programı ile ulusun toplumsal ihtiyaçlarına, çevre şartlarına ve yaşanan yüzyılım isteklerine uygun, hakiki ve somut bir Millî Eğitim Programı oluşturulmuş olup, genel amaçlar çok ağır ve ilköğrenim süresi içerisinde ulaşılamayacak niteliktedir. ▪ Öğrenme 'zihni bir eylem' olarak kabul edilmiş, öğrenmenin duyuşsal ve devinişsel boyutları ihmal edilmiştir.

EK-3

TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE TATBİKİ HAKKINDA KANUN

Kanun Numarası : 1353

Kabul Tarihi : 1/11/1928

Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 3/11/1928 Sayı : 1030

Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 10 Sayfa : 3

Madde 1 – Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

Madde 2 – Bu Kanunun neşri tarihinden itibaren Devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

Madde 3 – Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin Devlet muamelatına tatbiki tarihi 1929 Kanunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrakı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilamların ve matbu muamelat cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askeri hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziranı iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4 – Halk tarafından vakı müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kanunuevvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususi veya resmi levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususi, resmi bilcümle mevkut, gayrı mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5 – 1929 Kanunusanisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

Madde 6 – Resmi ve hususi bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7 – Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilat ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukuki mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8 – Bilümum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız Şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelatına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kanunusanisinin birinci gününü geçemez. Şukadar ki halk tarafından mezkür müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat vakı olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel, kataloğ, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9 – Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

Madde 10 – Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 11 – Bu Kanunun ahkamını icraya icra Vekilleri Heyeti memurdur.

Merbut Cetvel

Matbaa Harfleri		Yazı Harfleri	
Büyük Harfler	Küçük Harfler	Büyük Harfler	Küçük Harfler
A	a	A	a
B	b	B	b
C	c	C	c
Ç	ç	Ç	ç
D	d	D	d
E	e	E	e
F	f	F	f
G	g	G	g
Ğ	ğ	Ğ	ğ
H	h	H	h
I	ı	I	ı
İ	i	İ	i
J	j	J	j
K	k	K	k
L	l	L	l
M	m	M	m
N	n	N	n
O	o	O	o
Ö	ö	Ö	ö
P	p	P	p
R	r	R	r
S	s	S	s
Ş	ş	Ş	ş
T	t	T	t
U	u	U	u
Ü	ü	Ü	ü
V	v	V	v
Y	y	Y	y
Z	z	Z	z

EK-4

İlöğretim Alanında Sayısal Verileri İçeren Tablolar

Yıllar	Okul Sayısı	Yeni Kayıt	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Mezun
1923-1924	4.494	-	341.941	10.238	-
1924-1925	4.987	-	390.368	13.822	-
1925-1926	5.975	-	406.788	14.309	-
1926-1927	5.985	-	435.563	14.231	-
1927-1928	6.043	-	461.935	15.195	-
1928-1929	6.600	-	477.569	15.718	26.275
1929-1930	6.562	-	469.071	15.308	19.823
1930-1931	6.598	-	489.299	16.318	21.179
1931-1932	6.713	-	523.611	16.973	21.928
1932-1933	6.778	-	567.361	15.064	24.740
1933-1934	6.383	-	591.169	15.123	26.880
1934-1935	6.402	-	647.360	15.102	30.079
1935-1936	6.275	154.254	688.102	14.949	37.700
1936-1937	6.202	-	714.178	14.777	42.208
1937-1938	6.700	-	764.691	15.775	48.638
1938-1939	7.862	-	813.636	17.120	55.953
1962-1963	26.452	393.464	3.370.679	73.256	362.354

Tablo-19:1923-1963 Yılları Arasında İlkokullardaki Gelişmeler

Kaynak: Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920-2010), MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2010.

Yıllar	Resmi İlkokullar			Özel İlkokullar			Genel Toplam
	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	
1923-1924	-	-	4.894	278	-	278	5.172
1927-1928	1.105	4.707	5.812	231	-	231	6.043
1935-1936	1.184	4.928	6.112	163	-	163	6.275
1962-1963	2.377	23.907	26.284	168	-	168	26.452

Tabo-20: İlköğretim Okul Sayılarındaki Gelişmeler (Resmi ve Özel Okullar)

Kaynak: Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920-2010), MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2010.

Yıllar	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Bir Öğretmen Düşen Öğrenci Sayısı
1923-1924	2.528	325	7.7
1930-1931	5.336	369	14.4
1935-1936	2.657	219	12.1
1940-1941	8.176	281	29.0
1945-1946	16.604	679	24.4
1950-1951	16.306	742	21.9
1955-1956	15.235	749	20.3
1960-1961	23.483	888	26.4

Tablo-21: İlköğretim Okullarında Bir Öğretmene Düşen Öğrenci Sayısı

Kaynak: Arayıcı, **Kemalist Dönem Türkiye'sinde ....**, ekler bölümünde yer almaktadır.

EK-5

Tablo-22: Heyet-i İlmîyeler, Millî Eğitim Şuraları ve ele aldıkları bazı temel konular.³³⁵

HAYAT-İ İLMİYE SAYISI VE TARİHİ		ELE ALINAN TEMEL KONULAR
I.	1923	<ul style="list-style-type: none"> • İlköğretimin 6 yıla çıkarılması • İlkokul 1 ve 2. sınıfların 30, diğerlerinin 40 öğrenciyi aşmaması • Zorunlu eğitim yaşındaki çocukların yabancı okullara giremeyecekleri • Küçük köyler için yatılı bölge ilkokulları açılması • Din dersleri öğretmenlerinin seçiminde, öteki öğretmenler gibi bazı şartlar aranması • Sultani adının Lise 'ye çevrilmesi
II.	1924	<ul style="list-style-type: none"> • İlköğretimin 5 yıla indirilmesi • Liselerin 6 yıl olması (3 yıl kısım-1 evvel. 3 yıl kısım-1 sani) • Öğretmen okullarının 5 yıla çıkarılması • Ders kitapları
III.	Aralık 1925 Ocak 1926	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmenlerin özlük hakları • Liselerin belirli merkezlerde toplanması • Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması
MİLLİ EĞİTİM ŞURA SAYILARI VE TARİHLERİ		ELE ALINAN TEMEL KONULAR
I.	1939	<ul style="list-style-type: none"> • Üç sınıflı köy okullarının beş sınıfa çıkarılması • Her iki yüz ilkokulu bulunan yerde mesleki ve teknik kurs ve okulların açılması

³³⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (MÖ 1000-MS 2010)*, s.s. 402-403. ve Celal Gülşen-Necmi Gökyer, *Türk Eğitim Sistemi*, Anı Yay., Ankara, 2011, s. 74.

II.	1943	<ul style="list-style-type: none"> • Türk ahlakının ilkelerinin belirlenmesi • Tarih ve ana dil öğretimi
III.	1946	<ul style="list-style-type: none"> • Sanat, ticaret okulları programlarının iş hayatına uyacak biçimde düzenlenmesi • Bu okullarda atölye ders saatlerinin artırılıp kültür derslerinin azaltılması
IV.	1949	<ul style="list-style-type: none"> • İlkokul programlarının incelenmesi • İlkokullarda Tarih-Coğrafya-Yurt bilgisi öğretimi • Ortaokul programı, Liselerin dört yıla çıkarılması
V.	1953	<ul style="list-style-type: none"> • Okul öncesi ve ilköğretim sorunları • Özel eğitime muhtaç çocukların sorunları

EK-6

Köy Enstitüleri ve Yurda Dağılımları

Enstitünün Adı/Bulunduğu İl	Kuruluşu	Enstitünün Kesimine Giren İller
1.Çifteler-Eskişehir	1937	Afyon, Kütahya, Uşak, Konya
2.Kızılcıllu-izmir	1937	Manisa, Denizli, Aydın
3.Keirtepe-Kırklareli (Lüleburgaz)	1938	Edirne, Tekirdağ
4.Gölköy-Kastamonu	1939	Çankırı, Çorum, Zonguldak, Sinop
5.Düziçi-Adana (Haruniye)	1940	Maraş, Gaziantep
6.Arifiye-Kocaeli (İzmit)	1940	Bursa, Bilecik, İstanbul, Bolu
7.Aksu-Antalya	1940	Muğla, Mersin
8.Savaştepe-Balıkesir	1940	Çanakkale
9.Gönen-Isparta	1940	Burdur
10.Cılavuz-Kars	1940	Artvin, Ağrı
11.Akçadağ-Malatya	1940	Tunceli-Elazığ
12.Pazarören-Kayseri	1940	Yozgat, Kırşehir, Niğde
13.Akpınar-Samsun (Ladik)	1940	Amasya, Tokat
14.Beşikdüzü-Trabzon	1940	Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize
15.Hasanoğlan-Ankara	1941	Ankara, Çankırı
16.İvriz-Konya	1941	Nevşehir, Niğde
17.Pamukpınar-Sivas (Yıldızeli)	1941	Erzincan
18.Pulur-Erzurum	1942	Bingöl
19.Ortaklar-Aydın	1944	Denizli
20.Dicle-Diyarbakır (Ergani)	1944	Urfa, Mardin, Bitlis
21.Ernis-Van	1948	Hakkâri

Kaynak: (<http://koy-enstituleri.uzerine.com/index.jsp?objid=4929>) (erişim:25.05.2019)

Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı		Toplam	Öğrenci Sayısı	Enstitü Sayısı
	Bayan	Erkek			
1937-38	5	21	26	286	2
1938-39	7	34	41	796	3
1939-40	10	50	60	1.567	4
1940-41	46	189	235	5.663	14
1941-42	80	214	294	8.052	17
1942-43	101	259	360	10.161	18
1943-44	128	298	426	14.166	18
1944-45	145	360	505	15.561	20
1945-46	119	403	522	15.529	20

Tablo-23:1937-1946 Yılları Arasında Enstitülerdeki Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

Kaynak: Arayıcı, a.g.e., ekler bölümünde yer almaktadır.

Enstitünün Adı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Hasanoğlan Köy Enstitüsü	47	533
Pazarören Köy Enstitüsü	31	869
Çifteler Köy Enstitüsü	51	707
Akçadağ Köy Enstitüsü	29	629
Pamukpınar Köy Enstitüsü	33	456
Cilvavuz Köy Enstitüsü	30	765

Tablo 24: 1948-1949 Öğretim Yılında Çeşitli Köy Enstitülerinde Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Kaynak: Arayıcı, a.g.e., ekler bölümünde yer almaktadır.

EK-7

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Enstitü Ziyareti

Kaynak: Kemal Kocabaş, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 70 Yaşında, Yeni Kuşak Köy Enst. Derneği Yay.Ocak 2013, s. 493.

Akşam - 18 Şubat 1948

Din Eğitimi dersinin ilkökul 4. ve 5. sınıflarda işlenmesi ile ilgili görüş

AKŞAM
Hergün 8 sahife

AKŞAM

AKŞAM'ın
Küçük ilanları en
verimli, en ucuz
vasıftadır.

Şema 30 — No 10590 — Fiyat Her yerde 10 kuruştur.
ÇARŞAMBA 18 Şubat 1948
Bahâî: Necmeddin Sadak — Yan 'İleri' film idare eden: C. HİDİK — Akşam Matbaası

Şiddetli yağmurlar felâket halini aldı

Seller altında kalan Adana köylerinden hâlâ haber yok

Hasarat milyonlarca lira tahmin ediliyor. İstanbul - İzmit şosesi kardan kapandı, 69 kamyon ve 11 otomobil karlar altında kaldı

Adana 18 — Çukurova bölgesinde hava bugün de de, son şiddetli yağmurlar Adana ve havallik için bir felâket olmuştur. Şeyhan boyunca 34 tane köyler su altında. Yırtılan tarla köyleri haber almamıyor. Zarar ve ölen mülkleri tahmin edilemiyor.

Şeyhan nehri de bu yıl en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu yüzden karayolları, suları da yıkılmış ve Yüreğir arasında ulaşım kesilmiştir. Köylerde elektrik kesildi. Köylerdeki köy köyleri hakkında hiç bir haberin alınmadığı bildirilmiştir.

Diğer taraftan Adana'da elektrik kesildi. Elektrik de su baskısından etkilenmiş köylerde kesildi. Karayolları kısıtlandı.

Niğde - Tarım alanında 100 halide de kar yağmaktadır. Yollar kapanmış, bir çok köyde vatandaşlar yolda kalmıştır. Adana ve ilçelerinde hayvanlar...

Bulgaristanda enterne edilen tayyarecimiz

Bulgar Dış Bakanının elçimizi üç defa kabul etmediği doğru değil

Ankara 18 (Tehelâ) — Bulgaristanda enterne edilmiş olan tayyarecimiz hakkında hükümetimizin notasını kabul etmek isteyen Sofya şifresinde Bulgar Dışleri Bakanı tarafından mükerrem kabul edilmediği, bunun üzerine elçimizin günde bir defa kabul edilmediği, bunun da geri getirildiği hakkında Tıbbî Fakültesi Dairesi tarafından verilmiş olan haberi anlatmış tahakkuk etmiştir. Bu sabah görüşülen Dışleri Bakanı Necmeddin Sadak: — Böyle bir şey varit değildir.

Dışli ve İçişleri Sofya şifresinde aldıkları talimatı doğrultusunda mükerrem kabul edilmediği bildirilmiştir. Bunun öğrenildiğine göre esasen bu mevzuatta hâlâ bir nota dahi verilmiş değildir.

Din tedrisatı meselesi hallediliyor

İlkokullarda ihtiyar din dersleri verilecek, imam ve hatip okulları açılıp açılmaması bugün bir karara bağlanacak

Ankara 18 — Din tedrisatı mevzuatı ile ilgili olarak 17 tane komisyon kurulmuş ve bu komisyonlar din tedrisatı ile ilgili olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Din tedrisatı ile ilgili olarak 17 tane komisyon kurulmuş ve bu komisyonlar din tedrisatı ile ilgili olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Harb tehlikesi

Kızıl Yıldız gazetesi şimdilik yoktur diyor

Moskova 17 (AP) — Sovyetler Birliği Savunma Bakanlığının resmi organı «Kızıl Yıldız», şimdiki halde bir harb tehlikesi mevcut olmadığını kesin olarak beyan etmektedir.

Bununla beraber, parti bürokrasisi bakımından şu kadarlık ve etmektedir: — Bu durum (harb tehlikesi mevcut olmaması) silâh kuvvetleri arasında bir görüşün hâlinde değildir.

Çok yerinde bir karar

Harb tehlikesi

19 Şubat 1948 Akşam (2. Sayfa)

İmam-Hatip okullarının açılmasıyla ilgili gazete haberi

Din okulları

**C.H.P. Meclis Grubu
komisyonu kararını
bugün görüşecek**

Ankara 18 — Din mektepleri işini incelemekte olan parti komisyonu gece geç vakte kadar çalışmış, orta ve lise derecesinde imam hatib okulları açılıp açılmıyacağı ve bu okulların nereye merbut olacağı meselesini müna-kaşa etmiştir.

Bu okulların cemaat tarafın-
dan açılması cereyanı zayıftır.
Buna mukabil onların diyanet
işlerince açılması veya Millî Eği-
tim Bakanlığınca açılması cere-
yanları daha kuvvetlidir.

İlkokulların son sınıflarında
ihtiyari ders okutulması ve ilâhi-
yat fakültesi açılmasında ittifak
vardır.

Komisyonun varacağı netice
yarın Parti Grupuna verilecek,
üçte toplanacak olan Parti Gru-
punda prensip kararına varıla-
rak ilân olunacaktır.

Ek -10

Cumhuriyet- 8 Ocak 1946

Demokrat Parti'nin Kurulması

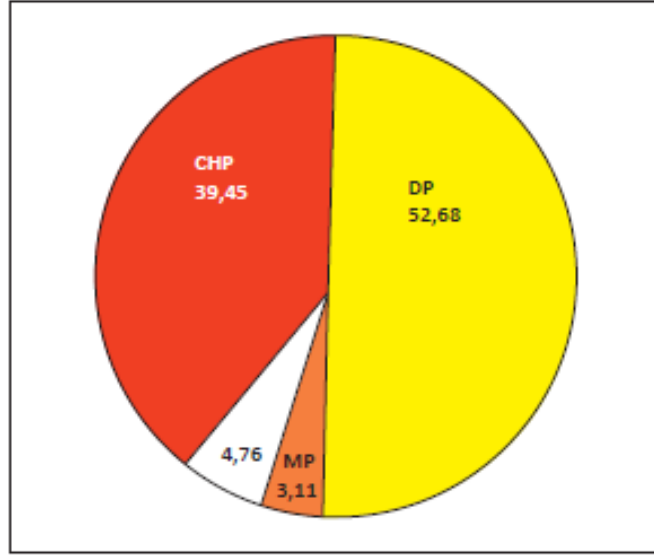

Demokrat Parti Amblemi

EK-11

1950 yılı seçim sonuçları

Demokrat Parti Seçim Afişİ

Zafer, 23 Mayıs 1950

Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı olması ve Demokrat Parti Kabinesi

ZAFER
DEMOKRASİNİN
9 uncu Büyük Millet Meclisi dün açıldı

C. BAYAR CUMHURBAŞKANI

Bayar'a tezahürat
Koraltan Meclis
Reisi seçildi

**Hükümet de
dün kuruldu**
Kabinesi A. Menderes
kurdu ve kabine listesi
dünkü Mecliste okundu

**İsmet İnönü bir
broşür neşrediyor**

Mümtaz Faik Fentih
Celâl Bayar İstanbul Milletvekili
Noter huzurunda çekilen kur'ada Bayar'a İstanbul
Milletvekilliği isabet etti, Bursa'ı kaybetti

**Meclisten
notlar I..**

A. P.

**Meclisteki
hâdise**

"D. P." Başbakanlığı

**AKINTIYA
KÜREK**
Sakıp ?

Meclisten notlar I..
A. P.
Meclisten notlar I..
A. P.
Meclisten notlar I..
A. P.

AKINTIYA KÜREK
Sakıp ?
Dün Cumhurbaşkanlığı...
Cumhurbaşkanı...
AKINTIYA KÜREK
Sakıp ?

